

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY
A INFORMACÍ

Mladí vedoucí pracovníci českých zemědělských podniků

Marie Šimpachová Pechrová

© 2022

Dedikace

Monografie „Mladí vedoucí pracovníci českých zemědělských podniků“ vznikla za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora MZE-RO0918. Byla zpracována v rámci Interního výzkumného projektu Ústavu zemědělské ekonomiky a informací č. 1113 v letech 2017 až 2022.

Interní oponentura

Mgr. Ilona Svobodová, Ph.D., ÚZEI, oddělení Lidské zdroje zemědělství a venkova

Ing. Zdeňka Náglová, Ph.D., ÚZEI, oddělení Trh potravinářských komodit

Externí oponentura

RNDr. Jiří Hrabák, Ph.D., Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, katedra humanitních věd

Mgr. et Mgr. Ing. Hana Vavrouchová, Ph.D., Mendelova univerzita v Brně, Agronomická fakulta, Ústav aplikované a krajinné ekologie

Všem recenzentům děkuji za velmi cenné připomínky, komentáře a náměty, které mi velmi pomohly při práci na této monografii.

Za obsah publikace odpovídá autorka:

Ing. Marie Šimpachová Pechrová, Ph.D.

© Ústav zemědělské ekonomiky a informací, 2022

ISBN 978-80-7271-252-6

Obsah

Seznam tabulek a grafů	4
Seznam zkratk	5
Předmluva	6
1 Úvod	7
2 Kdo je považován za mladého zemědělce?	8
3 Proč je generační obměna v zemědělství důležitá?	9
Souhrn kapitoly	10
4 Jak generační obměna v zemědělství probíhá?	11
4.1 Rodinná zemědělská hospodářství	11
4.2 Zemědělské podniky právnických osob	13
Souhrn kapitoly	14
5 Jaká je současná situace v českém zemědělství?	15
Souhrn kapitoly	19
6 Jaké jsou motivy a bariéry zahájení zemědělské činnosti?	20
6.1 Motivы zahájení zemědělské činnosti	20
6.2 Bariéry zahájení zemědělské činnosti	22
Souhrn kapitoly	23
Poznámka	24
7 Jak je generační obměna v zemědělství podporována?	25
7.1 Podpora generační obměny na národní úrovni	25
7.1.1 Podpůrný garanční rolnický a lesnický fond	25
7.1.2 Daňová úleva	26
7.1.3 Národní dotace na poradenství a vzdělávání	26
7.2 Podpora generační obměny v rámci SZP	26
7.2.1 Předčasné ukončení zemědělské činnosti	27
7.2.2 Doplnkové přímé platby pro mladé začínající zemědělce	27
7.2.3 Dotace na zahájení činnosti mladých zemědělců	28
7.2.4 Předávání znalostí a informační akce	28
Souhrn kapitoly	28
8 Dotazníkové šetření motivace a bariér zahájení zemědělské činnosti	30
8.1 Dotazník	30
8.2 Dotazování	31
8.3 Výsledky dotazníkového šetření motivace a bariér zahájení zemědělské činnosti	31
8.3.1 Údaje o podniku (část A)	31
8.3.2 Údaje o respondentovi (část E)	33

8.3.3	Způsob zahájení zemědělské činnosti (část B)	33
8.3.4	Motivace k zahájení zemědělské činnosti (část B)	34
8.3.5	Dotace a opatření zemědělské politiky (část C).....	40
8.3.6	Bariéry zahájení zemědělské činnosti (část D)	50
	Souhrn kapitoly	58
	Poznámka	59
9	Případové studie: motivace a bariéry zahájení zemědělské činnosti	60
9.1	Otázky pro řízený rozhovor.....	60
9.2	Dotazování	60
9.3	Výsledky případové studie – fyzické osoby.....	60
	Souhrn kapitoly	68
	Poznámka	69
9.4	Výsledky případové studie – právnické osoby.....	69
	Souhrn kapitoly	70
10	Souhrn a závěr.....	71
11	Zdroje	74
12	Přílohy	81
12.1	Příloha 1 – Dotazník pro šetření motivů a bariér zahájení zemědělské činnosti ...	81
12.2	Příloha 2 – Vyhodnocení dotazníkového šetření motivace a bariér zahájení zemědělské činnosti	88
12.3	Příloha 3 - Metodika testování nezávislosti mezi kvalitativními znaky	99
12.4	Příloha 4 – Případové studie: fyzické osoby	101
12.6	Příloha 5 – Případové studie: právnické osoby	103
12.7	Publikace vydané v rámci řešení projektu	105

Seznam tabulek a grafů

Graf 1. Podíl mladých vedoucích zemědělských podniků do 40 let v EU v roce 2016 (%)....	15
Graf 2. Vývoj počtu zemědělských podniků dle věku vedoucího v ČR (2005–2020)	16
Graf 3. Vývoj vzdělanostní úrovně vedoucích zemědělských podniků dle věkových kategorií (2005–2016)	17
Tabulka 1. Zhodnocení motivů pro zahájení zemědělské činnosti	35
Tabulka 2. Výsledky χ^2 testu nezávislosti motivace k zahájení zemědělské činnosti na pohlaví a vzdělání respondenta	38
Tabulka 3. Výsledky χ^2 testu nezávislosti motivace k zahájení zemědělské činnosti na zdroji příjmů a typu zahájení činnosti.....	40
Tabulka 4. Zhodnocení opatření zemědělské politiky a dalších faktorů	42
Tabulka 5. Výsledky χ^2 testu nezávislosti opatření zemědělské politiky na pohlaví a vzdělání respondenta.....	48
Tabulka 6. Výsledky χ^2 testu nezávislosti opatření zemědělské politiky na zdroji příjmů a typu zahájení činnosti	49
Tabulka 7. Zhodnocení bariér zahájení zemědělské činnosti	51
Tabulka 8. Výsledky χ^2 testu nezávislosti bariér zahájení zemědělské činnosti na pohlaví a vzdělání respondenta	55
Tabulka 9. Výsledky χ^2 testu nezávislosti bariér zahájení zemědělské činnosti na pohlaví a typu zahájení činnosti	56
Tabulka 10. Výsledky χ^2 testu nezávislosti bariér zahájení zemědělské činnosti na velikosti podniku	58
Tabulka 11. Příklad kontingenční tabulky	99

Seznam zkratk

AMSP ČR	Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR
ASZ	Asociace soukromého zemědělství
AWU	Přepočtená pracovní jednotka (Annual Work Unit)
ČSÚ	Český statistický úřad
DJ	Dobytčí jednotky
EK	Evropská komise
EP	Evropský parlament
EU	Evropská unie
FWU	Přepočtená pracovní jednotka – pracovník z rodiny (Family Annual Work Unit)
HDP	Hrubý domácí produkt
HPH	Hrubá přidaná hodnota
IVP	Interní výzkumný projekt
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZe	Ministerstvo zemědělství
PGRLF	Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond
PRV	Program rozvoje venkova
SAPS	Jednotná platba na plochu (Single Area Payment Scheme)
SO	Standardní výstup (Standard output)
SZIF	Státní zemědělský intervenční fond
SZP	Společná zemědělská politika
UAA	Zemědělská půda (Utilized Agricultural Area)

Předmluva

Vážení čtenáři,

kniha, která se vám nyní dostává do rukou, vznikla v rámci Interního výzkumného projektu č. 1113, který byl řešen v Ústavu zemědělské ekonomiky a informací v letech 2017 až 2022. Projekt se týkal mladých zemědělců v České republice, respektive mladých vedoucích pracovníků a obecně generační obměny manažerů zemědělských podniků.

Problematika generační obměny v zemědělství je složitým tématem a ambicí knihy určitě nemůže být postihnout veškeré její aspekty. Zaměřuje se na mladé začínající zemědělce, samostatné podnikatele nebo vedoucí zemědělských podniků. Cílem je především hledat cesty, jak podpořit mladé lidi k zahájení zemědělské činnosti. Jsou proto zkoumány motivy a motivace pro vstup do zemědělství a pro samostatné zemědělské hospodaření, ale i bariéry zahájení činnosti a problémy, se kterými se musí v začátcích podnikání mladí lidé potýkat. Motivací je žádoucí podporovat a bariéry pomáhat překonávat – obojí lze například pomocí dotační politiky státu, Evropské unie apod.

Výzkum probíhal v kontextu přípravy Společné zemědělské politiky (SZP) Evropské unie po roce 2020 (respektive 2022+), a proto se soustředil na opatření a intervence této politiky. Výzkumná činnost se prolínala také s přípravou analytických podkladů pro přílohu Strategického plánu SZP pro Ministerstvo zemědělství (draft je dostupný například zde: https://eagri.cz/public/web/file/673306/G_Generacni_obmena_na_web.pdf).

Zpracování monografie bylo podpořeno Ministerstvem zemědělství České republiky v rámci institucionální podpory MZE-RO0918, interní výzkumný projekt číslo 1113/2017-2021.

Řešitelský kolektiv tvořili v letech 2017 až 2020 následující kolegové z Ústavu zemědělské ekonomiky a informací (v abecedním pořadí): Mgr. Miloslav Delín, Ing. Tomáš Medonos, Ph.D., PhDr. Daniela Spěšná a Ing. Ondřej Šimpach, Ph.D. Tímto bych jim chtěla velmi poděkovat za spolupráci, konzultace, komentáře a rady při vedení výzkumu. V následujících dvou letech řešení interního výzkumného projektu byla sepsána monografie a řešitelský kolektiv se zúžil na Ing. Ondřeje Šimpacha, Ph.D.

Dále bych ráda poděkovala recenzentům za cenné připomínky k podobě této knihy.

Přeji příjemné čtení.

Marie Šimpachová Pechrová

simpachova.marie@uzei.cz

Věnováno dceři Lilianě.

1 Úvod

Cílem interního výzkumného projektu bylo analyzovat situaci mladých vedoucích pracovníků zemědělských podniků v České republice, odhalit motivy a bariéry vstupu mladých lidí do odvětví a analyzovat politické nástroje, které usnadní generační obměnu v zemědělství. Vybrané výstupy tohoto dlouhodobého projektu shrnuje tato kniha.

Kniha se zaměřuje na zjištění motivů a bariér zahájení zemědělské činnosti mladých zemědělců. Je proto nejprve potřeba zdůvodnit, proč je generační obměna v zemědělství tak důležitá a jak vlastně probíhá. Dále je potřeba znát současnou situaci v českém zemědělství, a proto je popsána věková a vzdělanostní struktura českých zemědělců. Poté jsou charakterizovány podniky mladých zemědělců v ČR z hlediska jejich velikosti, počtu zaměstnanců apod.

Následující kapitoly se již plně věnují výzkumu motivace a bariér zahájení činnosti a také možným nástrojům, jak lze generační obměnu v zemědělství podpořit. Je provedena literární rešerše studií různých autorů, kteří se věnovali problematice mladých začínajících zemědělců. Poté jsou uvedeny nástroje zemědělské politiky / podpory, které mají mladým zemědělským podnikatelům pomoci.

Druhá část knihy se věnuje primárnímu výzkumu. Ten se skládal ze dvou částí – kvantitativního výzkumu a případových studií, které se vzájemně doplňují.

Cílem kvantitativního výzkumu bylo provedení dotazníkového šetření, ve kterém byla zjišťována motivace mladých vstoupit do odvětví; bariéry, které vstupu do odvětví brání a ztěžují začátky hospodaření; a byly zkoumány možnosti podpory zahájení činnosti mladých zemědělců.

Následovaly případové studie provedené formou telefonických rozhovorů s mladými zemědělci – fyzickými osobami i vedoucími právnických osob, které pak motivy, bariéry a možnosti podpory vstupu do odvětví rozebírají dopodrobna.

Každá kapitola je opatřena stručným souhrnem. Závěry výzkumu jsou formulovány v samostatné kapitole na konci knihy.

2 Kdo je považován za mladého zemědělce?

Pro účely dotační politiky se mladým zemědělcem myslí fyzická osoba, která vlastní nebo zřizuje zemědělský podnik jako jeho vedoucí, a které není více než 40 let. Za mladého zemědělce – vedoucího právnické osoby (obchodní korporace) – je považován zemědělec mladší 40 let, který v dané obchodní korporaci vykonává účinnou a dlouhodobou kontrolu, pokud jde o rozhodnutí týkající se řízení, zisků a finančních rizik (např. většinový společník). Mladý zemědělec je začínajícím podnikatelem, pokud není zapsán v evidenci zemědělských podnikatelů déle než 2 roky.¹

V následujícím textu se tedy bude pracovat s výše uvedenou definicí mladého vedoucího zemědělského podniku.

¹ Podrobněji k definici viz například MZe (2021a) Pravidla, kterými se stanovují podmínky pro poskytování dotace na projekty Programu rozvoje venkova na období 2014–2020. Specifické podmínky pro poskytování dotace na základě Programu rozvoje venkova platné pro 12. kolo příjmu žádostí. Opatření 6, podopatření 6.1, operace 6.1. 1. Dostupné z https://eagri.cz/public/web/file/655114/Pravidla_6_1_1_12_kolo_na_web_cistopis.pdf

3 Proč je generační obměna v zemědělství důležitá?

Stárnutí zemědělské populace jde ruku v ruce se stárnutím populace v Evropě jako celku. Populační pokles, zejména ve vyspělejších evropských zemích, předurčuje snížení počtu pracovních sil ve všech odvětvích evropského hospodářství. Jeden z nejdůležitějších demografických trendů, které ovlivňují (a budou ovlivňovat) restrukturalizaci evropského zemědělství², je snížení počtu pracujících v sektoru zemědělství, neboť bude docházet k oslabení věkových skupin ekonomicky aktivního obyvatelstva. Bude se měnit životní styl obyvatelstva, úroveň migrace v evropských zemích a proces stárnutí obyvatelstva.

Carbone a Subioli (2008) uvádí tři důvody, proč je generační obměna v zemědělství důležitá. Za prvé, nedostatek mladých lidí ohrožuje přežití samotného sektoru v případě, kdy zánik farem starších zemědělců není kompenzován příchodem zemědělců mladších. Za druhé, konkurenceschopnost sektoru trpí nižšími investicemi a nižším sklonem k zavádění inovací u starších zemědělců. Za třetí je důvodem i hrozba vylidňování venkova, které může být útlumem zemědělské činnosti podpořeno.

Nepříznivá věková struktura vlastníků farem je výsledkem komplexního souboru faktorů, přičemž mezi ty nejvýznamnější patří: vstupní bariéry, překážky pro výstup z odvětví, přetrvávající nízká úroveň produktivity faktorů v zemědělství a pohybu pracovníků mezi sektory (Carbone a Subioli, 2008).

Další důvody, proč je generační obměna v sektoru důležitá, souvisí s produkčními i mimoprodukčními funkcemi zemědělství. Z hlediska produkce Zagata a Lošťák (2013) upozorňují, že je možné realizovat dlouhodobé a rozsáhlé investice pouze v případě, že dlouhodobě dochází k průběžnému doplňování pracovních sil. Rovněž hospodářské výsledky u mladších zemědělců mohou být lepší a tím tedy bude vyšší pravděpodobnost, že podniky budou mít dlouhodobou perspektivu. Například Zimmermann (2012) potvrzuje, že pravděpodobnost krachu je nejvyšší u menších zemědělských podniků s manažery ve věku nad 62 let.

To, že jsou zemědělské podniky řízeny mladými zemědělci, má výhodu z ekonomického hlediska také v tom, že tito farmáři mají delší plánovací obzor a mají tendenci investovat větší prostředky do růstu podniku ve srovnání se staršími věkovými skupinami (Davis et al., 2013). Galanopoulos et al. (2011) dokonce zjistili, že často hlavním důvodem pro nižší míru přijímání nových výrobních technik a zdokonalování systémů řízení je vyšší věk zemědělců a nedostatek nástupců v podniku.

Přítom otevřenost vůči inovacím a flexibilita je důležitá. “V sektoru zemědělství je evidentní výrazný pokrok v oblasti inovací zejména výrobních technologií a techniky. Z toho vyplývá, že budou kladeny vyšší nároky na kvalitu pracovní síly. Inovace jsou nezbytné k udržení dlouhodobé konkurenceschopnosti zemědělského sektoru, proto bude zvyšován důraz i na celoživotní vzdělávání.” (Chmelíková, 2013).

Koutsou, Partalidou a Ragkos (2014) tvrdí, že venkovské oblasti hledají nový model rozvoje, pro který je klíčovým slovem “flexibilita”, kterou definují jako schopnost se rychle přizpůsobovat novým, neustálým změnám podmínek globalizovaných trhů.

Mladí lidé mají tendenci být flexibilnější a odvážnější co se týče podnikání i zavádění nových technologií ve výrobě, ale pochopitelně i v rozsahu a míře zavedených inovací se jednotliví mladí zemědělci liší. Upozorňuje na to výzkum McKillopa, Hanue a Kinsella (2018), kteří

² Očekává se také snižování nabídky práce. Hlavními důvody snížení nabídky pracovních míst v zemědělství jsou především mechanizace, která nahrazuje manuální práci (viz Möllers et al., 2011).

vytvořili inovační profil mladých zemědělců v Irsku. Tzv. skóre inovativnosti bylo vypočteno na základě posouzení různých oblastí hospodaření na farmě (celková efektivita hospodaření, chov, informační technologie nebo ekonomická výkonnost). Bylo zjištěno, že se skóre mezi farmami mladých zemědělců výrazně liší a že existují rozdíly mezi realizovanou inovací na farmě a tím, co by odborníci v daném oboru považovali za důležité. Autoři proto doporučují, aby kvůli odlišnosti mladých lidí a odlišnosti jejich potřeb a motivace, byl i přístup k mladým zemědělcům diferencovaný.

Generační obměna je dále důležitá kvůli nutnosti zajistit potraviny v potřebné kvalitě a kvantitě, což souvisí i s nutností obhospodařovat krajinu – ideálně tak, aby to bylo příznivé pro životní prostředí. Autoři Kucińska et al. (2008) upozorňují například na skutečnost, že u mladých a kvalifikovaných zemědělců v Polsku je větší šance, že se zapojí do programů ochrany životního prostředí anebo že budou hospodařit v režimu ekologického zemědělství než starší zemědělci.

Na druhou stranu, Rexa (2019) upozorňuje, že z literatury vyplývá, že není vůbec samozřejmé, že jsou mladí zemědělci zárukou udržitelnějšího zemědělství a že lze tak snadno propojit ekonomickou a environmentální udržitelnost. Díky vyššímu vzdělání mladých zemědělců a době, ve které vyrůstali, sice více rozumí environmentálním problémům, ale to není zárukou, že se projeví i v jejich zemědělské praxi.

Souhrn kapitoly

Hlavními důvody, proč je generační obměna v zemědělství důležitá, jsou zachování produkce kvalitních potravin, péče o krajinu a udržování života na venkově. Podle výsledků různých výzkumů mají mladší zemědělci tendenci více inovovat a modernizovat.

4 Jak generační obměna v zemědělství probíhá?

Způsoby generační obměny jsou v různých typech zemědělských podniků různé. V rodinných podnicích je mechanismus postupu předání farmy od starších zemědělců mladším jiný, než v obchodních korporacích (právnických osobách), které řídí profesionální management. Také motivace k předání se různí, v obou případech je ale hlavním cílem předat podnik tak, aby fungoval i po odchodu současného vedoucího. V tom se neliší od obecného cíle generační obměny vedoucích pracovníků v podnicích všech výrobních zaměření.

4.1 Rodinná zemědělská hospodářství

Typické pro rodinné farmy je, že se členové rodiny vlastníka významně pracovně podílí ve velké míře na hospodaření podniku, přičemž se nemusí jednat nutně o pravidelnou práci. Podnikatelské riziko na sebe bere rodina (SMA ČR, 2017). Rodinná pracovní síla také často není odměňována formou mezd, ale spíše v rámci celkového zisku farmy. Typ právní formy není rozhodující. Rodinná farma nemusí být nutně hospodářstvím fyzické osoby, ale často bývá i právníčkou osobou. V ČR dlouho definice rodinné farmy neexistovala. Definice rodinného podniku byla schválena až usnesením vlády ČR č. 535 ze dne 11. května 2020.

Zdálo by se tedy, že v rodinných podnicích (ať už fyzických nebo právnických osobách) je generační obměna díky úzkým osobním vazbám zainteresovaných osob snazší. Opak je však mnohdy pravdou. Jsou to právě těsné osobní vztahy a emocionální pouta, které sice někdy pomohou překlenout složité situace, jindy však mohou být prvotní příčinou nedorozumění či sporů, které pak mohou bránit i úspěšné obnově generací (Petrů, 2018).

Proces mezigeneračního převodu je spojený s transferem lidského kapitálu, který je specifický pro daný zemědělský podnik a jeho klimatické a půdní podmínky. Podle Labanda a Lentze (1983) disponují mladí lidé, kteří vyrůstají na farmě, nejen lidským kapitálem, který je obecně potřeba pro zemědělské hospodaření (jako je znalost zemědělské techniky a technologií), ale především kapitálem a znalostmi, které jsou specifické pro daný podnik. To je podle nich také jedním z faktorů, které napomáhají mezigeneračnímu transferu rodinných farem.

Nástupnictvím v českých rodinných podnicích se zabývá Petrů (2018), která mimo jiné popisuje strategie, jak jsou podniky předávány ze starších na mladší podnikatele v rámci rodinné firmy. Mezigenerační podnik musí plánovat předání na třech různých úrovních: předání řízení a předání vlastnictví při vzájemném konsensu a zachování rodinné harmonie. Musí se naplánovat způsob, jakým bude předáno vlastnictví v dostatečném časovém předstihu, a naplánovat postup, jakým bude provedena výměna generací ve vedení podniku (způsob, jakým budou postoupeny pravomoci jak ve správě, tak v řízení podniku) (Koráb, Hanzelková a Mihalisko, 2008).

Podle Petrů (2018) je nevyhnutelné nastolit rovnováhu mezi jednotlivými dimenzemi, kterými jsou: rodina a mezilidské vztahy (především komunikace a předcházení konfliktům), řízení podniku, provoz, procesy, organizace, bohatství a vlastnictví (protichůdné zájmy manažerů a vlastníků).

Výměna generací je procesem, který se rozbíhá již ve chvíli, kdy jsou potenciální následníci ještě dětmi. Nástupnictví je dlouhodobý proces, který začíná zapojením dětí do fungování podniku, pokračuje rozvíjením schopností pracovat v týmu mezi sourozenci, přípravou vlastního finančního zabezpečení zakladatelů po ukončení aktivní činnosti a vrcholí přípravou nástupnického plánu a plánem převedení majetkových podílů (Petrů, 2018).

Příprava nástupnictví zahrnuje jak rodinné příslušníky, tak i podnik jako celek. Předávání rodinných firem se výrazně liší od prodeje podniku. „Hlavní rozdíl je v tom, že předání v rámci

rodiny se navenek v podstatě vůbec neprojeví. Z pohledu zaměstnanců, zákazníků, nebo dodavatelů se vlastně vůbec nic neděje“ (Businessinfo.cz, 2020). Na druhou stranu je předání vhodným okamžikem pro přenastavení firemních procesů a vlastnických vztahů ve společnosti, které jsou již nevyhovující (AMSP ČR, 2017).

Je více možností, jak uskutečnit mezigenerační obměnu v podniku v rámci rodiny:

- darování, prodej nebo nájem (pacht) celého podniku nebo jen některých jeho částí
- vytvoření správních orgánů – dozorčích rad (fungování firmy nechat na profesionálních manažerech, jež se zodpovídají „rodinné radě“),
- svěřenské fondy nebo strukturované rodinné holdingy (dle SAMAK, 2020).

Podle Erringtona a Lobleyho (2002) existují dva hlavní vzorce převodů nemovitostí. Liší se v tom, jak moc je předána odpovědnost za děláná rozhodnutí na rodinné farmě (tj. rozsah, do jakého jsou delegovány rozhodovací procesy) a rozsah, do jakého má mladý zemědělec možnost řídit jinou farmu. S možností dělat na farmě rozhodnutí v úzké míře souvisí i to, zda budou předána také nehmotná aktiva – tj. znalosti a dovednosti, které jsou pro zemědělský podnik jedinečné a které nelze získat jinak než zkušenostmi a učením. Pokud se mladý zemědělec již podílí na chodu farmy před jejím převzetím, je jeho nástup do funkce manažera snadnější.

Samotný převod zemědělského podnikání má stránku právní, účetní i daňovou. Pokud je pro převod na nástupce zvolena bezúplatná varianta, tj. **darování**, existuje zde speciální daňová výjimka. Bezúplatně převáděný zemědělský podnik by měl být předmětem daně z příjmů fyzických osob, což by ale znamenalo velké daňové zatížení obdarovaného a daň by tak byla významnou překážkou snahy o generační obměnu v zemědělských podnicích. Předmětem daně proto nejsou příjmy získané jednak darováním nemovitostí nebo ostatního majetku, a dále příjmy získané převodem nemovitostí nebo ostatního majetku, a to v obou případech mezi osobami blízkými v souvislosti s předčasným ukončením provozování zemědělské činnosti zemědělského podnikatele. Bezúplatné příjmy se netýkají jen pokračovatele, ale týkají se také končícího převodce, a tak v případě, že by byla dohodnuta úplata za převod – nebude ji převodce zdaňovat. V roce 2014 byla ještě doplněna podmínka, že pokračovatel musí v zemědělské činnosti pokračovat minimálně po dobu 3 let od ukončení zemědělské činnosti převodce. Nevýhodou bezúplatného převodu je, že je vyloučeno daňové odpisování hmotného majetku (Děrgel, 2016).

Prodej podniku připadá v úvahu hlavně v situacích, kdy není žádný nástupce, který by podnik převzal. I v zemědělství se často stává, že potomci majitele nejeví o podnikání v zemědělství zájem, například protože mají již vybudovanou kariéru v jiném oboru. „Prodej rodinného podniku je vhodný zvažovat v případech, kdy není možné předat vedení podniku další generaci rodinných příslušníků. Prodej podniku lze provést jak v rámci rodiny, tak i osobám bez příbuzenského vztahu – například osobám, které jsou v rodinném podniku zaměstnány, tudíž dobře znají jeho provoz. Tato forma je vhodná, pokud má podnik věrné a schopné zaměstnance, kteří mají vůli a potenciál dále zachovat kulturu rodinného podniku a rodinný podnik dále vést“ (Staňková, 2007). Také u prodeje podniku je potřeba zvážit daňové aspekty – viz např. Rada (2008) nebo Heczko (2018).

Pronájem zemědělského podniku po dobu života starší generace mladší generaci má také své výhody a nevýhody. Protože se majetek bude převádět až v souvislosti s dědickým řízením, převody pozemků včetně trvalých porostů nebudou žádným způsobem zdaněny, čímž lze optimalizovat daňovou zátěž rodiny.

Při předání hraje roli i emoční vztah majitele k předávanému podniku. „Umět pustit řízení z rukou, přestat „mikromanagovat“, vyrovnat se s pocitem, že už nemám přehled o každém

úkolu a člověku ve firmě, to jsou nesnadné psychologické bariéry nástupnické strategie pro zakladatele novodobých českých rodinných podniků” (Petrů, 2018).

Lze doporučit, aby majitelé rodinných farem / zemědělských podniků připravovali nastupující generaci dlouhodobě. Měli by ji zapojovat do podnikání co nejdříve, když je na to vhodná doba, nikoliv až když je to nezbytně nutné. Postupně by měly být potencionálními následníkům svěřeny konkrétní pravomoci a dána jim určitá odpovědnost za chod části podniku. Není na škodu, pokud si budoucí nástupce vyzkouší své schopnosti i v jiné firmě, nicméně se může stát, že se mladý člověk nechce poté, co získá zkušenosti a praxi v jiném (často více výdělečném) oboru, k zemědělství vrátit.

4.2 Zemědělské podniky právnických osob

Neméně důležitá je v podmínkách ČR i generační obměna v podnicích právnických osob. Zatímco právnické osoby obhospodařují 70,2 % zemědělského půdního fondu, fyzické osoby hospodaří jen na 29,8 %. Podniky fyzických osob se podílí na všech právních formách z 85,3 %. Podniky právnických osob představují pouze 14,7 % všech podniků, ale vzhledem k rozloze obhospodařované půdy je jejich role velmi významná. Průměrná výměra obhospodařované půdy podniku právnické osoby je také mnohem vyšší (575,2 ha), než fyzické osoby (42,3 ha) (ČSÚ, 2020).

V zemědělství nejsou výjimkou právní formy jako společnost s ručením omezeným nebo veřejná obchodní společnost založené otcem/matkou a synem/dcerou společně, kde může mít nejdříve dominantní podíl otec/matka (Děrgel, 2015). Pokud se jedná o právnickou osobu „rodinného typu“, může majitel přenechat řízení společnosti vybranému rodinnému příslušníkovi. V ostatních případech majitel může buď vybrat schopného manažera (ze současných zaměstnanců nebo z osob působících mimo společnost), nebo společnost prodat třetí osobě. Specifickou možností, je pak převod celé společnosti či její části do svěřenského fondu (Nejedlý a Černý, 2015).

I když se obchodní korporace od rodinného zemědělského podniku – právnické osoby – liší, většina pracovníků ve vedení zemědělských podniků je v podniku majetkově vázána. (Klufová, Hrzán a Dvořáková-Líšková, 2017).

V klasických obchodních korporacích je nástupnictví mnohem méně zmapováno. Zdálo by se, že v podnicích, které jsou řízeny profesionálním managementem, je výměna vedoucího jednodušší, protože se bude jednat o standardizovaný proces. Obdobně jako v nezemědělských podnicích, i v zemědělství platí, že manažer nemusí mít detailní znalosti oboru, ale spíše řízení a managementu³. Nicméně ani zde nemusí generační obměna proběhnout bez problému.

Na druhou stranu je nutné zvážit specifika zemědělské výroby, která například neumožňuje managementu učit se za chodu a experimentovat, jako je to možné například v průmyslových podnicích. V zemědělství často dojde k odhalení chyb v procesech až v delším časovém horizontu a ani potom nelze jednoduše přerušit nebo ukončit nevyhovující výrobu kvůli dlouhým biologickým cyklům. Výrobní procesy v zemědělství musí respektovat biologický vývoj, který se nedá ve většině případů urychlit. Také predikce výnosů a finanční plánování je obtížnější. „Zemědělství má velký počet specifík, která způsobují, že doba působení

³ Řízení hospodářsky úspěšných zemědělských podniků by mělo být založeno na manažerech specialistech, kteří řídí a usměrňují podnik a pracovní týmy na podkladě správně volených informací z tržního prostředí i vnitřního prostředí podniku (Leština, 2007).

pracovníků v odvětví je počítána spíše na desetiletí než na jednotlivé roky.“ (Klufová, Hrzán a Dvořáková-Líšková, 2017).

To vše klade na manažera zemědělského podniku vysoké nároky. Je proto vhodné, aby nástupce vedoucího měl se zemědělstvím již zkušenosti a ideálně i s chodem samotného podniku. Lze jen doporučit, aby si současný manažer svého nástupce „vychoval“. Z praxe je zřejmé, že do vedoucích funkcí se dostávají především zkušenější pracovníci. Mladší pracovníci zpravidla musejí načerpat zkušenosti o chodu podniku a také prokázat své schopnosti (Hrzán, 2017).

Obdobně jako studenti mají možnost sledovat práci manažerů v rámci stáží – tzv. stínování manažerů, také v zemědělských podnicích je žádoucí, aby se budoucí vedoucí seznámil s činností současného vedení podniku. Pro zachování kontinuity fungování podniku i hladkého předání vedení je nezbytné, aby se jednalo o dlouhodobější proces. „Změna šéfa je zásadním a mnohdy kritickým okamžikem v životě každé firmy. Může být úspěšná, ovšem jsou i případy, kdy předání vedení skončí fiaskem. Lze najít řadu případů a jasně hovoří i statistiky, podle nichž proces nástupnictví bez přípravy a rozmyslu může firmu spíše poškodit.“ (Křížová, 2014).

Pokud současný vedoucí z podniku neodchází, může vůči novému vedoucímu fungovat v poradní pozici. V tomto případě ale hrozí i konflikt ve vizích o směřování podniku. „Starý“ vedoucí po letech práce v podniku může trpět profesní slepotou a nevidět věci, které je potřeba změnit, nemusí s „novým“ vedoucím souhlasit a vzájemná spolupráce je pak obtížná, ne-li nemožná.

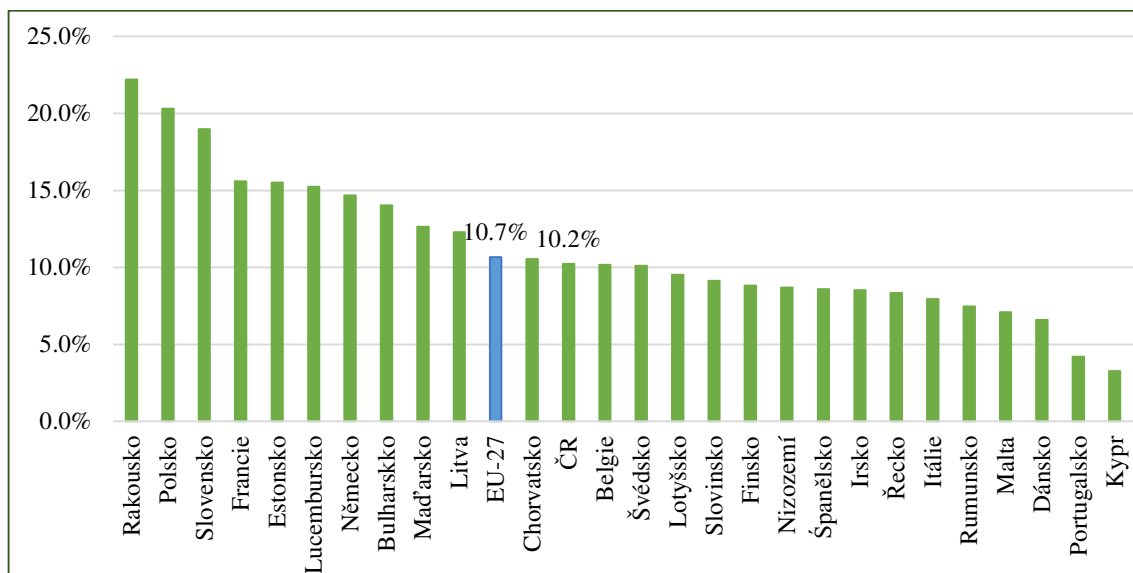
Souhrn kapitoly

Generační obměna se liší v rodinných podnicích fyzických či právnických osob a v podnicích právnických osob. Předání rodinného zemědělského podniku může probíhat formou prodeje, děděním nebo nájmem části či celku zemědělského podniku, přičemž je třeba zvážit celou řadu formálních i emocionálních faktorů. V každém případě se ale má jednat o plánovaný a dlouhodobý proces s určitým harmonogramem. Pro zdárné zajištění celého procesu existuje možnost využít vhodné poradenství. V obchodních korporacích je profesionální management vybírán dle kritérií stanovených společnostmi. Je vhodné, aby měl zkušenosti se zemědělstvím.

5 Jaká je současná situace v českém zemědělství?

Podíl mladých vedoucích pracovníků do 40 let v České republice odpovídá průměru EU, jak ukazuje Graf 1 pro poslední dostupná data za rok 2016. Zatímco v průměru dosáhl tento podíl 10,7 %, v ČR byl 10,2 % (což představovalo 2 710 podniků). Rovněž podíl mladých vedoucích pracovníků v Chorvatsku, Belgii a Švédsku se pohybuje okolo hodnoty blízké evropskému průměru. Na Kypru a v Portugalsku byl podíl vedoucích ve věku do 40 let nejnižší (pod 5 %) a naopak největší podíl podniků řízených mladými vedoucími byl v Polsku a Rakousku (přes 20 %).

Graf 1. Podíl mladých vedoucích zemědělských podniků do 40 let v EU v roce 2016 (%)

Zdroj: Eurostat, Farm indicators by agricultural area, type of farm, standard output, sex and age of the manager and NUTS 2 regions[ef_m_farmang] (2021a), vlastní zpracování

Věková struktura vedoucích pracovníků podniků není v českém zemědělství tedy příznivá, ale neohrožuje fungování generační obměny v sektoru. Nesmí nastat situace, kdy by nedostatek mladých vedoucích⁴ zemědělských podniků ohrozil přežití samotného sektoru. Je potřeba, aby ukončení činnosti zemědělských podniků starších zemědělců bylo neustále kompenzováno příchodem zemědělců mladších; aby tak měl vždy hospodářství kdo převzít, případně založit nové.

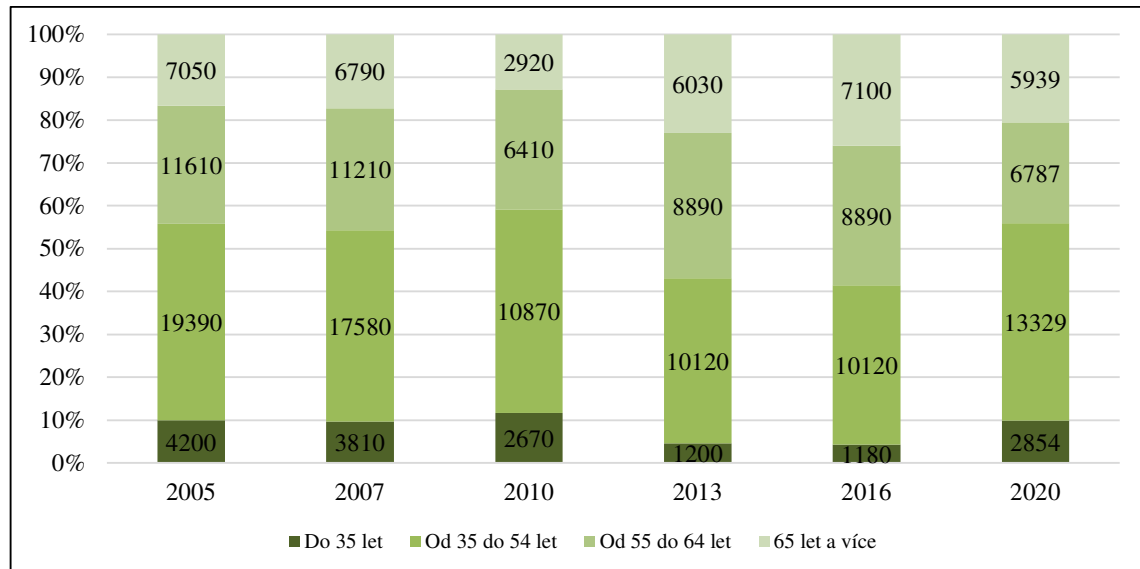
Jak je patrné z grafu 2, zatímco v roce 2010 byl podíl podniků mladých manažerů do 35 let 11,7 %; v roce 2016 činil pouze 4,4 %. V roce 2020 pak ale vzrostl na 9,9 %. Celkově došlo k poklesu podílu všech věkových kategorií v důsledku nárůstu podílu nejstarších zemědělců – výrazně totiž narostl podíl podniků vedených zemědělci staršími 65 let (z 12,8 % v roce 2010

⁴ Obecně se pracovní silou v českém zemědělství zabývá například výzkum Spěšné et al. (2009), který se věnoval možnostem zlepšení věkové struktury zemědělců a dávají je do souvislosti s nabídkou zemědělských pracovních sil, poptávkou na agrárním trhu práce, nezaměstnaností a mzdovou úrovní v sektoru. V této publikaci se soustředíme pouze na vedoucí zemědělských podniků.

na 20,5 % v roce 2020, nejvyšší byl v roce 2016). V kategorii od 35 do 54 let se počet zemědělců příliš neměnil.⁵

Změny mohou být způsobeny tím, že se mladí zemědělci přesunuli do kategorie starších a noví mladí lidé do oddělení nevystoupili. Nebo také mohli mladí zemědělci samostatné hospodaření ukončit (a například začlenit svůj podnik zpět do rodinného).

Graf 2. Vývoj počtu zemědělských podniků dle věku vedoucího v ČR (2005–2020)

Zdroj: Eurostat, *Farm indicators by agricultural area, type of farm, standard output, sex and age of the manager and NUTS 2 regions [ef_m_farmang]* (2021a), ČSÚ (2021), vlastní zpracování

Kvůli nízkému a snižujícímu se podílu mladých lidí v zemědělství tedy může nastat problém s generační obměnou. Počet absolventů vysokých škol zemědělských a příbuzných oborů se sice stabilně pohyboval v letech 2008–2017 okolo 3 tis., ale jejich podíl ve vztahu k absolventům ostatních oborů byl relativně nízký. V roce 2017 činil cca 4,2 % absolventů všech typů vysokých škol (z toho 3,3 % v prezenčním studiu). Obdobný podíl byl i v roce 2020. Tehdy absolvovalo fakulty zemědělské, agronomické, lesnické a dřevařské nebo zahradnické či veterinární celkem 3 187 studentů v různých stupních studia, což představovalo 4,4% podíl na všech absolventech (MŠMT, 2021).

Zatímco u vysokoškoláků je situace relativně stabilní, u středoškolských zemědělských oborů (Spěšná et al., 2017; dle dat Národního ústavu pro vzdělávání), v období 2006–2016 došlo k výraznému úbytku počtu studentů prvních ročníků zemědělských oborů (o 20 %), což korespondovalo se všeobecným úbytkem počtu studentů v tomto období. V zemědělských oborech byl přitom úbytek mírnější než v úhrnu za všechny obory celkem. Podíl studentů zemědělských oborů na celkovém počtu studentů se tak v průběhu sledovaného období zvýšil

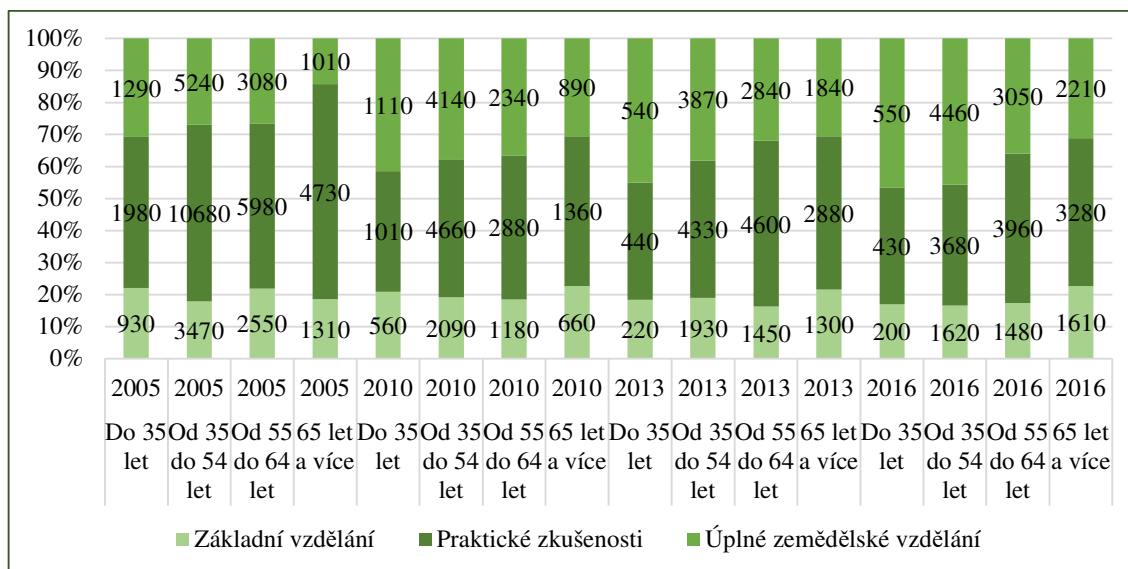
⁵ Rozdělení na věkové kategorie bylo zvoleno s ohledem na zemědělskou politiku EU: za mladého zemědělce se považuje vedoucí do 40 let; naopak pro zemědělce starší 55 let existovalo opatření pro předčasné ukončení zemědělské činnosti. Věková kategorie do 35 let supluje kategorii mladých zemědělců, protože teprve až od roku 2016 začala být sledována věková kategorie do 40 let samostatně.

a v posledních letech se stabilizoval na téměř 6 %. Pokles počtu absolventů zemědělských oborů byl však podstatně výraznější a činil přibližně 40 %.

I když klesá počet absolventů středních zemědělských škol i absolventů škol obdobného zaměření a řada jich v zemědělství nakonec nepracuje, není to ještě nutně negativním faktorem pro generační obměnu v českém zemědělství. Mnozí vedoucí pracovníci totiž neabsolvují vzdělání přímo v oboru, ale jiné (středoškolské nebo vysokoškolské), a se zemědělstvím mají spíše praktické zkušenosti. To je vidět i v grafu 3 v prostřední části sloupce (výrazná převaha praktických zkušeností je patrná například u kategorie 65 let a více v roce 2005).

Na druhé straně je výrazně vidět, že zemědělci do 35 let mají častěji úplné zemědělské vzdělání⁶. Například v roce 2005 ve věkové skupině do 35 let činil podíl zemědělců s úplným zemědělským vzděláním 30,7 %, a v roce 2016 dokonce 46,6 %. Většina mladých zemědělců (47,1 %) měla sice v roce 2005 pouze praktické zkušenosti, v roce 2016 to ale bylo již jen 36,4 %. Klesl tak podíl zemědělců s pouze praktickými zkušenostmi a základním vzděláním jasně ve prospěch zemědělců plně kvalifikovaných.

Graf 3. Vývoj vzdělanostní úrovně vedoucích zemědělských podniků dle věkových kategorií (2005–2016)

Zdroj: Eurostat, *Agricultural training of farm managers: number of farms, agricultural area, labour force and standard output (SO) by age and sex of the manager [ef_mprtrainman] (2021b), Training of farm managers [ef_mp_training] (2022) vlastní zpracování*

Dle Eurostatu (2021a) byl podíl mužů ve vedení českých zemědělských podniků několikanásobně vyšší než žen, a to ve všech věkových kategoriích. Existuje pouze 20 manažerek mladších 25 let, zatímco v této věkové kategorii je 80 mužů. V kategorii od 25 do 34 let je podíl žen 5krát nižší. Zatímco ve věkové kategorii od 45 do 54 let je 5 200 manažerů,

⁶ Hodnotí se nejvyšší dosažené zemědělské vzdělání. Vedoucí zemědělských podniků mohou mít pouze praktické zkušenosti nebo základní vzdělání (tj. střední vzdělání s výučním listem) nebo úplné zemědělské vzdělání (tj. střední vzdělání s maturitní zkouškou, vyšší odborné a vysokoškolské vzdělání).

žen je 9krát méně (670). Ve věkové skupině 55–64 let je rozdíl až osminásobný. Nad 65 let vedou 820 podniků ženy a 6 280 podniků muži.

Jak vypadají zemědělské podniky mladých zemědělců v ČR a čím se liší od podniků, které mají vedoucího z jiné věkové kategorie? Na základě dat Eurostatu (2021a) je možné konstatovat, že průměrná výměra půdy zemědělského podniku vedeného mladým zemědělcem v porovnání s podniky ostatních vedoucích je obecně menší. Například v roce 2010 byla průměrná výměra u podniků řízených zemědělci do 35 let 90,3 ha a u podniků starších zemědělců až 172,7 ha. Obecně se pak ale počet všech zemědělských podniků mezi lety 2010 a 2016⁷ snížil, čímž se výrazně zvýšila průměrná výměra jednoho podniku. To se projevilo také u podniků řízených mladými zemědělci. Průměrná výměra podniků řízených zemědělci do 40 let v roce 2016 činila 151,4 ha a překonala tak průměrnou výměru podniku řízených zemědělci nad 40 let (jen 127,7 ha).

Množství celkové obhospodařované zemědělské půdy (UAA) se dle Eurostatu (2021) u kategorie zemědělců do 35 let snižuje. V roce 2010 činilo 241,1 tis. ha a v roce 2016 142,7 tis. ha, což je v souladu se všeobecným poklesem disponibilnosti zemědělské půdy (výměra UAA se od roku 2010 snížila z 3 483,5 tis. ha na 3 453,0 tis. ha v roce 2016) a trendem úbytku počtu podniků. Mladí zemědělci tak obhospodařovali místo 6,9 % UAA pouze 4,1 % zemědělské půdy. V roce 2016 hospodařili podniky řízené zemědělci do 40 let na 11,9% celkové UAA, zatímco na podniky starších zemědělců připadalo 88,1 % UAA.

Dále je z dat Eurostatu (2021) patrné, že mladí zemědělci do 35 let zaměstnávají nejméně pracovníků (AWU) na podnik ze všech podniků (pouze 4 % z celkového počtu 105 080 v roce 2013⁸). To může být způsobeno například tím, že zaměstnávají více rodinné pracovní síly (FWU), respektive to může indikovat vyšší podíl neplacené pracovní síly v těchto podnicích. Na jeden podnik mladého zemědělce totiž v průměru připadají 3 AWU, zatímco na podniky zemědělců nad 35 let 4 AWU.

Mladí zemědělci produkují na jeden podnik spíše méně standardního výstupu⁹ (SO – standard output). Jsou tedy menší i co do rozsahu produkce. Nejvíce SO vyprodukovaly podniky mladých zemědělců v roce 2013, kdy na jeden podnik v průměru připadlo 166,3 tis. eur. Podnik jednoho staršího zemědělce vyprodukoval v průměru 170,0 tis. eur. Nejvyšší průměrný SO byl zaznamenán v podnicích vedených zemědělci od 45 do 54 let (197,8 tis. euro).

Co se týče intenzity pracovního vstupu (měřené počtem AWU na 100 hektarů UAA), mladí hospodařili s nižší intenzitou. Protože je zaměstnáváno stále méně pracovníků (na 1 podnik i v absolutní hodnotě), intenzita se v časové řadě snižuje. V roce 2013 připadalo v podnicích mladých zemědělců 2,4 AWU na 100 ha a v ostatních věkových kategoriích 3,0 AWU/100 ha.

Rovněž z hlediska počtu dobytčích jednotek (DJ) na plochu je intenzita pracovního vstupu nižší. V roce 2013 chovali mladí zemědělci 45,3 DJ na 100 ha UAA, zatímco zemědělci nad 35 let měli 49,7 DJ na 100 ha UAA.

⁷ Kvůli změně metodiky od roku 2010 nelze hodnotit celou časovou řadu.

⁸ Poslední dostupné údaje jsou z roku 2013. Za kategorii mladých zemědělců jsou považováni zemědělci do 35 let, protože kategorie do 40 let ještě nebyla k dispozici.

⁹ Standardní produkce vyjadřuje průměrnou finanční hodnotu produkce jednotlivých odvětví rostlinné a živočišné výroby. Koeficienty standardní produkce jsou stanovovány pro produkty rostlinné výroby ve vyjádření na 1 ha, pro výrobky živočišné výroby na jeden kus za jednotlivé kategorie zvířat. Hodnota standardní produkce odpovídá průměrné roční hodnotě produkce z 1 ha dané plodiny, nebo 1 kusu v rámci dané kategorie zvířat (FADN, 2021).

Také produktivita práce (SO v tis. eur na 100 ha UAA je nízká u zemědělců do 35 let, i když má rostoucí tendenci. V roce 2013 dosahovaly podniky zemědělců do 35 let 115,3 tis. eur/100 ha, zatímco ostatní podniky 121,7 tis. eur/100 ha. Co se týče měření intenzity pomocí SO v tis. eur na 1 AWU, zde jsou na tom podniky mladých zemědělců lépe, protože zaměstnávají méně AWU, a tak v roce 2013 připadalo na jednu AWU standardní výstup ve výši 47,7 tis. eur. U ostatních podniků to bylo 42,1 tis. eur / AWU.

Souhrn kapitoly

Podíl mladých vedoucích pracovníků do 40 let věku na celkovém počtu zemědělců činil v ČR v roce 2016 pouze 10,2 %, což zhruba odpovídá průměru EU (10,7 %). Celkem v tomto roce existovalo 2 710 zemědělských podniků vedených mladými zemědělci, které obhospodařovaly 11,9 % výměry ČR (celkem 410 340 ha). V roce 2013 v průměru mladí zemědělci chovali 65,4 dobytých jednotek a zaměstnávali 3,5 AWU. Standardní výstup (SO) činil v průměru 166,3 tisíc eur.

Lze tedy shrnout, že podniky vedené mladými zemědělci hospodaří méně intenzivně, jejich produkce je nižší, zaměstnávají méně placené síly (AWU), ale v průměrné výměře obhospodařované půdy se již výrazně neliší od ostatních věkových skupin.

6 Jaké jsou motivy a bariéry zahájení zemědělské činnosti?

Zdůvodnili jsme si, proč je generační obměna v zemědělství tak důležitá. Řekli jsme si také, jakými způsoby může předávání podniků ze starší na mladší generaci probíhat. Víme, že věková struktura vedoucích pracovníků v českém zemědělství není úplně příznivá, protože zemědělské podniky řídí pouze malý počet mladých vedoucích. Co tedy vede mladé lidi k tomu, aby do sektoru zemědělství vstupovali? Jaké bariéry musí při zahájení činnosti zdolávat? Existuje i nějaká podpora, která jim bariéry pomůže překonat? Na tyto otázky se pokusíme odpovědět v následujících kapitolách.

6.1 Motivace zahájení zemědělské činnosti

Motivace zahájení zemědělské činnosti se liší v případě, pokud uvažujeme vstup do sektoru zemědělství (tedy vůbec ochotu zvažovat tento sektor národního hospodářství pro svou ekonomickou činnost) anebo až zahájení samostatného hospodaření (tedy nezávislého podnikání). Ne každý mladý člověk touží založit vlastní hospodářství, i když chce v sektoru zemědělství pracovat.

Samotná motivace ke vstupu do odvětví se utváří dlouhodobě. Jedná se o proces, který začíná většinou již v dětství. Pokud dítě žije na rodinném hospodářství nebo se někdo v jeho okolí zemědělstvím zabývá, vzniká vnitřní motivace zemědělský obor studovat a později v sektoru i pracovat. Samozřejmě není zárukou, že když člověk vyrůstá na farmě nebo vystuduje příslušný obor, že bude v zemědělství později pracovat. Ochota mladých lidí zvažovat zemědělství jako obor činnosti je relativně nízká. Mnoho mladých absolventů zemědělských škol si hledalo práci mimo odvětví (Spěšná et al., 2009).

Vnitřním motivátorem pro práci v zemědělství může být láska ke zvířatům i touha mladých lidí dělat to, co vystudují, touha převzít rodinné hospodaření a pokračovat v tom, co dělali jejich rodiče. Vedle toho existuje řada motivů vnějších – pozitivních (například podpora v rodině) i negativních (například tlak ze strany rodiny na pokračování v zemědělské činnosti apod.).

Generační obměně pomáhá to, že mladí lidé se v zemědělství pohybovali od malička, byli vychovávaní v prostředí venkova nebo přímo na rodinném zemědělském podniku. Tím získali k zemědělství vztah a přirozeně i touhu zemědělskou činnost provozovat, a to i samostatně. May et al. (2019) na příkladu Velké Británie zjistili, že větší zapojení do zemědělských aktivit a rozhodování a větší kontrola nad řízením zemědělského podniku pozitivně ovlivňuje radost mladých lidí z práce a umožňuje jim získat uznání a prestiž, čímž podporuje jejich motivaci zůstat v odvětví zemědělství. Kromě této neekonomické motivace měly pozitivní vliv na ochotu mladých zemědělců zůstat v odvětví i doplňkové přímé platby pro mladé zemědělce.

Přesto, že v novodobé historii byly na našem území vazby na půdu a rodinné hospodářství zpřetrhány, je snahou tyto vazby obnovit. Po sametové revoluci a restituci, kdy byly navráceny pozemky původním majitelům, se často zemědělci stali i lidé, kteří dosud pracovali mimo sektor zemědělství. Impulsem se stalo znovuzískání majetku / hospodářství po předcích. Tím, že tehdy získali zpět základní výrobní faktor – půdu, bylo pro ně zahájení činnosti v tomto směru jednodušší, než je tomu v současnosti pro nově vstupující osoby. Pokud chce do zemědělství vstoupit někdo, kdo neočekává, že zdědí fungující hospodářství, bude muset pravděpodobně zahájení zemědělské činnosti odložit, než nashromáždí dostatečné zdroje na získání nezbytných zemědělských aktiv (Matthews, 2013).

Jedná se nicméně o výjimečnou situaci. Běžnější způsob je, že se rodinné hospodářství předává nebo dědí v rámci rodiny přímo. S tím souvisí i ochota starších zemědělců k předání hospodářství a k postoupení rozhodovacích pravomocí mladším. Nedostatek ochoty může být

i jednou z brzd toho, aby mladí lidé do zemědělství vstoupili. „Mnoho starších farmářů se rozhodne v zemědělství setrvat, protože se jim líbí tento životní styl a mají vztah k hospodářství, které se mohlo v rodině předávat po mnoho generací“ (Matthews, 2013). Pokud mladí lidé nemají jisté, že se v budoucnu budou moci podílet na hospodaření rodinného podniku, mohou si raději zvolit jinou profesi. A naopak – pokud jistotu nástupnictví mají, může to pro ně být silným motivem pro práci v zemědělství. Předání hospodářství se také liší mezi rodinnými a zemědělskými podniky řízenými profesionálním managementem.

Přesto, že počet zemědělských podniků, které byly předány další generaci formou nástupnictví, má tendenci v západních zemích klesat, stále se jedná o jeden z velmi důležitých způsobů zachování zemědělských podniků. Už v roce 1983 Laband a Lentz uváděli, že míra mezigeneračního nástupnictví je mnohem vyšší v zemědělství než v jiných samostatně výdělečně činných povoláních (Laband a Lentz, 1983). To do určité míry i dnes. „Na rozdíl od mnoha jiných povolání v dnešní společnosti, zůstává zemědělství do značné míry děděnou profesí a činností.“ (Uchiyama et al., 2008). Nástupnictví samozřejmě předpokládá ochotu mladé generace následovníků pokračovat v práci rodičů.

V poslední době se objevuje řada lidí, nejen mladých, kteří do sektoru vstupují, a kteří jinak celý život pracovali jako zaměstnanci. V tomto případě se motivace ke vstupu do odvětví může do značné míry krýt s motivací k samostatné podnikatelské činnosti. Nejen mladé lidi láká možnost tvůrčí a svobodné práce (být svým pánem, rozhodovat o výrobním programu a směru rozvoje hospodářství apod.).

Vstup do odvětví může podnítit také možnost využívat nové technologie a inovace v zemědělství. Zemědělské procesy jsou čím dál tím častěji řízeny či plánovány sofistikovanými technologiemi, což může k zemědělství přitahovat především technicky zdatné osoby. Technologické inovace navíc umožňují překonat další bariéru vstupu do odvětví, a to, že práce v zemědělství je obecně považována za fyzicky náročnou. Právě s technologickým rozvojem dochází v poslední době výraznému ulehčení práce a zlepšení pracovního prostředí.

Kerbler (2012) ukazuje na případu Slovinska, že důležitými faktory, které ovlivňují převod farem v rámci rodiny, jsou ekonomická výkonnost farmy (velikost, rentabilita živočišné výroby, roční příjem), tradice, názory a postoje vlastníka na současný a budoucí stav farmy. Dále generační obměnu ovlivňují trendy v životním stylu mladých jako je návrat k alternativním způsobům života a zvýšený zájem o kvalitní potraviny získané z vlastních zdrojů.

Určitým motivačním faktorem může být i finanční podpora. Ve státech Evropské unie je v rámci Společné zemědělské politiky podporováno spíše zahájení samostatné zemědělské činnosti, než přímo vstup do odvětví. Kazakopoulos a Gidarakou (2003) zkoumali, jak dotace pro mladé zemědělce přispěly ke vstupu mladých žen do odvětví zemědělství a ke zlepšení jejich pozice na rodinných farmách v regionu Soluň ve středním Řecku. Podle nich dotace přispívají spíše k udržení či usnadnění zahájení zemědělské činnosti, než že by byly hlavním motivem pro začátek podnikání. Vzhledem k tomu, že se charakter poskytovaných dotací v rámci SZP nezměnil, je pravděpodobné, že tento závěr bude platný i v dnešní době.

Lobley, Baker a Whitehead (2010) doporučují, aby se pro zemědělce, kteří chtějí předat své hospodářství, připravily plány nástupnictví, které by potom stát podporoval. Podpora by pak byla cílená přímo na proces předání podniku.

Carbone a Subioli (2008) na příkladu Itálie zjistili, že finanční pomoc vyplácená v rámci SZP novým farmářům mohla být v mnoha případech neefektivní. Výše plateb poskytovaných z opatření pro mladé zemědělce byla dne nich neefektivní, protože nedokázala přilákat mladé

lidí do sektoru a nebyla dostatečná pro financování růstu konkurenceschopnosti existujících zemědělských podniků (Carbone a Subioli, 2008).

Co se týče efektivnosti podpor, Zagata et al. (2017) konstatují, že finanční pomoc pro mladé začínající zemědělce pomáhá mezigeneračnímu následnictví, je ale nedostatečná pro založení nového zemědělského podniku.

S finančními podporami se pojí také riziko jejich zneužití. Mohou být například přiděleny i mladým lidem, kteří se již na řízení rodinného zemědělského podniku podílí, byť dosud neoficiálně, nebo naopak lidem, kteří ve skutečnosti ani neplánují v zemědělství podnikat dlouhodoběji a po uplynutí určité doby (tzv. doby povinné vázanosti na účel) může podpořené hospodářství zaniknout.

Můžeme jen souhlasit s autory Bernués et al. (2011), že „studium motivačních faktorů je obtížné vzhledem k dlouhodobé povaze a komplexnosti procesu nástupnictví“.

6.2 Bariéry zahájení zemědělské činnosti

Existuje řada faktorů, které zpomalují změny ve věkové struktuře zemědělské populace. Swinnen a Knops (2013) na základě svého výzkumu v 10 zemích EU potvrdili, že generační obměnu v zemědělství brzdí především omezený přístup k výrobním faktorům (zejména k půdě). Dále ji pak ztěžují nedostatečné úvěrové možnosti, nízké mzdy, nízká prestiž zemědělských pracovních míst v důsledku měněního se životního stylu anebo nízká životní úroveň v mnoha venkovských oblastech. Tento závěr je v souladu s výzkumem Davidové et al. (2009), kteří uváděli, že demografická obměna zemědělské populace v 5 zemích EU byla omezena kvůli nedostatku pracovních míst ve venkovských oblastech a kvůli podprůměrné úrovni mezd v tomto sektoru.

Na základě zjištění Zagaty et al. (2017), kteří zkoumali podmínky implementace opatření pro mladé zemědělce ve vybraných Programech rozvoje venkova členských států EU, je možné konstatovat, že získání půdy do nájmu či její koupě je pro nově začínající zemědělce největší překážkou, a to ve všech sedmi studovaných zemích (Německo, Francie, Švýcarsko, Finsko, Rakousko, Francie, Česká republika a Polsko). Přístup k půdě „je obtížný kvůli omezenému množství vysoce kvalitní půdy, cenám půdy, dopadu přímých plateb SZP a legislativním reformám“ (Zagata a Sutherland, 2015). Proto Zagata et al. (2017) doporučují, aby byla zavedena opatření pro zvýšení mobility půdy (např. podpora pro předčasný odchod do důchodu, daňové a důchodové pobídky). Přímé platby poskytované v rámci SZP zvyšují cenu půdy a působí proti jejímu transferu, což by podle autorů vyřešilo zpřísnění podmínek pro získání dotací.

Dále obměnu vedoucích pracovníků ovlivňují i proměnné jako jsou zdravotní stav manažerů zemědělských podniků, očekávaná výše starobního důchodu, odborná kvalifikace potenciálních nástupců, rodinný stav (např. počet dětí) a tradice hospodaření v rodině (viz Tietje, 2003, Rossier, 2008).

Podle Zondaga et al. (2016) patří mezi nejdůležitější potřeby mladých zemědělců dostupnost půdy ke koupi a k pronájmu, dotace, přístup k úvěrům a kvalifikovaná pracovní síla.

Všechny zemědělské podniky čelí volatilitě cen vstupů, větší a zavedené podniky ale mají snazší vyjednávací pozici. „Nově vstupující zemědělci do sektoru mají tendenci řídit malé farmy, a proto mají potíže s přístupem ke vstupům za konkurenceschopné ceny“ (Zagata a Sutherland, 2015). Menší farmy jsou také více sužovány volatilitou cen samotné produkce.

Dalším problémem je omezený přístup mladých zemědělců ke kapitálu. Začínající zemědělci se musí vyrovnat s problémem dostupnosti financování, protože jejich podnik nemá dostatečnou historii a odpovídající bonitu (finanční výsledky). Na druhou stranu dle Dudka

a Pawlowské (2021) je sice rozšířený názor, že „počáteční období provozu ekonomického subjektu může být kritické, a to kvůli omezeným zkušenostem nového podnikatele a v důsledku nedostatku zdrojů pro rozvoj rodinného podniku“, ale jejich výzkum na panelových datech v Polsku v letech 2009–2015 nepotvrdil zhoršení ekonomického výkonu rodinných farem poté, co došlo k převzetí podniku mladší generací.

Důvodem pro nedostatečnou generační obměnu v zemědělství také může být nedostatek pobídek pro starší zemědělce, aby své hospodářství předali. Například Methorst et al. (2017) prováděli studii v Nizozemí a zjistili, že je zde relativně vysoký podíl stále aktivních straších zemědělců na mléčných farmách, protože je to pro ně výhodnější, než jít do důchodu. Starší farmáři neměli důvod k ukončení hospodaření, protože jejich příjmy by poté byly nižší. Matthews (2013) považuje nástroje pro podporu ukončení činnosti starších zemědělců za nejpřínosnější pro generační obměnu v zemědělství.

K obdobnému závěru došli i Leonard et al. (2017), kteří počítali čistou současnou hodnotu příjmových toků pro farmáře a jejich nástupce, aby zhodnotili scénáře, které mají nejvyšší/nejnižší finanční efekty. Jejich zjištění ukazují, že „v současné politické situaci může být pro zemědělce ekonomicky výhodnější ponechat si farmu až do smrti, než převést půdu ještě za života“ (Leonard et al., 2017).

Jednou z bariér je i složitá administrativa spojená s převodem hmotného majetku. Kromě toho, že existují poplatky spojené s převodem, je převod i časově náročný. Dále mohou existovat určité sociální bariéry vyplývající z rodinných poměrů a charakteru lidí, které vedou k neochotě starší generace převést majetek a farmu na mladé nástupce (May et al., 2019).

Podle Bernuése et al. (2011) je pro nástupnictví v rodinném podniku nezbytná existence dětí v domácnosti a existence nástupců ochotných převzít zemědělskou činnost. Corsi (2006) zase zmiňuje jako jeden z faktorů, který rozhoduje o nástupnictví, akumulaci specifických znalostí na farmě, které zvyšují produktivitu práce. Pokud nástupce nemá dostatečné znalosti práce na farmě, je pro něj obtížnější podnik převzít, byť má třeba dostatečné vzdělání apod.

To, zda budou mladí lidé pokračovat v hospodaření na rodinné farmě, závisí i na tom, zda mladé lidi zajímají primárně finanční cíle nebo životní styl. Zemědělství je stále vnímáno jako méně rentabilní odvětví. Někteří mladí lidé také nechtějí zastávat náročnou fyzickou práci, která navíc musí být vykonávána na určitém místě a v určitém čase. To potvrzuje i Caballero (2001), který zjistil, že pracovní podmínky pro tradiční živočišnou výrobu (pastevectví) ve španělském regionu Castille-La Mancha, jsou tvrdé a mladí zemědělci je často odmítají.

Obdobně Gaskell et al. (2010) zjistili, že přitažlivost zemědělského způsobu života není pro mladou generaci dostatečná, aby je motivovala k uvažování o zemědělském hospodaření. Podle Hounsosome et al. (2012) potenciální následníci nemusí považovat kariéru v zemědělství za dostatečně atraktivní, protože často zahrnuje těžkou fyzickou práci, osamělost, izolaci, nestálé ekonomické podmínky a nejistotu počasí. Coopmans et al. (2021) zdůrazňují, že generační obměna v zemědělství je úzce svázána s dynamikou společenského života, která se odehrává v zemědělské komunitě a na venkově. Na rozhodování mladých lidí o vstupu do odvětví tak působí řada protichůdných faktorů.

Souhrn kapitoly

Motivem pro vstup do zemědělského odvětví může být touha pokračovat v hospodaření rodičů, pracovat v přírodě, se zvířaty, být svým pánem, mít zemědělství jako životní styl apod. Naopak hlavní bariérou je nedostatek volné zemědělské půdy, na které by mohl začínající zemědělec vybudovat svou farmu a začít hospodařit. Dalším problémem je obtížnější přístup k úvěrům

a kapitálu i náročná administrativa. Předání podniku pak brání i nedostatek nástupců ochotných pokračovat v hospodaření.

Poznámka

Literární rešerše motivů a bariér zahájení zemědělské činnosti prezentovaná v kapitole výše navazuje na článek vydaný ve sborníku z konference RELIK 2017 – viz: Šimpachová Pechrová, M. (2017) What is the motivation and barriers for young people to enter the agricultural sector? In: *The 10th International Scientific Conference RELIK 2017 (Reproduction of Human Capital – mutual links and connections)*, s. 454-461. ISBN 978-80-245-2238-8. Dostupné z <https://relik.vse.cz/2017/download/pdf/132-SimpachovaPechrova-Marie-paper.pdf>.

7 Jak je generační obměna v zemědělství podporována?

Protože je generační obměna v zemědělství důležitá, ale zároveň není dostatečná, je podporována určitými nástroji zemědělské politiky. Tato podpora se uskutečňuje na dvou úrovních – na národní úrovni a v rámci Společné zemědělské politiky EU. Cílem je, aby mladí lidé vstoupili do zemědělství a začali samostatně hospodařit. Ať už převzou podnik po rodičích, či založí vlastní, pro generační obměnu je obojí velmi důležité. Zemědělská politika se snaží usnadnit začátky podnikání především poskytováním financí tak, aby mohly být překonány bariéry související se zahájením zemědělské činnosti.

7.1 Podpora generační obměny na národní úrovni

Na národní úrovni je přímá podpora mladým zemědělcům poskytována speciálním Podpůrným garančním rolnickým a lesnickým fond (PGRLF) v rámci jeho podprogramů. Existuje i nepřímá podpora formou daňové úlevy z daně z příjmu z převodu podniku v rámci rodiny a různé formy poradenství a vzdělávání.

7.1.1 Podpůrný garanční rolnický a lesnický fond

Cílem PGRLF je podporovat české zemědělce, lesníky a potravináře, aby se zvýšila jejich konkurenceschopnost. Dále jeho programy přispívají k rozvoji venkova, zaměstnanosti ve venkovských oblastech a k potravinové soběstačnosti ČR. Nabídka podpůrných programů PGRLF zahrnovala v roce 2022: subvence části úroků z komerčních úvěrů, podporu pojištění, podporu nákupu zemědělské půdy a podporu ve formě úvěrů poskytnutých přímo fondem PGRLF (PGRLF, 2021). Mladým začínajícím zemědělcům tedy pomáhá především poskytováním financí pro růst podniku a na pořízení investičního majetku.

PGRLF od roku 1994 do roku 2018 podporoval mladé zemědělce prostřednictvím podprogramu nazvaného *Mladí*, který byl určen pro mladé podnikatele a mladé rodiny do 40 let. Cílem bylo usnadnění zahájení a rozvoje zemědělské výroby na bázi rodinných subjektů. Žadatel pak měl možnost získat garanci jistiny úvěru ve výši až 50 % (nebo až 60 % - dle stanovených podmínek). Musel se ale zavázat, že bude hospodařit po dobu nejméně 10 let. Celkem bylo za dobu fungování programu podáno 79 477 žádostí a schváleno 75 150 z nich. (PGRLF, Výroční zprávy PGRLF 2010–2018).

Na program *Mladí* navazuje program *Zemědělec*, který poskytuje mladým zemědělcům dotace části úroků z úvěru. Výše podpory je závislá na tržní úrokové míře (podpora snižovala tržní úrokovou sazbu) a mladému zemědělci náleží zvýšení podpory o 1 %, do doby, kdy dovrší 40 let. Za období 2007 až 2017 bylo podáno 6 836 žádostí a schváleno 6 446 z nich. Celková poskytnutá podpora dosáhla 1,1 mld. Kč. Subvence úroků z úvěrů měla pozitivní vliv na snížení úrokové zátěže mladých zemědělců, protože v průměru jim snížila úrokovou sazbu o 3,5 p. b. (procentního bodu). (PGRLF, vyžádaná data z ekonomického úseku, 2018).

Mladým zemědělcům mohl pomoci i program *Zajištění úvěru*, jehož cílem bylo přispět k dostupnosti úvěrů na investice. Na něj pak od roku 2015 navázal podprogram *Podpora úročených úvěrů poskytovaných přímo PGRLF* (v názvu je vyzdvíženo, že se nejedná o podporu úroků úvěrů od komerčních subjektů, ale úvěrů poskytnutých PGRLF). Program zaměřen na menší projekty a menší žadatele, kteří jsou vyloučeni z trhu v důsledku působení tržních nedokonalostí a kteří by nezískali úvěr z důvodu neexistence úvěrové historie. Podpora

je poskytována na snížení jistiny úvěru nebo úroků z úvěru. Obdobně také program *Investiční úvěry Zemědělec* (dostupný od roku 2018) poskytuje úročené úvěry přímo PGRLF s možností snížení jistiny úvěru na pořízení investičního majetku. Program je určen pro malé a střední podniky a podpora snížení jistiny úvěru může činit max. 400 000 Kč a zároveň max. 30 % z celkové výše úvěru. Začínající podnikatelé jsou zvýhodněni, protože u nich může podpora činit až 40 % z celkové výše úvěru.

7.1.2 Daňová úleva

Nepřímou formou podpory mladých zemědělců je také daňová úleva při převodu nemovitosti a podniku v rámci rodiny¹⁰. Do roku 2014 bylo totiž v této situaci nutné platit daň z převodu, která značně zatěžovala rozpočet hospodářství. Daňová úleva od zdanění příjmu z převodu farmy na nabyvatele v rámci rodiny byla do roku 2012 dostupná pouze v rámci dotací z Programu rozvoje venkova (Předčasné ukončení zemědělské činnosti). Často právě kvůli vysoké dani nebyla hospodářství vůbec předávána. Mladí zemědělci se tak mnohdy nemohli / nechtěli hospodářství právně ujmout a „čekali“ na jeho převzetí v rámci dědictví osvobozeného od daně. Daňová úleva tedy pomohla urychlit proces převzetí zemědělského podniku a zahájení hospodaření nového mladého zemědělce.

7.1.3 Národní dotace na poradenství a vzdělávání

Nepřímou podporou, která však může malým zemědělcům relativně značně usnadnit začátky činnosti, jsou opatření, která podporují získávání znalostí v oboru, nebo která zprostředkovávají poradenství pro řešení konkrétních problémů.

V rámci tzv. Zásad¹¹, jsou poskytovány dotace na semináře a školení (program 9. *Poradenství a vzdělávání*, 9.A *Speciální poradenství*) a konzultační a metodická pomoc zemědělským podnikům formou šíření informací o zemědělské politice (program 9.F. *Podpora poradenství v zemědělství*). Ministerstvo zemědělství dále podporuje praktickou výuku ve školních závodech (9.E *Školní závody*) a Centra odborné přípravy pro žáky středních a vyšších odborných škol s resortním zaměřením.

Vhodným doplněním stávajících opatření může být i připravovaný výměnný program pro mladé zemědělce. Ten by pravděpodobně měl kombinovat teoretické a praktické školení se zaměřením na praxi ideálně v zemích, kde budou mít mladí zemědělci podobné klimatické podmínky jako ve vlastním regionu (EC, 2016). Zatím ale není jeho podoba známa.

7.2 Podpora generační obměny v rámci SZP

Podpora generační obměny v zemědělství v rámci Společné zemědělské politiky probíhá již od roku 1992. Od té doby měla různé formy – od motivačních programů pro podporu odchodu do důchodu, přes podporu zahájení zemědělské činnosti formou dotace na investice až po vyšší sazbu přímých plateb na hektar zemědělské půdy. Pomáhaly rovněž dotace na získávání znalostí a informací.

¹⁰ Zákon č. 254/2016 Sb., o daních z příjmu, § 3, ods. 4., písm. f.

⁸ Dotace dle zákona 252/1997 Sb., o zemědělství.

Od roku 2003 jsou mladí začínající zemědělci podporováni v rámci tzv. 2. pilíře – Programu rozvoje venkova (PRV) a od roku 2015 také v rámci 1. pilíře – Přímé platby. Po roce 2022 pak budou obě formy podpory poskytovány v rámci jednoho dokumentu tzv. Strategického plánu. Definice žadatele se program od programu liší, obecně je ale za mladého zemědělce pro účely dotační politiky považován člověk do 40 let věku. Někdy jsou přidány i požadavky na minimální vzdělání žadatele. Mladí zemědělci samozřejmě mohou čerpat ze všech dotačních programů, některé jsou ale zavedené přímo pro ně, u jiných mají zvýhodnění v podobě např. nižšího podílu vlastního kofinancování dotace nebo vyšší sazby dotace.

Pojďme se na jednotlivé formy podpory mladých začínajících zemědělců z fondů EU podívat podrobněji.

7.2.1 Předčasné ukončení zemědělské činnosti

Podpora předčasného odchodu do důchodu se poskytovala zemědělcům ve věku od 55 let. Odešel-li zemědělec do předčasného důchodu, přenechal své hospodářství jinému farmáři, vznikl mu nárok na zvláštní penzijní podpory, roční náhrady za každý hektar předané půdy a další kompenzace nezávislé na výměře předané půdy.

V období 2007–2013 bylo podpořeno 642 příjemců a uvolnilo se 30 957 hektarů, což představuje v průměru 48,2 ha na podnik. Celková hodnota projektů byla 2 720 tis. eur. (Ekotoxa a Ireas, 2016).

7.2.2 Doplnkové přímé platby pro mladé začínající zemědělce

Cílem tzv. přímých plateb je snižovat výkyvy v příjmech zemědělců, tedy určitá stabilizace jejich hospodaření. Jsou poskytovány na jednotku – nejčastěji hektar zemědělské půdy nebo konkrétní plodiny či na dobytčí jednotku. Jsou nárokového charakteru, tj. po splnění podmínek má na ně nárok každý zemědělec. Základními podmínkami pro získání dotace je, aby byl žadatel zemědělským podnikatelem, aktivním zemědělcem a obhospodařoval zemědělskou půdu, která je na něho evidovaná v registru zemědělské půdy LPIS s ohledem na životní prostředí, dobré životní podmínky zvířat apod.

Od roku 2015 mají mladí začínající zemědělci nárok mimo přímých plateb i na tzv. doplňkové přímé platby. Jedná se vlastně o navýšení¹² částky základní platby – tzv. Jednotné platby na plochu (SAPS). Tato vyšší doplňková přímá platba je poskytována pouze na prvních 90 hektarů po dobu prvních 5 let od založení podniku.

Sazba doplňkové přímé platby vzrostla z 855 Kč/ha (25 % ze SAPS ve výši 3543 Kč/ha) v roce 2015 až na 1 822,09 Kč/ha v roce 2020. V roce 2021 klesla na 1 665,84 Kč/ha (50 % ze SAPS 3 331,68 Kč/ha). Celkem za léta 2015 až 2020 zažádalo o podporu 27 352 mladých začínajících zemědělců, kteří hospodařili celkem na 576,8 tis. ha. Průměrná podpořená výměra jednoho podniku se pohybovala okolo 20 ha. Mezi žadateli výrazně dominovaly fyzické osoby (MZe, Výroční zpráva pro přímé platby za rok 2021, 2021c).

Po roce 2022 zůstanou přímé platby v SZP zachovány, byť se změněnými podmínkami. Bude vyžadováno, aby mladý začínající zemědělec splňoval požadavky na zemědělské vzdělání, případně si ho do 24 měsíců doplnil. Sazba na hektar půdy se již nebude odvozovat od SAPS. Bude kalkulována podle přidělené obálky financí na základě počtu žadatelů a způsobilé

¹² Navýšení bylo původně ve výši 25 % ze SAPS, od roku 2018 bylo zvýšeno na 50 % hodnoty SAPS.

výměry, protože podle pravidel nové SZP mají členské státy povinnost vyčlenit ve svých strategických plánech minimálně 2 % na cíl generační obnovy v zemědělství. Rozdělení těchto financí mezi přímé platby a investiční dotace záleží na členském státu.

7.2.3 Dotace na zahájení činnosti mladých zemědělců

Druhým typem podpory generační obměny jsou investiční dotace, které jsou poskytovány na podnikatelský plán mladého začínajícího zemědělce. Nejsou tedy nárokové, ale pro udělení dotace musí projekt (podnikatelský plán) projít schvalovacím procesem a získat potřebný počet bodů, aby byl kofinancován ze zdrojů EU (a z národních zdrojů). Podmínky poskytnutí dotace se každé programové období mírně liší. Platí ale, že zemědělec musel nejprve zafinancovat svůj podnikatelský plán z vlastních zdrojů a teprve poté mu bude proplacen z dotace.

Maximální výše dotace na jednoho zemědělce za celé období 2007–2013 byla stanovena ve výši 40 tis. eur, v letech 2014–2020 pak byla částka zvýšena na 45 tis. eur. Získané finanční prostředky mohou mladí zemědělci využít např. na nákup zemědělských staveb, nemovitostí, technologií, speciálních mobilních strojů a na investice pro zpracování vlastních produktů.

V prvním období bylo schváleno a proplaceno celkem 1 364 projektů v celkové hodnotě 94 984 tis. eur, čímž došlo ke zvýšení zemědělské HPH v podpořených podnicích o 15 360 tis. eur. Celkové investice vyvolané podporou z PRV u schválených projektů dosáhly výše téměř cca 95 mil. eur, protože systém preferenčních kritérií zvýhodňoval podnikatele, kteří se větší měrou podíleli na podnikatelském plánu svými vlastními prostředky. Podpora představovala významnou položku v cizích zdrojích začínajících zemědělců (cca 49,3 %). Většina příjemců byli fyzické osoby a téměř dvě třetiny mladých začínajících zemědělců fyzických osob byli muži. Přibližně jedna pětina mladých začínajících zemědělců navázala svou činnost na předané hospodářství v rámci opatření *Předčasné ukončení zemědělské činnosti* a téměř třetina hospodařila v režimu ekologického zemědělství (Ekotoxa a Ireas, 2016).

V letech 2014–2020 bylo z tohoto opatření podpořeno 1 030 mladých zemědělců celkovou částkou 1 257 mil. Kč. K 31. 12. 2020 bylo ale zaregistrováno 1 749 žádostí v celkové částce necelých 2 151 mil. Kč. Schvalování dalších projektů nadále probíhá. Většina žadatelů byly fyzické osoby, přičemž výrazně převládali muži. Z pohledu výrobního zaměření podniku se jednalo o především o podnikatelské plány na chov skotu, na smíšenou výrobu a na plní výrobu (MZe, Výroční zpráva o provádění PRV, 2020).

7.2.4 Předávání znalostí a informační akce

Dalším opatřením, které mělo usnadňovat generační obměnu v zemědělství, byl program na podporu přenosu znalostí prostřednictvím školení, informačních akcí a implementací znalostí z výzkumu. Mladí začínající zemědělci mohli na těchto školeních získávat užitečné informace pro své hospodaření. K 31. 12. 2020 se realizovaly 4 projekty v celkové částce 1,7 mil. Kč. Dalších 8 projektů ve výši cca 3,9 mil. Kč je schváleno. Vzdělávacích akcí se zúčastnilo 234 mladých zemědělců a dané vzdělávací aktivity trvaly celkem 12 dní (MZe, Výroční zpráva o provádění, 2020). I v novém programovém období se předpokládá pokračování tohoto programu a jeho využívání mladými zemědělci.

Souhrn kapitoly

Přímá podpora mladým zemědělcům z národních zdrojů je poskytována Podpůrným garančním a rolnickým fondem především v rámci programu *Zemědělec*. Dalšími programy, které mohou

mladí zemědělci využít, jsou *Zajištění úvěru*, *Investiční úvěry Zemědělec* a úvěry poskytované přímo PGRLF. Dále nepřímo mladým začínajícím zemědělcům pomáhá osvobození od daně z převodu zemědělského podniku v rámci rodiny a poradenství a vzdělávání dotované z národních zdrojů.

Podpora mladých zemědělců v rámci SZP je dlouhodobě poskytována prostřednictvím vyšších (tzv. *doplňkových*) *přímých plateb* a *dotací na zahájení činnosti* (tj. dotace na investice realizované v rámci podnikatelských plánů). Ke generační obměně přispívalo i opatření pro předčasné ukončení zemědělské činnosti (a předání hospodářství na mladého zemědělce), které ale bylo již ukončeno. Zvýšená platba na hektar zemědělské půdy pro mladé začínající zemědělce a podpora na zahájení činnosti mladého zemědělce jsou ale plánovány i v období po roce 2022.

8 Dotazníkové šetření motivace a bariér zahájení zemědělské činnosti

Na základě literární rešerše uvedené výše v samostatné kapitole byly identifikovány nejdůležitější motivy a největší bariéry vstupu do odvětví. Také byly představeny možnosti podpory, které generační obměnu v zemědělství usnadňují.

Tento teoretický základ byl východiskem dotazníkového šetření. Forma výzkumu byla zvolena kvantitativní, a proto nejvhodnější metodou bylo dotazování za použití dotazníku s uzavřenými otázkami a omezenými počty odpovědí.

Jeho cílem bylo analyzovat situaci mladých vedoucích zemědělských podniků v České republice a zodpovědět následující otázky:

- 1) Jaká byla motivace mladých zemědělců k zahájení činnosti?
- 2) S jakými bariérami se při zahájení zemědělské činnosti museli potýkat?
- 3) Jakými nástroji zemědělské politiky lze podle mladých zemědělců vstup mladých lidí do zemědělství podpořit?

8.1 Dotazník

Dotazník byl sestaven v roce 2017 a dopracován a otestován ve spolupráci s Asociací soukromého zemědělství (jeho členy) na začátku roku 2018. Textová forma elektronického dotazníku je uvedena v příloze 1.

Část A dotazníku se věnovala identifikaci farmy / zemědělského podniku, aby odpovědi respondentů bylo možné dávat do kontextu s velikostí a typem hospodářství. Zjišťovalo se, zda se jedná o hospodářství fyzické nebo právnické osoby a zda je zaměřeno na rostlinnou, živočišnou nebo smíšenou výrobu. Velikost farmy byla určena celkovou výměrou v hektarech obhospodařované zemědělské půdy a počtem zaměstnanců (rodinných příslušníků a ostatních). Bylo také zkoumáno, zda podnik hospodaří v režimu ekologického zemědělství.

Protože se rok registrace do evidence zemědělského podnikatele nemusel shodovat s rokem zahájení činnosti, byly zjišťovány oba tyto roky. Dále byli respondenti dotazováni, zda zahájili samostatnou zemědělskou činnost ještě při studiu, do 10 let od ukončení studia nebo později. Rovněž bylo zkoumáno, zda má mladý zemědělec i jiné zaměstnání a jestli jeho veškeré příjmy pochází ze zemědělství. Sídlo firmy se nemuselo shodovat s okresem, kde podnik hospodaří, a tak bylo zjišťováno obojí.

V části B dotazníku byla již zkoumána motivace mladých lidí k zahájení zemědělské činnosti. Nejprve byli zemědělci dotazováni, jakým způsobem zahájili zemědělskou činnost, protože proces zahájení je například snazší v případě, že mladý člověk zdědil část nebo celé hospodářství po rodičích, než když zakládal nový podnik sám na „zelené louce“. Také bylo sledováno, zda respondent, pokud přebral fungující hospodářství, ho převzal po osobě, která ještě nedosáhla důchodového věku.

V další otázce byly jmenovány důvody pro zahájení zemědělské činnosti a bylo zjišťováno, jak důležité pro mladé lidi byly na škále od „rozhodně důležité“ po „rozhodně nedůležité“ (případně „netýká se mě“).

Část C se zaměřovala na dotace z PRV jako formu podpory generační obměny. Nejprve byla zařazena filtrační otázka, zda zemědělec žádal o dotace na podporu zahájení a rozvoj zemědělské činnosti z PRV. Podle toho, zda obdržel dotaci nebo ne, se respondentovi zobrazilo menu, kde mohl vybrat, jakou investiční dotaci získal. Pokud o dotaci žádal, ale nezískal ji, byl zjišťován důvod neúspěchu.

Následovalo obecné zhodnocení nástrojů zemědělské politiky, kdy byli respondenti dotazováni, zda jsou konkrétní opatření zemědělské politiky a další faktory dostatečně motivující pro zahájení činnosti mladých podnikatelů v zemědělství. Odpovědi bylo možné vybrat na škále od „rozhodně ano“ až po „rozhodně ne“ (případně „nemohu posoudit“). Byla zde i jedna otevřená otázka, kde mohli zemědělci uvést další opatření, která by podle nich pomohla zahájení zemědělské činnosti.

Dále byly posuzovány bariéry zahájení zemědělské činnosti. Zemědělci hodnotili, jak obtížné pro ně byly konkrétní aktivity spojené se zahájením činnosti, na škále odpovědí „rozhodně ano“ až „rozhodně ne“ (případně „netýká se mě“). Následně zde byla opět možnost uvést k této otázce komentář.

V části D proběhlo zhodnocení situace, zda jsou mladí lidé rádi, že do zemědělství vstoupili a že zahájili samostatnou činnost. Byl ponechán i prostor pro jejich případný komentář.

Část E se týkala identifikace respondenta. Byly získány informace o pohlaví, roku narození, počtu členů domácnosti a nejvyšším dosaženém vzdělání a jeho typu, aby odpovědi respondentů mohly být dány do širšího kontextu. Na závěr byl ještě ponechán prostor pro případné komentáře.

8.2 Dotazování

Elektronické dotazníkové šetření probíhalo v období 15. 6. až 30. 6. 2018. Vzorek byl sestaven na základě údajů o věku manažerů zemědělských podniků (respektive údajů o datu narození) v LPIS. Odpovědi byly zcela anonymní. O respondentech nebyly sbírány jiné údaje než identifikační, které jsou přímo viditelné v dotazníku.

Ke dni 1. 7. 2018 se vrátilo 510 vyplněných dotazníků od zemědělců. Výsledky byly zpracovány v MS Excel. Některé výsledky dotazování byly zpracovány do článků v odborných časopisech a sborníků z konferencí. V této knize je poprvé prezentováno komplexní vyhodnocení všech částí dotazníku.

8.3 Výsledky dotazníkového šetření motivace a bariér zahájení zemědělské činnosti

Následující kapitola představuje výsledky dotazování dle jednotlivých částí dotazníku. Odpovědi jsou zobrazeny přehledně v grafech, které jsou uvedeny v příloze 2 a jejich pořadí odpovídá jednotlivým částem dotazníku.

8.3.1 Údaje o podniku (část A)

Ve vzorku 510 podniků mladých zemědělců bylo zastoupení právnických osob minimální, zcela převládaly fyzické osoby (94,7 %). Společnosti s ručením omezeným zaujímaly 4,7 %. Po jednom respondentovi bylo ze společnosti fyzických osob, zájmového sdružení osob a kombinace OSVČ a s.r.o. Vzorek tak odpovídá skutečnosti v českém zemědělství, kde převažuje počet fyzických osob. Dle Agrocenzu z roku 2020 (Mácová a Čermáková, 2021) v zemědělství v ČR podniká 24 648 (85,3 %) fyzických osob a 4 261 (14,7 %) právnických osob. Mladších 35 let je v ČR 2 489 vedoucích v subjektech fyzických osob a 365 vedoucích v subjektech právnických osob (ČSÚ, 2021). Převaha fyzických osob je tedy zřejmá.

Výrobní zaměření respondentů bylo jiné než v ČR, kde je dominantní výrobní specializací chov zvířat zkrmuječích objemnou píci, poté polní výroba a pak smíšená výroba (ČSÚ, 2018).

Ve zkoumaném vzorku naopak převládaly podniky smíšené výroby (39,6 %), poté následovaly podniky se zaměřením na živočišnou výrobu (34,3 %). Zaměření na rostlinnou výrobu bylo zastoupeno nejméně.

V průměru jeden podnik hospodařil na 42,4 ha, z čehož měl téměř dvě třetiny v nájmu (26,4 ha). Medián výměry byl ale mnohem nižší – 18 ha obhospodařované půdy, z čehož bylo 8 ha připachtováno. Ukazuje se tedy, že rozdělení půdy mezi podniky je nerovnoměrné. Existuje malý počet podniků s velkou výměrou, které vychylují průměr směrem nahoru, zatímco většina podniků má výměru relativně malou. Podniky ve vzorku byly menší, než je průměr v ČR¹³, což může být dáno mj. i vysokým zastoupením fyzických osob ve vzorku.

Nejvíce podniků ve vzorku se registrovalo do evidence zemědělského podnikatele v letech 2015 (102) a 2016 (101). V těchto letech také nejvíce podniků svou činnost zahájilo (86 a 96). Mezi dotazovanými ve vzorku tedy převládaly relativně nové zemědělské podniky. V roce 2014 začalo nové programové období a byly zavedeny doplňkové přímé platby pro mladé zemědělce, což mohlo mladé lidi motivovat k zahájení samostatné zemědělské činnosti.

Podniky existovaly relativně krátkou dobu i z toho důvodu, že byly vlastněny mladými začínajícími zemědělci. Průměrná délka existence podniku v šetření byla téměř 5 let (4,9) a fungování 5,2 roku. Delší fungování je dáno tím, že někteří zemědělci uvedli, že i když se sami registrovali do evidence zemědělského podnikatele později, podnik jako takový fungoval již dříve.

Téměř čtvrtina (22,9 %) mladých lidí zahájila zemědělskou činnost ještě při studiu¹⁴. Ve 46,1 % případů zemědělci začali hospodařit do 10 let od ukončení studia. Později, než 10 let od studií, začala hospodařit samostatně téměř třetina (31,0 %) respondentů. Tito zemědělci nemuseli nutně pracovat v jiné oblasti. Mohli po studiích dlouho hospodařit v rámci rodinné farmy a osamostatnit se až později.

Relativně vysoké procento mladých zemědělců vlastnilo certifikát ekologického zemědělství (26,5 %). V ČR je nyní podíl ekologicky obhospodařovaných ploch 15,22 % (Šejnohová a kol., 2019), ale neustále roste. Je vidět, že mladí lidé se na tomto trendu podílí.

Bylo zjištěno, že 42,0 % respondentů nemělo žádného zaměstnance (hospodařili pouze sami) a 45,3 % podniků pouze jednoho. Na plný úvazek ale není většinou (v 63,5 % případů) zaměstnán nikdo. Ve 29,4 % případů byl na plný úvazek zaměstnán pouze jeden pracovník.

V mnoha případech se na pracovní činnosti v podniku podílí i rodinní příslušníci, nejčastěji dva (v 34,3 % případů) nebo jeden (26,7 %). V ostatních případech se podílelo na hospodaření 3 a více rodinných příslušníků. Nicméně na plný úvazek není v téměř polovině případů zaměstnán žádný. Jednoho člena domácnosti na plný úvazek zaměstnávalo 37,8 % podniků a dva členy 11 % podniků.

Mladí zemědělci kromě samostatné zemědělské činnosti v 63,3 % případů provozovali i jiné zaměstnání mimo sektor zemědělství a potravinářství. Pravděpodobně se jednalo buď o diverzifikaci činnosti na farmě v podobě např. agroturistiky a provozování ubytovacích služeb, nebo pokračování jiného zaměstnání z doby před zahájením samostatné zemědělské

¹³ Průměrná velikost zemědělských subjektů v roce 2020 byla 121 ha, v případě fyzických osob činila 42 ha a u právnických osob 575 ha. (Mácová a Čermáková, 2021)

¹⁴ Nejčastěji bylo studium zaměřeno na zemědělství a zahradnictví (41,0 % respondentů). U 26,1 % respondentů mělo technický charakter a 10,2 % vystudovalo společenské vědy. Časté bylo také zaměření na ekonomické (7,8 %) a lesnické obory (3,3 %). Zbytek respondentů absolvoval vzdělání veterinární, potravinářské, přírodovědné, dřevařské apod.

činnosti. Dále 15,3 % respondentů provozuje i jiné činnosti, tyto jsou ale v sektoru zemědělství a potravinářství (např. zpracování vlastní produkce). Pouze zhruba jedna pětina zemědělců (21,4 %) provozovala výhradně zemědělskou činnost.

Tomuto zjištění odpovídá i podíl příjmu domácnosti, který pochází čistě jen ze zemědělské činnosti. Bylo zjištěno, že v 76,5 % případů členové domácnosti, kteří se podílejí na zemědělské činnosti, mají v současnosti příjmy i z jiné činnosti než ze zemědělské. Na otázku, kolik procent celkových příjmů tvoří příjmy z nezemědělské činnosti, odpovědělo 368 respondentů. Nejvíce z nich uvedlo, že se příjmy mimo zemědělství podílí na celkových příjmech z 80 až 99 % anebo pak od 1 do 20 %. Ostatní odpovědi se pohybovali v rozmezí od 20 do 80 %. Zemědělství je tedy pro ně téměř hlavním zdrojem příjmů a mají pouze drobné vedlejší příjmy nebo naopak pro druhou část dotazovaných je zemědělství pouze jakýmsi hobby.

Nejvíce mladých zemědělců v šetření mělo sídlo v okrese Brno-venkov (20) a 21 jich zde také hospodařilo. Z krajů byl nejvíce zastoupen Jihočeský (90 dotazovaných zde mělo sídlo a 91 zde hospodařilo). Podrobné zastoupení respondentů v jednotlivých krajích je zobrazeno na mapě v Příloze 2.

8.3.2 Údaje o respondentovi (část E)

Přesto, že údaje o respondentovi byly zařazeny až na konec dotazníku, je potřeba si výsledky představit již nyní, protože v další části kapitoly je budeme využívat. Bude se totiž analyzovat mimo jiné i to, jak se odpovědi na otázky v dotazníku liší podle pohlaví a vzdělání respondentů.

Většina dotazovaných respondentů byli muži (74,9 %). Průměrný věk činil necelých 33 let. Nejčastěji domácnost zemědělců měla 4 členy (39,4 % respondentů), dále 3 členy (20,0 %) a 5 členů (16,5 %). V domácnosti s více než 6 osobami žilo 8,8 % respondentů. Samotný zemědělec byl v domácnosti pouze ve 4,3 % případů. V souladu s tím, že většina respondentů byly fyzické osoby a v nadpolovičním počtu případů se na chodu hospodářství podíleli členové domácnosti, je patrné, že ve vzorku bylo zastoupeno mnoho rodinných farem.

Nejčastější nejvyšší dosažené vzdělání byla střední škola s maturitou (ve 43,5 % případů), poté vysoká škola (32,9 %) a střední škola bez maturity (19,2 %). Vyšší odborné vzdělání deklarovalo 3,3 % zemědělců a pouze základní jen 1,0 %. Je zřejmé, že vyšší vzdělání respondentů je v souladu s celorepublikovou situací, kdy většina zemědělců do 35 let má úplné zemědělské vzdělání. Protože respondentů se základním a vyšším odborným vzděláním bylo velmi málo, došlo při vyhodnocování ke sloučení kategorie „základní vzdělání“ a „střední bez maturity“. Dále došlo ke sloučení „vyšší odborné vzdělání“ a „vysoká škola“.

U typu vzdělání převažovalo zemědělského (40,4 %) a technického směru (26,1 %). Poměrně vysoké zastoupení mělo i vzdělání v oblasti společenských věd a služeb (10,2 %), ekonomické (7,8 %) a lesnické (3,3 %).

V závěrečném zhodnocení většina respondentů uvedla, že je rozhodně ráda, že zahájilo zemědělskou činností (48,2 %). 42,2 % respondentů bylo spíše rádo. Pouze minorita respondentů (2,2 % „rozhodně ne“ a 7,5 % „spíše ne“) nebyla ráda, že začala samostatně hospodařit. Důvody ale v komentářích neuvedli.

8.3.3 Způsob zahájení zemědělské činnosti (část B)

Nejprve bylo zjišťováno, jakým způsobem mladý člověk podnikání začal. Poté byl dotazován na motivy, které ho vedly ke vstupu do odvětví a k zahájení zemědělské činnosti.

Zhruba stejný počet a mladých zemědělců začal hospodařit bez předchozího zázemí (42,4 %) anebo převzal hospodářství od rodičů či jiných příbuzných (41,8 %). Převzetí nebylo vždy úplné, někteří zemědělci začali hospodařit pouze na malé výměře, kterou postupně rozšiřovali. Farmy byly získány děděním v 5,1 % případů. 4,1 % mladých zemědělců farmu koupilo od rodičů nebo jiných příbuzných a 1,8 % od ostatních farmářů.

Mezi méně frekventované způsoby zahájení zemědělské činnosti patřilo připojení se k již existujícímu hospodaření rodičů. Dále se několik respondentů do různé míry zapojilo do hospodaření v zemědělském podniku rodiny, částečně převzalo rodinný podnik nebo si pronajalo půdu od svých rodičů či od jiných zemědělců, se kterými je nepojily příbuzenské vztahy.

Je tedy možné rozlišit dvě skupiny zemědělců – ty, kteří zahájili zemědělskou činnost se zázemím (finančním či rodinným – 54,9 % respondentů) a ty, kteří toto zázemí neměli (45,1 %). V dalším výzkumu pak pracujeme s těmito skupinami. Od farmáře staršího 55 let převzalo farmu 29,0 % zemědělců.

Procesy převzetí zemědělského podniku jsou různé, navíc se mohou vyskytovat i kombinace způsobu převzetí podniku. Od toho se dále odvíjí i složitost a délka trvání tohoto procesu.

Většina těch, kdo zahájili zemědělskou činnost ještě při studiu, měla k dispozici zázemí – např. od rodiny apod. (59,8 % respondentů). Z těch, kdo zahájili činnost v rozmezí od ukončení studia do 10 let po skončení, jich opět 58,4 % mělo určité zázemí. Na druhou stranu mladí lidé, kteří zahájili zemědělskou činnost později v 55,1 % případů zakládali nové hospodářství. Z druhého pohledu je možné říci, že většina zemědělců bez zázemí zahájila činnost do 10 let od studia (41,7 %) nebo později (37,8 %). Naopak zemědělci, kteří již určité zázemí měli, mohli zahájit buď do 10 let od studia (49,6 %) nebo později (25,4 %) či ještě při studiu (25,0 %). Bylo zjištěno, že čas zahájení činnosti závisí¹⁵ na tom, zda měl zemědělec k dispozici zázemí pro samostatné hospodaření.

8.3.4 Motivace k zahájení zemědělské činnosti (část B)

Respondenti nejprve zodpověděli zaškrtačací otázky, jak jsou pro ně důležité jednotlivé motivy pro zahájení činnosti (škála od 1 – rozhodně důležité po 4 – rozhodně nedůležité, 0 – netýká se mě). Poté měli možnost své odpovědi doplnit o komentář. Na základě získaných odpovědí byla vypočtena průměrná známka, tak byly identifikovány hlavní motivy pro zahájení zemědělské činnosti. Dále bylo analyzováno, jak se motivy liší podle pohlaví a vzdělání respondenta, podle toho, zda je jeho zdrojem příjmu pouze zemědělství či má příjem i jinde, a podle toho, zda převzal hospodářství po rodičích, či zahájil zemědělskou činnost na „zelené louce“.

8.3.4.1 Hlavní motivy pro zahájení zemědělské činnosti

Výsledky ohodnocení motivů pro zahájení činnosti jsou zobrazeny v tabulce č. 1. Nejvýznamnějším motivem (na základě průměrné známky 1,51) bylo pokračovat v hospodaření po rodičích. Na druhou stranu zde ale bylo i vysoké procento respondentů (36,7 %), kterých se toto netýkalo – často i proto, že nepocházeli ze zemědělské rodiny, resp. z rodinného hospodářství. Můžeme tedy konstatovat, že pokud mladí lidé přebírají rodinné hospodářství, je pro ně touha pokračovat v tom, co dělali rodiče, velmi důležitá. Dále mladé

¹⁵ Závislost byla testována v kontingenční tabulce – viz příloha 3. Závislost byla statisticky významná, i když relativně slabá (Cramerovo V = 0,13, z maxima 1).

lákala práce v přírodě (průměrná známka 1,52). Obdobně i práce se zvířaty byla pro mnoho mladých lidí důležitá (průměrná známka 1,57).

Téměř polovina respondentů považovala za rozhodně důležitý motiv „být vlastním pánem“ a nezávislým podnikatelem. Tento motiv získal průměrnou známku 1,72. Zajistit si příjem zemědělským hospodařením dosáhl průměrné známky 2,04 a jednalo se tak o méně zásadní důvod k zahájení zemědělské činnosti. Obdobně i způsob zajištění potravin pro rodinu získal v průměru známku 2,14 a byl tak ohodnocen jako méně významný.

Na druhou stranu zájem o moderní technologie v zemědělství byl méně výrazným motivem k zahájení zemědělské činnosti (průměrná známka byla 2,22). Dotace na zahájení zemědělské činnosti se také neukázaly jako jeden z důležitých motivů, protože byly ohodnoceny průměrnou známkou 2,32. Obdobné odpovědi byly zjištěny i u další formy finanční podpory – u navýšení přímých plateb pro mladé zemědělce (průměrná známka 2,36). V obou případech závisela důležitost dotací na tom, zda zahájil zemědělec podnikání bez zázemí nebo s určitým zázemím. Pro skupinu zemědělců, kteří měli již určité zázemí, byli dotace důležitější (větší procento jich odpovědělo, že je považuje za rozhodně nebo spíše důležité).

Výsledky mohou být porovnány s výzkumem Pérez, Sendra a López-i-Gelats (2020), kteří zjišťovali, co pomáhá procesu začleňování mladých zemědělců do odvětví živočišné výroby ve Španělsku. Na základě polostrukturovaných interview zjistili, že generační obměně v živočišné výrobě napomáhá rodinná tradice, zavedení ekologického zemědělství a vertikální integrace (tj. propojení) podniku mladého zemědělce s mateřskou společností.

Obdobně se i v našem výzkumu ukázala jako důležitá existence tradice zemědělského hospodaření v rodině. Dalším důležitým faktorem byla touha po změně životního stylu ze strany mladého člověka, což koresponduje s naším zjištěním, že mladí chtějí pracovat v přírodě a se zvířaty.

Tabulka 1. Zhodnocení motivů pro zahájení zemědělské činnosti

Motivy pro zahájení zemědělské činnosti	Průměrná známka
Pokračovat v hospodaření v zemědělském podniku rodičů/příbuzných	1,51
Práce v přírodě	1,52
Práce se zvířaty	1,57
Být nezávislým podnikatelem ("Být svým pánem.")	1,72
Způsob zajištění příjmu	2,04
Způsob zajištění potravin pro svoji rodinu	2,14
Zájem o moderní technologie v zemědělství	2,22
Dotace pro zahájení a rozvoj zemědělské činnosti	2,32
Navýšení přímých plateb pro mladé zemědělce	2,36

Zdroj: vlastní zpracování

8.3.4.2 Další motivy pro zahájení zemědělské činnosti

Poté, co respondenti zodpověděli uzavřenou (zaškrtávací) otázku ohledně motivace k zahájení zemědělské činnosti, mohli ji doplnit otevřeným komentářem a rozšířit o další motivy. Učinilo

tak 40,2 % dotazovaných. Slovní odpovědi se často opakovaly nebo se nesly v podobném duchu jako již předdefinované odpovědi, protože zemědělci cítili potřebu se k tématu podrobněji vyjádřit a rozvést ho.

Mezi hlavní okruhy motivů patřilo: 1) začít samostatně podnikat, 2) zajistit si vlastní kvalitní potraviny, být potravinově soběstačný, 3) finanční zabezpečení – přívýdělek nebo nemožnost jiného uplatnění, 4) touha pokračovat po rodičích v rodinné tradici, 5) využití příležitosti v podobě vlastních pozemků, 6) zájem o životní prostředí, krajinu a udržitelné hospodaření, péče o krajinu a přírodu, 7) zájem, koníček, splnění snu, záliba, touha pracovat v přírodě nebo se zvíraty, vzdělání a další.

8.3.4.2.1 Začít samostatně podnikat

Jedním z často uváděných motivů pro zahájení zemědělské činnosti byla touha mladých lidí vyměnit zaměstnání za podnikání, být svým vlastním pánem a nemuset se na nikoho spoléhat (např. pro jednoho zemědělce bylo nemožné sehnat pracovníky ve stávajícím podnikání) a také si nenechat od nikoho dávat příkazy. Jako další výhoda byla zmíněna možnost být pánem svého času.

8.3.4.2.2 Zajistit si vlastní kvalitní potraviny, být potravinově soběstačný

Další skupinou důvodů byly „*hlad po skutečných potravinách*“, jistota kvality toho, co si zemědělci sami vypěstují, možnost samozásobení vlastní rodiny i možnost dodávat kvalitní suroviny pro konečné spotřebitele. Nedostatek biopotravin na lokálním trhu přiměl dva mladé lidi, aby začali sami hospodařit v režimu ekologického zemědělství. Objevil se i motiv, že se respondent snaží žít soběstačným a trvale udržitelným způsobem.

8.3.4.2.3 Finanční zabezpečení – přívýdělek nebo nemožnost jiného uplatnění

Často také byly zmiňovány finanční důvody, zajištění rodiny a/nebo diversifikace příjmů. Někdy také mladí neměli jinou možnost výdělků v místě bydliště, a tak začali samostatně hospodařit. Problematická dostupnost jiného pracovního uplatnění je tak v podstatě donutila ke vstupu do zemědělství na plný úvazek. Pro hodně lidí (zvláště u lidí žijících na samotě) bylo důležité sepětí práce a domova, a tak uvítali možnost pracovat v místě svého bydliště. Jiní mladí lidé byli vychováni na farmě a chtěli žít tam, kde se narodili.

Pro někoho se stalo zemědělství vedlejší činností, která mu zvyšuje příjem při zaměstnání. Například pro ženy na mateřské dovolené (ale nejen pro ně, ale i pro běžné zaměstnance) byla práce v zemědělství zajímavou možností přívýdělků. Někdy byla práce v zemědělství brána také jako odpočinek po běžné práci.

8.3.4.2.4 Touha pokračovat po rodičích v rodinné tradici

Pokračování v rodinné tradici se objevovalo v různých podobách velmi často. Většinou bylo patrné, že mladí zemědělci jsou hrdí na to, že mohou pokračovat v hospodaření po svých rodičích a navázat na své předky. Někdy ale mladí lidé neměli na výběr a pokračovat museli.

V mnoha případech bylo navázání na rodinnou tradici pro mladé samozřejmé, v určitých případech ale bylo vidět, že plnili vůli rodičů nebo se nechali rodiči k této činnosti nasměrovat ne úplně dobrovolně. Jiní zase toužili pomoci rodině i rodičům. Ve dvou případech byla také důvodem nemoc současného podnikatele, po kterém mladý člověk hospodaření převzal.

8.3.4.2.5 Využití příležitosti v podobě vlastních pozemků

Místo aby mladí využili volné (např. zděděné) pozemky k pronájmu, začali z různých důvodů sami hospodařit. Když už je vlastnili, tak je začali udržovat. Jedním z důležitých důvodů bylo zajištění efektivního hospodaření na vlastních pozemcích, péče o přírodu, formování

a udržování krajiny, ekologické a šetrné postupy v zemědělství. Mladí lidé měli pocit, že by se nájemníci o jejich půdu starali nedostatečně. Nebo rovnou již měli špatné zkušenosti s hospodařením pachtýře (často uváděli zemědělské družstvo) na rodinných pozemcích a nechtěli, aby rodinné pozemky ztrácely svou hodnotu.

8.3.4.2.6 Zájem o životní prostředí, krajinu a udržitelné hospodaření, péče o krajinu a přírodu

S výše uvedeným motivem souvisel i zájem o životní prostředí, krajinu a udržitelné hospodaření (mladý zemědělec nechtěl, aby na rodinných polích hospodařil velký podnik se svými postupy a přístupem ke krajině a zvěři). Mladým také záleželo na vzhledu okolí jejich bydliště a na tom, aby krajina byla řádně opečovávaná a udržována.

8.3.4.2.7 Zájem, koníček, splnění snu, záliba, touha pracovat v přírodě nebo se zvířaty, vzdělání

Často se objevovalo, že zemědělství pro mladé představuje zálibu, koníček, hobby. Jiní odpověděli, že prostě měli chuť to zkusit. Mladí odpovídali, že pro ně byla určující láska k přírodě a práce, která dává smysl. Často opakovaným motivem byla láska ke zvířatům, především koním. Další specifickou komoditou, která motivovala mladé k založení zemědělské činnosti, byla láska k vínu (k vinici zděděné po otcích). Mnoho respondentů uvádělo, že je práce baví, že z ní mají radost. Dvěma respondentům se splnil dětský sen. Spousta lidí měla zájem o zemědělství a podnikání v tomto oboru dlouhodobě a zahájení vlastní činnosti jim přišlo přirozené.

Určitou roli hrálo u některých mladých lidí i jejich vzdělání, kdy vystudovali daný obor, a tak v něm zůstali. Pouze jeden respondent uvedl jako důvod dotace.

8.3.4.3 Na jakých faktorech závisí motivace k zahájení zemědělské činnosti?

V motivaci pro zahájení zemědělské činnosti mohou existovat určité rozdíly v závislosti na:

- pohlaví respondenta,
- vzdělání respondenta,
- zdroji příjmů jen ze zemědělství nebo i jiné činnosti,
- způsobu zahájení zemědělské činnosti.

Pro zjišťování, zda motivace závisí na výše představených faktorech¹⁶, bylo použito testování v kontingenčních tabulkách. Metodika výpočtu je uvedena v příloze 3. Je zde vysvětlen výpočet testového kritéria G a zjištění tabulkové kritické hodnoty χ^2 testu s příslušnými stupni volnosti (uvedenými v hranaté závorce).

8.3.4.3.1 Pohlaví respondenta

Je možné, že některé motivy pro zahájení činnosti jsou společné u mužů i u žen (jako třeba láska k přírodě), jiné ale mohou být třeba více záležitostí mužů (zájem o moderní technologie v zemědělství) a jiné žen (péče o zvířata). Testování v kontingenčních tabulkách pomůže odhalit, zda motivace závisí na pohlaví. Nemůže ale přesně určit, zda je některý z motivů výraznější u žen či u mužů.

¹⁶ Prezentuje pouze vybrané faktory. Rozhodnutí zahájit zemědělskou činnost může ovlivnit i velikost zázemí, které má mladý člověk k dispozici (např. výměra podniku) či studijní obor. Testování těchto případů by ale bylo obtížné kvůli nízké frekvenci odpovědí v jednotlivých kategoriích – nebyl by splněn požadavek na minimální absolutní četnosti při testování v kontingenčních tabulkách.

Z výsledků zobrazených v tabulce 2 vyplývá, že touha pokračovat v hospodaření zemědělském podniku po rodičích, práce se zvířaty a zájem o moderní technologie závisí na pohlaví. Závislost je ale ve všech případech velmi slabá. Cramerův koeficient se pohybuje okolo 0,20. Naplnil se tedy předpoklad, že například ženy mohou více tíhnout k práci se zvířaty anebo například moderní technologie zase mohou zajímat více muže (test neumí ovšem určit, kdo preferuje tyto motivy), V ostatních motivech se muži a ženy mezi sebou neliší.

8.3.4.3.2 *Vzdělání respondenta*

Dále bylo zjišťováno, zda se motivace k zahájení samostatné zemědělské činnosti liší i podle toho, jakého nejvyššího vzdělání respondent dosáhl. S vyšším vzděláním může být výraznější například motiv práce s moderními technologiemi.

Z tabulky č. 2 je patrné, že nejvyšší dosažené vzdělání respondenta ovlivňovalo prakticky všechny motivy pro zahájení činnosti. Na vzdělání závisí to, zda motivem pro samostatné hospodaření bylo zemědělství jako zajištění příjmů či zajištění potravin pro vlastní rodinu. Dále se mezi sebou liší skupiny dle vzdělání i v tom, jestli pro ně byla motivem práce v přírodě nebo práce se zvířaty. Nepřekvapivě zájem o moderní technologie v zemědělství závisí na vzdělání respondenta. Dá se předpokládat, že u zemědělců s vyšším vzděláním je zájem o moderní technologie preferovanějším motivem. Rovněž finance jako motivační faktor (dotace pro zahájení a rozvoj zemědělské činnosti a navýšené přímé platby) závisí na tom, jakého nejvyššího vzdělání zemědělec dosáhl. Ve všech případech je ale závislost velmi slabá, protože Cramerův koeficient se pohybuje okolo 0,15.

Pouze pokračování v tradici, resp. hospodaření po rodičích a touha být nezávislým podnikatelem byly společné pro všechny respondenty bez rozdílu dosaženého vzdělání.

Tabulka 2. Výsledky χ^2 testu nezávislosti motivace k zahájení zemědělské činnosti na pohlaví a vzdělání respondenta

Motivy	Testové kritérium G $\chi^2 [4] = 9,49$	Pohlaví respondenta	Testové kritérium G $\chi^2 [8] = 15,51$	Vzdělání respondenta
Pokračovat v hospodaření v zemědělském podniku rodičů / příbuzných	14,67	závisí	12,25	nezávisí
Způsob zajištění příjmu	7,00	nezávisí	21,71	závisí
Způsob zajištění potravin pro svoji rodinu	6,55	nezávisí	19,88	závisí
Být nezávislým podnikatelem ("Být svým pánem.")	4,39	nezávisí	5,44	nezávisí
Práce v přírodě	6,06	nezávisí	20,16	závisí
Práce se zvířaty	24,18	závisí	16,18	závisí
Zájem o moderní technologie v zemědělství	28,86	závisí	35,67	závisí
Dotace pro zahájení a rozvoj zemědělské činnosti	2,34	nezávisí	16,50	závisí
Navýšení přímých plateb pro mladé zemědělce	1,13	nezávisí	30,68	závisí

Zdroj: vlastní zpracování

Pozn: Pokud je testové kritérium G vyšší, než tabulková kritická hodnota χ^2 testu na příslušné hladině významnosti a s příslušnými stupni volnosti (uvedenými v hranatých závorkách), pak se nulová hypotéza o nezávislosti znaků zamítá a znaky jsou závislé.

8.3.4.3.3 Zdroj příjmů

Motivace k zahájení samostatné zemědělské činnosti může být jiná u lidí, kteří plánují provozovat tuto činnost „na plný úvazek“ a mít příjmy výhradně ze zemědělství, než u lidí, kteří budou mít zemědělství pouze jen jako hobby ke své stávající práci. Například motiv „zajištění příjmu“ nebo „potravin pro rodinu“ je určitě více spjat s tím, že se mladý člověk chystá zemědělské činnosti věnovat naplno. Naopak motiv „práce v přírodě a se zvířaty“ by mohl být častější u lidí s vedlejším příjmem z jiné než zemědělské činnosti. Také zemědělci, kteří mají příjmy z jiné činnosti ve stejném sektoru, mohou mít jiné motivy pro samostatné hospodaření.

Jak je vidět z tabulky 3, motivace se mezi skupinami skutečně liší, pokud je motivem pokračování v hospodaření v zemědělském podniku rodičů / příbuzných. Dále i způsob zajištění příjmu může být důležitější pro ty, kteří nemají své příjmy diverzifikované. Motiv samostatného hospodaření je také pravděpodobně závažnější v případech, kdy se zemědělec specializuje pouze na tuto činnost. Zájem o moderní technologie v zemědělství se zdá být významnější také pro ty, kteří se věnují zemědělství naplno. Závislosti jsou ale velmi slabé, protože Cramerův koeficient kontingence nepřekročil hodnotu 0,19.

V ostatních uvedených motivech se mezi sebou odpovědi zemědělců různého vzdělání neliší.

8.3.4.3.4 Způsob zahájení zemědělské činnosti

Lze také předpokládat, že motivace k zahájení činnosti je jiná, pokud mladý člověk přebírá rodinné hospodářství (zde bude pravděpodobně přítomen i motiv pokračovat v rodinné tradici nebo samostatně hospodařit a „být vlastním pánem“), než jiný člověk, který buduje hospodářství bez rodinného zázemí. Bylo testováno, zda motivace závisí na typu zahájení zemědělské činnosti (tedy, zda zemědělec farmu převzal, nebo zahájil samostatnou zemědělskou činnost „na zelené louce“). Výsledky jsou zobrazeny v tabulce 3.

Pouze u třech motivů nejsou rozdíly mezi tím, zda mladí lidé převzali hospodářství nebo zda začali „na zelené louce“. Konkrétně se jednalo o motivy být svým pánem, práce v přírodě a práce se zvířaty. Naopak u většiny motivů je způsob zahájení činnosti důležitým determinantem. Závislost, zda chce mladý člověk pokračovat v hospodaření v zemědělském podniku rodičů či příbuzných závisí na způsobu zahájení činnosti je velmi silná (Cramerovo V je 0,74). Dá se předpokládat, že zemědělci s rodinným zázemím cítí výrazněji, že je pro ně důležité pokračovat v rodinném podnikání, což se potvrdilo i v našem výzkumu.

Způsob zajištění příjmu a potravin pro vlastní rodinu také závisí na způsobu zahájení činnosti. Je pravděpodobné, že mladí lidé, kteří vyrůstají na rodinné farmě, považují za důležité mít potraviny z domácí výroby, zatímco příjem ze zemědělství, který jim zajišťuje živobytí, může být důležitější pro nově začínající zemědělce. I z námi zkoumaného vzorku mladých zemědělců je patrné, že mnoho z nich má příjmy i z nezemědělské činnosti. Těch, kteří mají podíl na příjmech mimo zemědělství více než 80 %, je zhruba stejně, jako těch, kteří mimo zemědělství vydělávají do 20 % rodinných příjmů.

Rozdíly byly i v zájmu o moderní technologie, kde se zdá, že lidé se zázemím je vnímají jako důležitější. Dotace pro zahájení a rozvoj zemědělské činnosti a navýšené přímé platby závisely také na tom, zda farmář farmu převzal, nebo začal bez předchozího zázemí. Cramerův koeficient kontingence byl 0,14 a ukázal tak, že tato závislost je velmi slabá.

Tabulka 3. Výsledky χ^2 testu nezávislosti motivace k zahájení zemědělské činnosti na zdroji příjmů a typu zahájení činnosti

Motivy	Testové kritérium G $\chi^2 [8] = 15,51$	Zdroj příjmů	Testové kritérium G $\chi^2 [4] = 9,49$	Typ zahájení činnosti
Pokračovat v hospodaření v zemědělském podniku rodičů / příbuzných	29,20	závisí	282,51	závisí
Způsob zajištění příjmu	35,86	závisí	26,52	závisí
Způsob zajištění potravin pro svoji rodinu	3,19	nezávisí	12,02	závisí
Být nezávislým podnikatelem ("Být svým pánem.")	24,96	závisí	4,01	nezávisí
Práce v přírodě	8,27	nezávisí	2,70	nezávisí
Práce se zvířaty	9,51	nezávisí	8,72	nezávisí
Zájem o moderní technologie v zemědělství	19,90	závisí	18,46	závisí
Dotace pro zahájení a rozvoj zemědělské činnosti	9,32	nezávisí	26,65	závisí
Navýšení přímých plateb pro mladé zemědělce	6,26	nezávisí	22,09	závisí

Zdroj: vlastní zpracování

Pozn: Pokud je testové kritérium G vyšší, než tabulková kritická hodnota χ^2 testu na příslušné hladině významnosti a s příslušnými stupni volnosti (uvedenými v hranatých závorkách), pak se nulová hypotéza o nezávislosti znaků zamítá a znaky jsou závislé.

8.3.5 Dotace a opatření zemědělské politiky (část C)

Jedním z faktorů, který může mladým zemědělcům pomoci se zahájením činnosti, jsou i dotace z Programu rozvoje venkova a doplňkové přímé platby, které byly představeny v první části této knihy. Respondenti byli nejprve dotazováni, zda získali nějakou formu dotace z PRV – investiční (opatření I.3.2 Investice do zemědělských podniků v programovém období 2007–2014 nebo I.1.1 Investice do zemědělských podniků v programovém období 2014–2020) či na zahájení zemědělské činnosti (opatření 6.1.1 Zahájení činnosti mladého zemědělce (2007–2014) nebo 4.1.1 Zahájení činnosti mladého zemědělce (2014–2020)).

Dále měli za úkol zhodnotit různá finanční i nefinanční opatření zemědělské politiky podle toho, zda jsou dostatečně motivující pro zahájení činnosti mladých podnikatelů v zemědělství, na škále od 1 – rozhodně ano po 4 – rozhodně ne (0 – nemohu posoudit). Následně pak mohli ke svým odpovědím přidat komentář. Nakonec bylo zjišťováno, jestli se liší vnímání různých opatření zemědělské politiky podle pohlaví a vzdělání respondenta a také podle toho, zda je jeho hlavním příjmem jen zemědělská činnost nebo ne a podle způsobu, jakým zemědělskou činnost zahájil.

8.3.5.1 Dotace z Programu rozvoje venkova

Většina mladých zemědělců (52,4 %, tedy 267 v absolutních číslech) žádala alespoň jednou o dotaci z Programu rozvoje venkova. Dalších téměř 21 % se chystá o dotace zažádat v budoucnu. Naopak téměř 27 % respondentů o dotace nikdy nežádalo a ani se žádat nechystá. Ve výsledku pouze 45 z 267 žadatelů nedostalo dotaci nikdy vůbec žádnou (tj. nebereme v úvahu, že žádali o více dotací a získali pouze některé z nich). Ti, kteří jakékoli dotace získali, nebo ti, kteří se je budou snažit získat v budoucnosti, častěji odpověděli, že jsou pro ně rozhodně nebo spíše důležitým důvodem pro zahájení zemědělské činnosti.

Nejvíce respondentů žádalo o dotaci z opatření zaměřeného na zahájení zemědělské činnosti mladých zemědělců (6.1.1 a 4.1.1). Časté byly kombinace s investičními opatřeními, kde mohli mladí získat další finance na nákup dlouhodobého hmotného majetku (I.3.2 nebo I.1.1). Pouze ve 3 případech podali žadatelé žádosti jenom o investiční dotace. Jinak se vždy objevovaly i dotace na zahájení činnosti. Úspěšnost žadatelů byla relativně vysoká (nad 70 % z nich dotaci z konkrétního programu získalo¹⁷).

Důvody, proč zemědělci nakonec dotaci nezískali (je jedno jestli jednu nebo vůbec žádnou z těch, o které žádali) je mnoho a vyskytují se i v kombinacích. Nejčastějším důvodem, proč zemědělci dotaci nezískali, bylo, že měli málo preferenčních bodů, které se při hodnocení žádostí o dotaci udělují (44 případů), z čehož 3 žadatelé k tomu ještě nedoložili požadované dokumenty. U 13 žadatelů se objevily administrativní nedostatky, z čehož 2 měli k tomu ještě i málo preferenčních bodů, a 7 žadatelů nedoložilo požadované dokumenty. Jiní žadatelé nebyli z různých důvodů způsobilými k získání dotace, odstoupili v průběhu řízení sami, řízení u nich ještě probíhalo nebo neznali důvod neúspěchu.

Pro zemědělce, kteří dosud o dotace nežádali, i když se v budoucnu zažádat chystají, byla ve 41,5 % největší překážkou administrativní zátěž.

Dalších 34,9 % ani žádat nemohlo, protože nebylo způsobilými žadateli kvůli malé ekonomické velikosti¹⁸ (objevila se stížnost na to, že dotace jsou mířené spíše na již zavedené zemědělce, a ne na ty, kteří začínají „od nuly“, protože se již požaduje splnění určité minimální hranice ekonomické velikosti). Nedostatek informací byl příčinou pro nepodání dotace ve 13,2 % případů. Nedostatek času zase v 7,5 %.

106 žadatelů odpovědělo, že o dotace nežádalo a ani v budoucnu se o dotace žádat nechystá. Respondenty od možnosti podat žádost o dotaci odrazovala především administrativní náročnost (38,3 % případů). Dále bylo důvodem, že respondent nebyl způsobilý žadatel nebo pro něj podmínky pro získání dotace bylo nemožné splnit. Někteří respondenti dotaci nechťejí nebo o ní nevědí.

8.3.5.2 Zhodnocení opatření zemědělské politiky a další faktory

Respondenti se vyjadřovali k tomu, zda jsou opatření zemědělské politiky a další faktory dostatečně motivující pro zahájení činnosti mladých podnikatelů v zemědělství. Škála odpovědí se pohybovala od „rozhodně ano“ (známka 1) po „rozhodně ne“ (známka 4). Mnoho respondentů také nemohlo konkrétní opatření posoudit (známka 0). Výsledky jsou zobrazeny v tabulce 4.

Podle mladých zemědělců nejvíce pomůže osvobození daně z nabytí nemovitosti v rámci převodu v rodině, kdy tomuto opatření byla udělena nejlepší průměrná známka (2,00). Druhým

¹⁷ Hodnotíme zde celkovou úspěšnost všech podaných žádostí.

¹⁸ Minimální a maximální ekonomická velikost jsou definovány ve specifické části pravidel žádosti o dotaci.

výrazně nápomocným opatřením je podle mladých zemědělců příplatek k základní sazbě přímých plateb ve výši 30 %, který získal průměrnou známku 2,17. Respondenti rovněž považují za motivační úrokové zvýhodnění mladých zemědělců v rámci dotačního programu PGRLF Zemědělec (průměrná známka 2,36). Poměrně velké procento respondentů ale nemohlo tuto otázku posoudit – pravděpodobně pro to, že z daného dotačního programu nečerpalo.

Investiční podpora na modernizaci zemědělského podniku (s preferencí pro mladé zemědělce) z PRV bylo ohodnoceno průměrnou známku 2,59. Podpora na zahájení zemědělské činnosti z PRV nezískala jednoznačnou podporu (průměrná známka byla pouze 2,65). Nejhorší průměrnou známku byla hodnocena úroveň odborného poradenství (2,64) a systém odborného školství (2,68). Zde ale mnoho zemědělců systém nedokázalo posoudit.

Tabulka 4. Zhodnocení opatření zemědělské politiky a dalších faktorů

Opatření zemědělské politiky a další faktory	Průměrná známka
Osvobození od daně z nabytí nemovitosti v rámci převodu v rodině	2,00
Příplatek k základní sazbě přímých plateb ve výši 30 %	2,17
PGRLF – Úrokové zvýhodnění mladých zemědělců v rámci investičního opatření Zemědělec	2,36
PRV – Investiční podpora na modernizaci zemědělského podniku (s preferencí pro mladé zemědělce)	2,59
Úroveň odborného poradenství	2,64
PRV – Podpora na zahájení činnosti zemědělských podnikatelů	2,65
Systém odborného školství	2,68

Zdroj: vlastní zpracování

8.3.5.3 Další opatření politiky a faktory podporující zahájení zemědělské činnosti

Respondenti se také mohli volně vyjádřit k opatřením zemědělské politiky nad rámec uzavřených otázek a předdefinovaných odpovědí. Učinilo tak 45,1 % dotazovaných.

Zemědělci často ve svých odpovědích zmiňovali věci uvedené jinde v dotazníku jako opatření zemědělské politiky nebo bariéry zemědělské činnosti, a tedy bylo zřejmé, že se nejedná o neznámé problémy. Položky uvedené v těchto výčtech často rozváděli a doplňovali o své komentáře a postřehy. Dotazník neposkytl tedy sice úplně vyčerpávající přehled problémů a možných řešení, ale určitě vystihl ty hlavní, které zemědělci ve svých komentářích dále rozšiřovali.

Komentáře se týkaly následujících oblastí: 1) snížení administrativy a byrokracie; 2) podpora malých začínajících podniků 3) omezení podpory velkých podniků, 4) dotace a financování, nebo 5) zrušení dotací; 6) řešení nedostatku půdy k nájmu či koupi, 7) daňové úlevy, 8) předčasný odchod do důchodu starších zemědělců, 9) vzdělávání a poradenství a 10) ostatní.

8.3.5.3.1 Snížení administrativy a byrokracie

Úplně nejčastěji byla zmiňována administrativa a byrokracie. O závažnosti problému svědčí, že 75 respondentů ji chtělo snížit, omezit, zmírnit, zmenšit, ulehčit nebo zjednodušit. Požadovali méně „papírování“ a „byrokratické zátěže“. Pomohlo by, aby nemuselo být „dokazováno všechno, co už dávno je v registrech“ a také lepší komunikace se všemi orgány státní správy. Jeden respondent považoval za důležité „zjednodušení kontrolních mechanismů snížením počtu dozorových a kontrolních orgánů a ujasněním požadavků státu“.

Samostatnou kapitolou bylo zjednodušení podmínek pro získání dotace z titulu pro mladé začínající zemědělce. Respondenti si přáli „zjednodušení administrativy okolo dotací“, „jednoduchou dotaci pro začínající zemědělce bez dalších podmínek“, „urychlit práci úředníků“ či „snížení množství kontrol“. Důvodem bylo především, aby si nemuseli platit poradenskou firmu.

„Zemědělství je hodně zatížené papírováním, a to je pak hodně nepříjemné. Mladí lidé mívají hypotéky, začínají s rodinou atd. Je to spousta starostí a problémů. Stejně je to i po finanční stránce.“ I proto by se stát měl snažit minimalizovat náročné požadavky na hospodaření nebo je aspoň zmírnit, aby co nejméně zatěžoval zemědělce. Jeden zemědělec dokonce vidí i snížení administrativní zátěže jako nutnou podmínku pro podporu generační obměny: *„Stát musí zjednodušit celkovou administrativu, která je velmi náročná a zemědělci nezbyývá čas na práci. Je to psychicky velmi náročné... mladí toto dělat nebudou!“*

V mnoha odpovědích se také zmiňovalo, že by kontroly měly být mírnější, respektive měly by zemědělce zatěžovat co nejméně. Jak shrnuli dva zemědělci: *„Hlavně snížit veškeré úřadování. Lidí chtějí farmařit, a ne pořád sedět u počítače a řešit administrativu farmy.“* *„V zemědělství se musí pracovat, a ne se hrabat v papírech.“*

8.3.5.3.2 Podpora malých začínajících podniků

Zemědělci měli potřebu zdůrazňovat, že se často v případě mladých začínajících zemědělců jedná o malé podniky, a naopak se vymezovat vůči podnikům velkým. Celkem 45 respondentů z 230 v různé formě uvedlo, že by stát měl „podporovat malé zemědělce“, „menší farmy“, „rodinné malé farmy, jako v Rakousku, ne velké podniky“ apod. Jako důvod, proč podporovat především malé zemědělce, uvedl jeden zemědělec: *„Se svými deseti hektary nemáme šanci vydělat na obměnu zemědělské techniky.“* Jako způsob, jak zlepšit situaci, uváděli například *„větší šanci na získání dotací pro mladé a začínající zemědělce“*. Jeden zemědělec dokonce požadoval při udělování dotací i *„zvýhodnění soukromníků proti družstvům“*.

Dále bylo zdůrazňováno, aby byli zvýhodněni zemědělci začínající „od nuly“. Důvodem je, že *„není snadné začít bez ničeho a probojovat se v silné konkurenci“*, jak uvedl jeden farmář. Jiný zemědělec by chtěl dokonce podpořit pouze *„nové, ne ty, kteří převezmou rozjetý podnik“*. Podpora by mohla mít například formu *„investičních a provozních úvěrů se státní podporou prostřednictvím PGRLF“*.

Další zemědělci vidí řešení v zastropování dotací. *„Větší podpora dotací na plochu do určitého počtu ha, na velké podniky od určitého počtu ha dávat nižší podporu, aby stát skutečně podporoval malé a mladé zemědělce místo obrovských zemědělských podniků.“*

Podpora drobných farmářů by měla být větší a velkých podniků menší. *„Větší podpora menších zemědělců, kteří by se zemědělství rádi věnovali, ale bohužel je to neuživí a je pro ně také velmi těžké vůbec na začátku nakoupit stroje a zvířata“*. *„Podle mého názoru by měl stát podporovat více malé zemědělce, do velikosti cca 150 ha, protože velké podniky mají na vše množstevní slevy, na které malý zemědělec nedosáhne, a tudíž nemůže velkým konkurovat, i když se snaží sebevíc, a tak se mladí do soukromého hospodaření moc nehrnou.“*

Podle zemědělců je podpora malých subjektů slabá. *„Dotační programy jsou nastavené pro již zaběhnuté společnosti, začínající malí zemědělci na dotace nejsou schopni dosáhnout, splnění podmínek a získání hodnocených bodů v projektu je pro malé a začínající zemědělce nereálné, jsou špatně nastavená pravidla.“*

Podle jiného respondenta by se měla zvýšit podpora malých rodinných farem. *„Opravdu začít podporovat malé rodinné farmy a ne, jen o tom mluvit a klást nesmyslné podmínky podpory.“*

Zemědělci argumentují problémy se získáním půdy k nájmu. *„Problém je, že většina velkých zemědělců nabídne majitelům pozemků v okolí větší nájemné, než jsme schopni zaplatit. Takže jako malý zemědělec nemáte šanci se prosadit.“* Nemožnost rozšiřovat podnik se objevovalo také často jako závažný problém. Jako řešení vidí jeden respondent v pronájmu státní půdy s *„preferencí udělení pachtu malým zemědělcům před velkými družstvy a podniky“*.

Stát by měl více podporovat malé zemědělce, protože *„nemají takové možnosti a finanční prostředky, aby dosáhli na dotace.“* I jiný respondent navrhoval *„podpořit více začínajících zemědělců, kteří nesplňují podmínky pro podporu“*. Kritizuje se, že *„preferenční body nejsou nastaveny tak, aby podporovali mladé zemědělce a malé podniky“* a že je dotační systém podle mnohých nastaven pro velké společnosti. Podle jiného názoru by se tedy mělo nastavit *„vyšší procento dotace pro mladé a malé“*.

8.3.5.3.3 Omezení podpory velkým podnikům

Respondenti se i zde vymezovali vůči velkým podnikům, protože se domnívali, že *„mladí zemědělci nejsou podporováni, jen se o tom všude píše, většina podpor skončí na velkých farmách a v rukou lidí, co se zemědělstvím jen obchodují, ale nijak ho nechtějí budovat“*. *„Dotace by neměly sloužit pro ještě větší obohacování obrovských zemědělských podniků“*. *„Nedávat to velkým podnikům a dát to mladým, malým zemědělcům.“*

Proč nedotovat velké firmy zdůvodňují mladí zemědělci především jejich vztahem k životnímu prostředí. Velké podniky *„berou půdu místním menším zemědělcům, přitom nemají vazbu k dané lokalitě (stříkají dle plánu ne dle povětrnostních podmínek, neznají remízy apod.)“*. Proto dotazovaní navrhuji *„omezit podporu agro-průmyslového komplexu a intenzivního hospodaření ve prospěch menších rodinných statků a udržitelných způsobů hospodaření.“*

Podle jednoho respondenta by *„mladí měli větší chuť do hospodaření, kdyby nebyly tak silně preferovány velkopodniky s lány kukuřice a řepky, kdyby nenastal ústup od údržby krajiny a kdyby stát nepřehlížel význam a přínos soukromých zemědělců pro osídlení venkova.“*

8.3.5.3.4 Dotace a financování

Mladí zemědělci si v části dotazníku, který se týkal bariér zahájení zemědělské činnosti, stěžovali mimo jiné na obtížné financování hmotných investic při zahájení činnosti. Proto i v návrhu opatření, která by jim případně pomohla, se často zmiňovaly dotace a další formy finanční podpory. Pro několik respondentů byla současná výše finanční podpory nízká a požadovali ji zvýšit.

Stát by mohl mladým zemědělcům pomoci tak, že by jim *„usnadnil získání počátečního kapitálu od banky“*, či jim pomohl ke *„snazšímu získání úvěru v bance za lepších podmínek“*.

Podle jednoho zemědělce je potřeba *„podpora obnovy strojní techniky a vybavení, podpora výstavby zemědělských staveb a dotace na nákup zemědělských strojů“*, protože *„čím více nové techniky, tím více se přiláká mladší generace“*.

Speciálně u dotací na zahájení činnosti bylo vyzdvihováno, aby se zjednodušily podmínky na dosažení dotačních podpor, a dále se zavedly větší podpory v chovu skotu, či podpořily dosažitelné úvěrové možnosti. *„Mladí by měli dostat peníze na začátku podnikání, aby mohli“*

plnit podnikatelský plán. Ne potom až ho splní. U mladých je hrozně těžké platit úroky a splátky úvěrů, když nemají kapitál. Proto raději o dotace nežádají. Je to pro ně velké riziko. Stát by měl začínající mladé zemědělce osvobodit od daní, aby je namotivoval.“ S tím souvisí i zrychlení vyplácení dotací. „Není možné začít od nuly a čekat na vyplácení dotací prakticky rok.“ Pomohlo by průběžné financování projektů. Pro zemědělce je totiž rizikové „zavazovat se a investovat do něčeho dříve, nežli je daná věc odsouhlasena a schválena že bude podporovaná.“ Pokud by byla dotace zamítnuta, hrozí, že by to pro zemědělce bylo likvidační.

Při udělování dotací také zemědělci požadovali nižší sankce (odebrání dotací) pro mladé začínající, protože „poměr sankcí a podpory je demotivační v případě administrativních chyb“.

Pro jiného jsou zase podmínky příliš úzké a měly by se zobecnit „tak, aby dokázaly pojmout širší penzum začínajících zemědělců“. Proto jeden respondent navrhol, aby se zvýšila hranice věku 40 let pro mladého zemědělce na 45 let.

8.3.5.3.5 Zrušení dotací

Výjimečně se objevily i názory, že by se dotace měly zrušit (překvapivě i od dvou respondentů, kteří v minulosti dotace již získali). Tři zemědělci požadovali „zrušit dotace obecně a zjednodušit administrativu“, „zrušit veškeré dotace a narovnat tržní prostředí a „snížit byrokracii, zrušit dotace a garantovat dobrou výkupní cenu“. Jiným by stačilo „snížit sazby na plochy a zvýšit sazby na dobytek“. Důvody vysvětlil jeden zemědělec: „Možná dotace na plochu nejsou úplně dokonalé řešení, protože ceny pastvin se díky tomu šplhají nesmyslně vysoko a postaráno o ně dost často není správně. Hlavně, aby to generovalo zisk.“

8.3.5.3.6 Řešení nedostatku půdy k nájmu či koupi

Velkým problémem, který by mladí začínající zemědělci potřebovali řešit, je nedostatek půdy k pronájmu či koupi. „Je obrovský problém dostat se k půdě, dotační politika je nedostatečná a špatně nastavená.“ Možnost získat půdu k hospodaření (koupí či do nájmu) popsalo jako závažný problém 14 respondentů z 230. Jeden respondent například uvedl, že v získání půdy mu brání stávající smlouva velkého družstva, která je na 10 let, a proto je „prakticky nemožné sehnat pozemky do nájmu“.

S návrhem konkrétních řešení problému pomocí státních opatření je to ale obtížnější. „Pro mladé zemědělce mimo stávající zemědělské rodiny stejně není místo – v ČR není pro mladé zemědělce volná dostupná půda. Nákupní ceny půdy jsou v současnosti absurdně vysoké, za takovou cenu (u nás je to cca 250 000,- za ha) půdy nelze nově začít, návratnost investice je, dle mých počtů, 50 a více let.“

Respondenti doporučují pro snazší získání půdy zavedení platby na první hektary, degresivitu plateb po odečtu skutečných mezd nebo zprísňení dotačního režimu stávajícím zemědělcům, „aby „pustili“ na trh půdu, kterou drží jen kvůli dotacím a jako majetkovou spekulaci.“

I když někdo např. zdědí pozemky a jsou tedy nyní jeho vlastní, nemusí mít úplně vyhráno, protože nájemní smlouvy jsou uzavírány na 10–15 i více let, a tak mu neumožňují na nich hospodařit. „Na vlastní pozemky zatím čekám. Myslím, že zastropování by přístupu k půdě novým subjektům velmi pomohlo.“ Na obdobnou situaci si ztěžuje i jiný respondent. „Není možné, aby užívací právo bylo víc jak vlastnictví (např. po nákupu pozemku musí tento být třeba i 10 let v pronájmu v JZD z důvodu pachtovní smlouvy s bývalým majitelem).“ Podle tohoto respondenta by případně uzákonění předkupního práva k půdě pro uživatele „zcela neopodstatněně zvýhodňovalo současné nájemce, kteří by mezi sebe nikoho nového nepustili. Je naprosto demotivující, že se nemůžu jako sedlák rozvíjet, pokud hospodařím jenom na vlastní půdě.“

8.3.5.3.7 Daňové úlevy

Zemědělci také považovali za účinný podpůrný nástroj daňová zvýhodnění či úlevy pro nově začínající podnikatele po dobu 5 let od začátku podnikání či v případě mladých zemědělců. Navrhovali „výhodnější podmínky při platbě sociálního a zdravotního pojištění“, „dočasné osvobození od sociálního a zdravotního pojištění“ nebo „dotace na sociální a zdravotní pojištění do určitého počtu ha a let“.

Daňové úlevy pro začínající zemědělce by se mohly týkat i daně z příjmu a daně z nabytí nemovitosti. Rovněž by stát mohl zemědělce osvobodit „od veškerých daní a poplatků souvisejících s převodem farmy“. V této situaci by napomohlo i snížení administrativní zátěže a zrušení „předkupního práva státu na privatizované pozemky při převodu z rodičů na potomky“.

8.3.5.3.8 Předčasný odchod do důchodu starších zemědělců

Objevil se i požadavek na to, „dát důchod starým, aby uvolnili místo mladým“, tj. na obnovu opatření předčasného odchodu do důchodu, který dříve v rámci PRV fungoval. Podporu dřívějšího odchodu do důchodu spojeného s rentou by uvítalo 8 zemědělců.

Měla by se obnovit „dotační podpora dřívějšího odchodu zemědělců do důchodu při převzetí jejich farmy osobou mladší 40 let (již tu bylo a vymizelo z dotačních programů) a hlavně zvýšit příjmové hranice pro uplatnění výdajových paušálů, protože dnes starší farmáři zůstávají aktivními i v důchodovém věku hlavně proto, že sloučením jejich farmy s farmou potomka dochází k vysokému zdanění a odvodům.“

Měla by se obnovit „možnost předčasného odchodu do důchodu bez finančních následků pro dotčenou osobu (tím je pravděpodobně myšleno zdanění při prodeji nemovitosti), „obnovit opatření Předčasné ukončení zemědělské činnosti“ a „podporovat končící zemědělce – předčasné ukončení zemědělské činnosti“.

8.3.5.3.9 Vzdělávání a poradenství

Osm zemědělců zdůraznilo potřebu poradenství a vzdělávání. Někteří považovali za důležitou podporu „vzdělávání v zemědělství a dalších oborech, které lze uplatnit v zemědělské prvovýrobě“, jiným by zase stačil kurz „jak na dotace“, protože je potřeba „více informací o možnostech získávání dotací“.

Stát by měl také „podporovat zapojení studentů škol a učilišť do praxe“. Zemědělské podniky by pak měli dostávat podporu na studenta. Pro jiného respondenta bylo důležité „zkvalitňování zemědělských škol“ a „propagace zemědělství od nejmenších dětí“. Podle jiného by se měly otevírat nové nebo již zaniklé studijní obory na středních školách nebo učilištích.

8.3.5.3.10 Ostatní možnosti a opatření

Respondenti navrhli další opatření a možnosti podpory mladých začínajících zemědělců a generační obměny v tomto sektoru.

Stát by měl například „motivovat mladé, aby vůbec chtěli v hospodaření pokračovat“, což by podle některých respondentů mohlo být docíleno zatraktivněním zemědělství. Propagace zemědělství a zvýšení prestiže a povědomí o zemědělství se objevovalo ve vyjádření respondentů mnohokrát. „Musí se celkově sektor zatraktivnit, ve společnosti bohužel není absolutně zemědělství prestižní povolání.“ Stejně tak by se měl vylepšit obraz zemědělce v očích veřejnosti – „že tu nejsou pro to, aby „obtěžovali“ víkendové rekreanty a pobírali dotace, ale že jsou tu především pro to, aby vyráběli potraviny a udržovaly krajinu v kulturní – na pohled pěkné – podobě“. Tomu by pomohla i propagace českých potravin a osvěta, kdy by „stát měl lidem dokola vysvětlovat, že zemědělec není příživník, který jen čerpá dotace, ale

důležitá součást každé fungující společnosti“. S ním souhlasí i další respondent a navrhuje propagaci „*soukromého zemědělství oproti průmyslovému, protože lidé mají k práci v takovém prostředí jiný vztah než obyčejní zaměstnanci velkých podniků, protože pracují totiž na svém.*“

Další respondent uvedl, že by byla potřeba „*lepší propagace ve školách (středních, vysokých) a seznámení studentů s výhodami a nevýhodami práce v zemědělství. Myslím si, že tu platí pověst zemědělce jako chudáka. Pohled na zemědělství se předává po generaci, proto je zásadní spíš změnit tento pohled, než hledat způsoby podpory, které stejně nebudou déle jak jedno dotační období.*“ Konkrétním návrhem pro motivaci mladých lidí bylo například pořádat „*výměnné pobyty v zahraničí na farmách.*“

Objevil se i názor, že by stát měl „*pomoci odbytu zemědělcům*“, což by mohlo být docíleno „*podporou alternativních procesů distribuce*“.

Někteří zemědělci upozorňovali na to, že by bylo potřeba zajistit vyšší výkupní ceny komodit, s čímž ale stát nemůže příliš udělat. Pouze by mohl „*garantovat minimální ceny komodit nebo výrobků po určitou dobu*“, což sice jeden respondent také navrhoval, ale není to reálné. Stejně tak není reálný zákaz ani omezení dovozu, případně „*obnovit soběstačnost státu ve výrobě potravin a dovozet jenom doplňkové množství potravin*“.

8.3.5.4 Na jakých faktorech závisí, jak zemědělci vnímají opatření zemědělské politiky?

V názoru na to, jaká opatření jsou dostatečně motivující pro zahájení činnosti mladých podnikatelů v zemědělství, mohou existovat určité rozdíly v závislosti na:

- pohlaví respondenta,
- vzdělání respondenta,
- zdroji příjmů – jen ze zemědělství nebo i z jiné činnosti,
- způsobu zahájení zemědělské činnosti.

Pro zjišťování, zda vnímání opatření zemědělské politiky a dalších faktorů závisí na výše představených faktorech, bylo použito opět testování v kontingenčních tabulkách. Metodika výpočtu je uvedena v příloze 3.

8.3.5.4.1 Pohlaví respondenta

Muži a ženy mohou vnímat odlišně prospěšnost jednotlivých opatření zemědělské politiky s ohledem například na své zkušenosti. Nicméně z výsledků uvedených v tabulce 5 je patrné, že názor na to, zda jsou opatření zemědělské politiky dostatečně motivující, závisí na pohlaví pouze v případě doplňkových přímých plateb a osvobození od daně z převodu nemovitosti. Závislost je navíc dle Cramerova koeficientu kontingence velmi slabá. V ostatních případech není podstatné, zda je respondentem muž nebo žena. Motivační schopnost těchto opatření hodnotí obě skupiny stejně.

8.3.5.4.2 Vzdělání respondenta

Můžeme se domnívat, že pro zemědělce s vyšším vzděláním bude jednodušší podávat žádosti o dotaci, a tak bude vnímat tyto programy jako více motivující než zemědělec s nižším vzděláním.

Výsledky prezentované v tabulce 5 ukazují, že je tomu tak ve všech případech. Respondenti se základním a středním vzděláním bez maturity (1. skupina), se středním vzděláním (2. skupina) a s vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním (3. skupina) se liší v názorech na úplně všechna opatření zemědělské politiky. Nejsilnější je závislost v případě úrovně poradenství (Cramerův koeficient kontingence je 0,20, což značí spíše slabší závislost). Nejnižší je naopak u podpory na zahájení činnosti zemědělských podnikatelů z PRV (0,12).

Je tedy zřejmé, že různě vzdělaní lidé vnímají opatření zemědělské politiky ze svého pohledu a pro každého z nich tedy mohou mít různou míru schopnosti motivovat mladé lidi k zahájení zemědělského podnikání.

Tabulka 5. Výsledky χ^2 testu nezávislosti opatření zemědělské politiky na pohlaví a vzdělání respondenta

Opatření zemědělské politiky	Testové kritérium G $\chi^2 [4] = 9,49$	Pohlaví respondenta	Testové kritérium G $\chi^2 [8] = 15,51$	Vzdělání respondenta
PRV – Podpora na zahájení činnosti zemědělských podnikatelů	8,17	nezávisí	15,62	závisí
PRV – Investiční podpora na modernizaci zemědělského podniku (s preferencí pro mladé zemědělce)	2,97	nezávisí	31,20	závisí
PGRLF – Úrokové zvýhodnění mladých zemědělců v rámci investičního opatření Zemědělec	8,29	nezávisí	26,23	závisí
Příplatek k základní sazbě přímých plateb ve výši 30 %	28,99	závisí	23,39	závisí
Osvobození od daně z nabytí nemovitosti v rámci převodu v rodině	9,61	závisí	25,97	závisí
System odborného školství	8,36	nezávisí	33,40	závisí
Úroveň odborného poradenství	9,44	nezávisí	43,94	závisí

Zdroj: vlastní zpracování

Pozn: Pokud je testové kritérium G vyšší, než tabulková kritická hodnota χ^2 testu na příslušné hladině významnosti a s příslušnými stupni volnosti (uvedenými v hranatých závorkách), pak se nulová hypotéza o nezávislosti znaků zamítá a znaky jsou závislé.

8.3.5.4.3 Zdroj příjmů

Dále jsou analyzovány odlišnosti respondentů s vedlejšími příjmy a bez nich ve vztahu k vnímání motivačního účinku konkrétních opatření politiky. Pokud se mladý člověk rozhodl věnovat zemědělství naplno, mohl by finanční podporu z dotací vnímat jako více motivující než podnikatel, který má zdroj příjmu úplně nebo částečně mimo zemědělství.

Nicméně z výsledků uvedených v tabulce 6 vyplývá, že zdroj příjmů není determinantem názorů na motivační účinek žádného z opatření zemědělské politiky a dalších faktorů.

8.3.5.4.4 Způsob zahájení zemědělské činnosti

Vnímání konkrétních opatření zemědělské politiky se může lišit i dle toho, jakým způsobem zemědělec začínal. Například pro toho, kdo hospodářství převzal od rodičů / příbuzných, bylo nepochybně přínosem osvobození od daně z převodu. Zemědělec, který začínal samostatně hospodařit bez zázemí, zase mohl více ocenit odborné poradenství. Pravděpodobně ale pro všechny byla důležitá finanční pomoc na nákup investičního majetku.

Z tabulky 6 je patrné, že rozdíly v názorech v závislosti na tom, zda mladí zemědělci měli na začátku podnikání určité zázemí, nebo ne, byly zjištěny v případě doplňkových přímých plateb, osvobození od daně z převodu a u poradenství. Ve všech případech je závislost dle Cramerova koeficientu nízká.

V ostatních případech byly znaky nezávislé, což znamená, že se názory obou skupin statisticky významně nelišily. Finanční podpora a systém odborného školství jsou tedy dle všech zemědělců vnímány stejně.

Tabulka 6. Výsledky χ^2 testu nezávislosti opatření zemědělské politiky na zdroji příjmů a typu zahájení činnosti

Opatření zemědělské politiky	Testové kritérium G $\chi^2 [8] = 15,51$	Zdroj příjmů	Testové kritérium G $\chi^2 [4] = 9,49$	Typ zahájení činnosti
PRV – Podpora na zahájení činnosti zemědělských podnikatelů	7,06	nezávisí	6,95	nezávisí
PRV – Investiční podpora na modernizaci zemědělského podniku (s preferencí pro mladé zemědělce)	11,19	nezávisí	7,28	nezávisí
PGRLF – Úrokové zvýhodnění mladých zemědělců v rámci investičního opatření Zemědělec	13,75	nezávisí	8,01	nezávisí
Příplatek k základní sazbě přímých plateb ve výši 30 %	4,42	nezávisí	7,25	nezávisí
Osvobození od daně z nabytí nemovitosti v rámci převodu v rodině	9,47	nezávisí	16,25	závisí
System odborného školství	9,90	nezávisí	10,60	závisí
Úroveň odborného poradenství	4,40	nezávisí	12,12	závisí

Zdroj: vlastní zpracování

Pozn: Pokud je testové kritérium G vyšší, než tabulková kritická hodnota χ^2 testu na příslušné hladině významnosti a s příslušnými stupni volnosti (uvedenými v hranatých závorkách), pak se nulová hypotéza o nezávislosti znaků zamítá a znaky jsou závislé.

8.3.6 Bariéry zahájení zemědělské činnosti (část D)

Respondenti nejprve zodpověděli, jaké aktivity byly pro ně při zahájení zemědělské činnosti obtížné (škála od 1 – rozhodně ano po 4 – rozhodně ne, 0 – netýká se mě). Poté měli možnost své odpovědi doplnit o komentář a uvést případně další problémy, se kterými se při zahájení činnosti potýkali. Poté bylo analyzováno, jak se liší obtížnost různých překážek pro zahájení zemědělské činnosti podle pohlaví a vzdělání respondenta, podle toho, zda je jeho zdrojem příjmu pouze zemědělství či má příjem i jinde, a podle toho, zda převzal hospodářství po rodičích, či zahájil zemědělskou činnost na zelené louce. Také zde byl zkoumán faktor velikosti zemědělského podniku.

8.3.6.1 Bariéry zahájení zemědělské činnosti

Všechny vyjmenované bariéry zemědělské činnosti byly pro zemědělce obtížné (viz tabulka 7), kromě strategického plánování, kde převažovala odpověď „spíše ne“, a nákupu hospodářských zvířat, kde „spíše ne“ uvedla třetina respondentů.

Nejsložitější bylo pro mladé zemědělce získat pozemky (průměrná známka pro nákup pozemků byla 1,35 a pro nájem 1,79). Dále výrazně zemědělcům ztěžovala zahájení činnosti vysoká administrativní zátěž (průměrná známka 1,52). Budoucí zemědělce také trápil nedostatek financí – zajištění peněz pro další rozvoj podnikání získalo průměrnou známku 1,63 a pro vlastní zahájení podnikání 1,66.

Následoval nájem zemědělských pozemků. Poté pro zemědělce byl obtížný nákup ostatního hmotného majetku (průměrná známka 1,92), který takto hodnotilo 40,0 % respondentů, pravděpodobně kvůli nedostatku financí. Nájem tohoto majetku se naopak mnoha respondentů (35,7 %) netýkal. Průměrná známka byla jen 2,21.

Obtížnější bylo zajištění kvalifikovaných pracovníků (2,05), než nekvalifikovaných (2,45).

Na druhou stranu zajištění odbytu a získávání znalostí a zkušeností (2,48 a 2,47) či strategické plánování a nákup hospodářských zvířat (2,58 a 2,61) tak obtížné nebyly. Dá se například předpokládat, že mladí začínající zemědělci již měli nějaké zkušenosti z práce na rodinných hospodářstvích a dostatečné znalosti získali studiem, a tak pro ně získávání znalostí a zkušeností nebylo tak obtížné.

Tabulka 7. Zhodnocení bariér zahájení zemědělské činnosti

Bariéry zahájení zemědělské činnosti	Průměrná známka
Nákup zemědělských pozemků	1,35
Administrativní zátěž	1,52
Zajištění financí pro další rozvoj podnikání	1,63
Zajištění financí pro vlastní zahájení podnikání	1,66
Nájem zemědělských pozemků	1,79
Nákup ostatního hmotného investičního majetku (strojů)	1,92
Nákup nemovitostí (kromě půdy)	1,97
Zajištění kvalifikovaných pracovníků	2,05
Nájem nemovitosti (kromě půdy)	2,21
Nájem ostatního hmotného investičního majetku (strojů)	2,28
Zajištění nekvalifikovaných pracovníků	2,45
Získávání znalostí a zkušeností	2,47
Zajištění odbytu	2,48
Strategické plánování	2,58
Nákup hospodářských zvířat	2,61

Zdroj: vlastní zpracování

8.3.6.2 Další bariéry zahájení zemědělské činnosti

Následující kapitola vyhodnocuje komentáře k bariérám zahájení zemědělské činnosti, které poskytlo 66,3 % dotazovaných. Slovní odpovědi rozšiřovaly seznam vyjmenovaných překážek a často se opakovaly nebo se nesly v podobném duchu, jako předdefinované odpovědi.

Mezi hlavní okruhy bariér patřilo: 1) nedostatek financí, 2) nedostatek/nedostupnost pozemků, 3) náročná administrativa, 4) obtížné získání dotace a 5) zajištění odbytu, 6) nedostatek zkušeností, 7) obtížné pořízení strojů, 8) ostatní.

8.3.6.2.1 Nedostatek financí

Jako závažný problém zmiňovali respondenti shánění financí pro začátek podnikání a získání dotace. Několikrát se opakovalo tvrzení, že mladému bez historie nikdo nepůjčí. Mladí se potýkali s potížemi při poskytnutí úvěru bez podnikatelské minulosti, kdy jsou požadována ze strany bank minimálně 2 uzavřená účetní období. Pokud už mladí měli možnost získat úvěr, úrok byl pro začínající podnikatele vysoký. Obtížné bylo i získat úvěr na další rozvoj farmy.

Pro mladé začínající zemědělce, kteří vlastní rodinnou farmu jsou důležité především peněžní toky. „Je mnoho věcí, které musí člověk nakoupit a bez kterých se neobejde, vše poplatit je náročné.“ Zemědělec musí zajistit nejen chod farmy, ale i příjmy své rodiny. V jednom případě dokonce zemědělec dotoval příjmem z jiného zaměstnání svou začínající zemědělskou činnost. V jiném případě respondentka uvedla, že by bez podpory z rodiny vůbec nemohla začít.

Mladým začínajícím zemědělcům chyběly finance především na zajištění strojového vybavení, zemědělské techniky, plemenných zvířat, na rekonstrukci budov a nákup půdy / pozemků.

Jednomu zemědělci paradoxně situaci zkomplikovaly dotace, které byly podmíněny plněním podnikatelského plánu. Sestavil si ho ale příliš ambiciózně a kvůli nedostatku financí pro něj jeho plnění bylo velmi obtížné.

8.3.6.2.2 *Nedostatek / nedostupnost pozemků*

Nejen nedostatek financí na nákup půdy / pozemků, ale i dostupnost půdy jako taková ztěžuje zahájení činnosti mladých zemědělců. Mnozí si stěžovali na nemožnost sehnat pozemky do nájmu / pachtu či ke koupi nebo i k případné výměně (např. v rámci pozemkových úprav). Někteří zmiňují boj s velkopodniky o zemědělské pozemky, nebo že pozemky skupují velké investiční skupiny. Jeden zemědělec uvedl, že, i když jsou v okolí neobhospodařované pozemky, nejsou ke koupi, protože majitel na ně pobírá dotace.

S dlouhými nájemními smlouvami je někdy spojena i nedůvěra vlastníků půdy pronajmout půdu někomu jinému než stávajícímu nájemci. Pokud přeci jen majitel nechá smlouvu vypršet a uzavře novou s mladým zemědělcem, může být vydání pozemků komplikované – původní nájemníci nejsou ochotni půdu předat. Stejně tak v případě prodeje půdy se objevily problémy s jejím vydáním původním nájemcem.

Také odkup pozemků byl pro řadu zemědělců problematický, například proto, že smlouvy byly pro ně nevýhodné (příliš vysoká cena) nebo je majitel k prodeji pozemků ani nepřizval (v jednom případě byl zemědělec pro majitele problematickým nájemcem, protože hospodařil ekologicky a ne konvenčně).

Objevovaly se i problémy s nedokončenými pozemkovými úpravami, kdy se mladý začínající zemědělec potýkal s necelistvostí svých pozemků a neměl možnost je obdělávat, protože cesty byly rozorány a pronajaty někomu jinému. Jeden zemědělec, který nemohl sehnat pastevní pozemky, musel dokonce zakoupit stavební pozemek, aby měl kde pást zvířata. Na jiného zemědělce zase zbyly v okolí jeho sídla pouze zarostlé pozemky ve svahu bez přístupové cesty.

8.3.6.2.3 *Náročná administrativa*

Jako každé podnikání, i zemědělství je spjaté s určitou administrativní zátěží. Kromě formalit spojených s chodem firmy, je nutné dodržovat řadu veterinárních předpisů, správné zemědělské praxe atd. Pro mladé zemědělce bylo obtížné administrativně zvládnout převod majetku a půdy i administrativu spojenou se stavebním povolením; dále formálně zvládnout přepis pozemků v LPIS; registraci k DPH apod. Vše ztěžují i krátké lhůty.

V počátcích podnikání bylo pro některé respondenty obtížné nutnost zaregistrování se na množství úřadů a obstat při následných kontrolách. Jenom získat přehled ohledně veškerých administrativních nezbytností bylo náročné. Systém je pro mladé zemědělce složitý a nepřehledný – „*je namáhavé se zorientovat, komu co platit, jaké podávat prohlášení, žádosti atd.*“ Vše komplikuje i nepropojenost informací na jednotlivých úřadech.

Mnozí nemohli sehnat dostatek informací. Chyběl jim jakýsi „manuál“, co by začínající zemědělec dělat měl a neměl, jaké jsou jeho povinnosti a s jakými institucemi může a musí komunikovat. Požadavky na hospodaření není jednoduché zjistit. Podle respondentů by ideálně měly být k dohledání někde na jednom místě. Pro větší zemědělce bylo obtížné administrovat veřejnou zakázku (vyvěšení zakázky ve věstníku) a také zřízení elektronického podpisu.

V neposlední řadě i pro získání dotací, které podnikání v zemědělství mohou pomoci, je potřeba značná administrativní dovednost – viz níže.

8.3.6.2.4 *Obtížné získání dotace*

Podle konstatování několika mladých zemědělců se v dotačním systému bez poradce nelze vyznat. Někteří by bez dotačního poradenství nebo přímo najatého poradce nebyli schopni

samostatně žádost o dotaci podat a vyřídit. Orientace ve všech dotačních titulech, nařízeních, omezeních, evidencích apod. pro ně byla značně náročná. Stejně tak nedostatek času jim bránil žádost o dotaci podat. Administrativa nekončí podáním žádosti, ale pokračuje kontrolami plnění podmínek. Časté (a údajně někdy i duplicitní) kontroly byly také důvodem stížností.

Poradenství od banky je sice dle názoru zemědělce slušné a odborné, ale stejně nakonec všechnu administrativu musí zemědělec vyřídit sám. Tento zemědělec doporučuje zjednodušit pravidla a administrativu u malých projektů cca do 2 miliónů Kč, aby malí zemědělci nepotřebovali pomoc odborných poradců, kteří jsou drazí.

Podmínky nastavení dotací neumožňují vždy všem zemědělcům o dotace žádat nebo také program nemusí být vypsán. Problémem je také časový nesoulad, kdy dotace dostane zemědělec až po zaplacení investičního záměru, jeho realizaci a kontrole ze strany poskytovatele dotace, kdežto výdaje na projekt musí zaplatit ihned. Dotace dostane zaplacené zpětně až po úplném zaplacení ze svých zdrojů. V některých případech údajně není výše dotace adekvátní k cenám zemědělské techniky. Podmínka být začínajícím zemědělcem je také pro mnohé problematická, protože si vyřídili osvědčení zemědělského podnikatele dříve, než zjistili, že existuje dotační Program rozvoje venkova, a již nespĺňovali podmínku být maximálně 2 roky od zápisu do evidence (zahájení činnosti).

Pokud se zemědělci snaží přizpůsobit své podnikání tomu, aby získali dotaci, mohou se dostat do problému s plněním podmínek. Jeden zemědělec tvrdí, že nastavení podpory pro začínající zemědělce vyžaduje de facto již fungující zemědělský podnik.

8.3.6.2.5 Obtížné zajištění odbytu

Někteří mladí začínající zemědělci se potýkali s problémy při zajištění odbytu – především kvůli nedostatku vhodných odběratelů. Také hledání koncových zákazníků bylo pro někoho náročné. Pro jiné byly problémem nízké výkupní ceny, které jim byly za jejich produkci nabízeny. Odbyt produktů ekologického zemědělství byl také obtížnější než u konvenční výroby. Jednomu zemědělci činilo problém stanovit si sortiment výrobků.

8.3.6.2.6 Nedostatek zkušeností

Jelikož se jedná o mladé začínající zemědělce, byl několikrát uveden nedostatek zkušeností jako problém při zahájení činnosti. Důvodem bylo například to, že i když zemědělec zahájil činnost se zázvěmím, chyběla mu zkušenost v novém odvětví. Jeden mladý zemědělec upozorňoval na to, že je náročné obsáhnout všechny činnosti v jedné osobě (fyzická práce, daňová evidence, administrativa dotací, schválení a provoz výroby, prodejny, veterinářské požadavky, zajistit odbyt výroby).

Při předání podniku ze starší na mladší generaci může být problémem i důvěra. Pro jednoho zemědělce bylo obtížné domluvit se s otcem. Největší problém byl v tom, že mu nevěřil, že hospodaření vůbec zvládne.

8.3.6.2.7 Obtížné pořízení strojů

Dva zemědělci získali spolu s hospodářstvím i zastaralou zemědělskou techniku, a tak pro ně pořízení nových strojů nebo modernizace bylo nutností, ale zajistit finance na nákup bylo komplikované (zvláště když se jeden z nich nechtěl zadlužit, protože byl ještě student). Podle názoru jednoho zemědělce cenu zemědělských strojů deformují dotace. Podle něj je cena vyšší, protože zemědělci mají možnost na nákup těchto investic získat dotaci, a tak prodejce cenu může zvýšit a získá tak část dotace, která měla připadnout zemědělci.

8.3.6.2.8 *Ostatní bariéry*

Mezi další komplikace patřil nedostatek času. Někteří zemědělci uvedli, že je pro ně obtížné mít na hospodaření a vše s tím spojené čas, protože zemědělskou činnost vykonávají při jiném zaměstnání. Jeden zemědělec konstatoval, že i přes jeho maximální pracovní nasazení výdělek ze zemědělského hospodaření nedosahoval částky, kterou si vydělal v zaměstnání.

8.3.6.3 *Na jakých faktorech závisí bariéry zahájení zemědělské činnosti?*

Při zahájení zemědělské činnosti mohou být pro zemědělce různé činnosti jinak obtížné v závislosti na následujících faktorech:

- pohlaví respondenta,
- vzdělání respondenta,
- zdroj příjmů jen ze zemědělství nebo i z jiné činnosti,
- způsob zahájení zemědělské činnosti,
- velikost podniku.

Pro zjišťování, zda obtížnost jednotlivých bariér závisí na výše uvedených faktorech, bylo použito opět testování v kontingenčních tabulkách. Metodika výpočtu je uvedena v příloze 3.

8.3.6.3.1 *Pohlaví respondenta*

Vnímání obtížnosti různých činností při zahájení zemědělské činnosti může být různé u žen nebo u mužů. Z výsledků v tabulce 8 ale vyplývá, že pouze strategické plánování a nájem zemědělských pozemků závisí na pohlaví respondenta. Závislost je ale velmi slabá (Cramerův koeficient je v prvním případě 0,16 a ve druhém 0,13.) Většinu bariér zahájení zemědělské činnosti bylo stejně obtížné překonat pro muže i pro ženy.

8.3.6.3.2 *Vzdělání respondenta*

Pro respondenty s vyšším vzděláním mohlo být lehčí například strategické plánování a zajištění financí prostřednictvím např. úvěrů. Stejně tak se jim mohla i lépe zvládat administrativní zátěž. Obdobně i získávání znalostí a zkušeností pro ně mohlo být lehčí, i když se může stát, že vysokoškolsky vzdělaní lidé mají znalostí dostatek, ale chybí jim zkušenosti.

Z výsledků v tabulce 8 je zřejmé, že obtížnost bariér je viděna u všech zemědělců stejně bez ohledu na jejich vzdělání. Pouze nákup nebo nájem ostatního hmotného investičního majetku (strojů) byl různě obtížný pro různě vzdělané respondenty.

Tabulka 8. Výsledky χ^2 testu nezávislosti bariér zahájení zemědělské činnosti na pohlaví a vzdělání respondenta

Bariéry	Testové kritérium G $\chi^2 [4] = 9,49$	Pohlaví respondenta	Testové kritérium G $\chi^2 [8] = 15,51$	Vzdělání respondenta
Strategické plánování (co vyrábět, pro koho vyrábět, cenová strategie apod.)	13,71	závisí	12,85	nezávisí
Zajištění financí pro vlastní zahájení podnikání	7,78	nezávisí	8,80	nezávisí
Zajištění financí pro další rozvoj podnikání	5,20	nezávisí	6,06	nezávisí
Nákup zemědělských pozemků	7,41	nezávisí	3,54	nezávisí
Nájem zemědělských pozemků	9,95	závisí	4,07	nezávisí
Nákup hospodářských zvířat	6,91	nezávisí	26,76	
Nákup nemovitostí (kromě půdy)	4,98	nezávisí	4,90	nezávisí
Nájem nemovitosti (kromě půdy)	4,34	nezávisí	5,99	nezávisí
Nákup ostatního hmotného investičního majetku (strojů)	7,55	nezávisí	24,84	závisí
Nájem ostatního hmotného investičního majetku (strojů)	3,92	nezávisí	18,06	závisí
Zajištění kvalifikovaných pracovníků	1,16	nezávisí	14,90	nezávisí
Zajištění nekvalifikovaných pracovníků	4,19	nezávisí	5,86	nezávisí
Zajištění odbytu	4,58	nezávisí	9,86	nezávisí
Administrativní zátěž	1,61	nezávisí	8,47	nezávisí
Získávání znalostí a zkušeností	4,14	nezávisí	9,21	nezávisí

Zdroj: vlastní zpracování

Pozn: Pokud je testové kritérium G vyšší, než tabulková kritická hodnota χ^2 testu na příslušné hladině významnosti a s příslušnými stupni volnosti (uvedenými v hranatých závorkách), pak se nulová hypotéza o nezávislosti znaků zamítá a znaky jsou závislé.

8.3.6.3.3 Zdroj příjmů

Zahájení zemědělské činnosti může být obtížnější, pokud zemědělci získávají veškerý svůj příjem z této činnosti, protože nemají zdroje financí jinde, kterými by mohli případně dotovat věci, na kterém jim samotná zemědělská výroba nevydělá. Zajištění odbytu by například mohlo být důležitější pro ty, kteří se zemědělství věnují na plný úvazek, zároveň by pro ně ale mohlo být jednodušší.

Nicméně výsledky prezentované v tabulce 9 ukazují, že pro všechny skupiny byly bariéry zahájení zemědělské činnosti stejně obtížné. Pouze zajištění nekvalifikovaných pracovníků závisí na zdroji příjmu. Závislost je slabá (Cramerův koeficient dosahuje jen 0,14). Mezi

skupinami nejsou významné rozdíly a všichni mladí lidé vnímají problémy při zahájení zemědělské činnosti shodně bez rozdílu toho, zda hospodaří na plný úvazek, nebo ne.

8.3.6.3.4 Způsob zahájení zemědělské činnosti

Je pravděpodobné, že lidé, kteří převzali hospodářství od rodičů nebo příbuzných, tj. měli už určité zázemí, mají zahájení samostatného hospodaření jednodušší. Mají k dispozici půdu, mohou mít i nemovitosti, technologie apod. Zároveň mohou navázat i na strategii podniku a dobré jméno hospodářství. Rovněž mohou být již vybudované odběratelské řetězce.

Jak je vidět z tabulky 9, závislost existuje pouze u zajištění financí pro zahájení podnikání. Závislost na typu zahájení činnosti je velmi slabá (Cramerův koeficient je 0,10). Jinak je ale zřejmé, že se všichni zemědělci potýkají se stejnými problémy nezávisle na tom, jakým způsobem zahájili činnost.

Tabulka 9. Výsledky χ^2 testu nezávislosti bariér zahájení zemědělské činnosti na pohlaví a typu zahájení činnosti

Bariéry	Testové kritérium G $\chi^2 [8] = 15,51$	Zdroj příjmů	Testové kritérium G $\chi^2 [4] = 9,49$	Typ zahájení činnosti
Strategické plánování (co vyrábět, pro koho vyrábět, cenová strategie apod.)	4,32	nezávisí	3,76	nezávisí
Zajištění financí pro vlastní zahájení podnikání	10,06	nezávisí	10,42	závisí
Zajištění financí pro další rozvoj podnikání	9,27	nezávisí	8,87	nezávisí
Nákup zemědělských pozemků	2,76	nezávisí	6,86	nezávisí
Nájem zemědělských pozemků	4,36	nezávisí	5,61	nezávisí
Nákup hospodářských zvířat	14,91	nezávisí	2,76	nezávisí
Nákup nemovitostí (kromě půdy)	7,72	nezávisí	2,67	nezávisí
Nájem nemovitosti (kromě půdy)	9,56	nezávisí	2,47	nezávisí
Nákup ostatního hmotného investičního majetku (strojů)	10,66	nezávisí	1,42	nezávisí
Nájem ostatního hmotného investičního majetku (strojů)	12,72	nezávisí	3,91	nezávisí
Zajištění kvalifikovaných pracovníků	13,80	nezávisí	8,51	nezávisí
Zajištění nekvalifikovaných pracovníků	18,88	závisí	4,30	nezávisí
Zajištění odbytu	12,38	nezávisí	8,64	nezávisí
Administrativní zátěž	13,31	nezávisí	8,08	nezávisí
Získávání znalostí a zkušeností	10,66	nezávisí	3,51	nezávisí

Zdroj: vlastní zpracování

Pozn: Pokud je testové kritérium G vyšší, než tabulková kritická hodnota χ^2 testu na příslušné hladině významnosti a s příslušnými stupni volnosti (uvedenými v hranatých závorkách), pak se nulová hypotéza o nezávislosti znaků zamítá a znaky jsou závislé.

8.3.6.3.5 Velikost podniku

Můžeme předpokládat, že když mladý zemědělec zahajoval činnost s větším podnikem, mohlo být pro něj jednodušší získat například financování od bank a přilákat případně kvalitní zaměstnance.

Podniky byly rozděleny do tří velikostních kategorií:

- malé podniky s výměrou do 5 ha (ve vzorku jich bylo 22,4 %; z toho 12 bez půdy)
- střední s výměrou od 5 ha do 50 ha (54,5 %) a
- velké s výměrou nad 50 ha (23,1 %)¹⁹

Z výsledků uvedených v tabulce 10 je patrné, že velikost podniku je významným determinanem pro to, zda podniky překonávají bariéry při zahájení činnosti. Téměř všechny bariéry závisí na velikosti podniku.

Obtížnost strategického plánování při zahájení podnikání závisela na velikosti podniku. Středně velké podniky častěji odpovídaly, že je pro ně obtížné tuto činnost zvládat. Na druhou stranu malé a velké farmy považovaly strategické plánování za obtížné méně často.

Také zajištění financí pro zahájení podnikání záviselo na velikosti podniku. Pro malé i velké farmy to bylo méně obtížné. U malých podniků to může být dáno tím, že se jedná o rodinné farmy, které mohou získat finance třeba půjčkou v rámci rodiny. Na druhé straně velké firmy mívají obecně snazší přístup k financím ve formě půjček a úvěrů. Proto pro středně velké farmy bylo získání financí nejobtížnější. Stejná situace byla i v případě zajišťování financí pro další rozvoj podnikání.

Na druhou stranu, obtíže s nákupem půdy na velikosti podniku nezávisely. Nákup půdy je tedy pravděpodobně tak problematický, že nezáleží na velikosti podniku, všichni respondenti měli se sháněním půdy problémy. Co se ale týče pronájmu půdy, zde na velikosti podniku záleželo, protože středně velké a velké firmy měly se získáním pozemků k pronájmu větší problémy.

Náročnost nákupu nebo nájmu budov při zahájení podnikání také závisí na tom, zda se jedná o farmu malou a velkou (je to méně náročné) nebo střední (kde je situace obtížnější).

Získávání kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovníků záviselo na velikosti zemědělského podniku, kdy pro střední a větší firmy toto bylo náročnější. Na druhou stranu pro menší farmy to nebyl tak výrazný problém, pravděpodobně proto, že řada z nich kvalifikované pracovníky vůbec nepotřebovala, protože jim vypomáhala rodina.

Co se týče zajištění odbytu, i tato činnost závisela na velikosti podniku. Střední a velké firmy častěji odpovídaly, že je to pro ně problematické.

Administrativní zátěž byla pro všechny společnosti náročná, i když závisela na velikosti podniku. Zejména střední a velké farmy to považovaly za problém. Může to být i pro to, že při větším rozsahu výroby je větší objem výkaznictví (přes to, že menší zemědělci podotýkali, že

¹⁹ Rozdělení bylo provedeno s cílem mít přibližně stejné počty farem v každé kategorii, protože obecně všechny podniky začínajících zemědělců jsou relativně malé, a tak by dělení například podle kategorií vytvořených FADN nebylo vhodné.

větší společnosti mají na zajištění administrativy pracovníky, a tak by pro ně mělo být výkaznictví jednodušší).

Získání znalostí a zkušeností na velikosti podniků nezáviselo.

Tabulka 10. Výsledky χ^2 testu nezávislosti bariér zahájení zemědělské činnosti na velikosti podniku

Bariéry	Testové kritérium G $\chi^2 [8] = 15,51$	Velikost podniku
Strategické plánování (co vyrábět, pro koho vyrábět, cenová strategie apod.)	19,3	závisí
Zajištění financí pro vlastní zahájení podnikání	206	závisí
Zajištění financí pro další rozvoj podnikání	16,2	závisí
Nákup zemědělských pozemků	11,6	nezávisí
Nájem zemědělských pozemků	22,1	závisí
Nákup hospodářských zvířat	59,6	závisí
Nákup nemovitostí	31,9	závisí
Nájem nemovitosti	20,1	závisí
Nákup ostatního hmotného investičního majetku (strojů)	33,3	závisí
Nájem ostatního hmotného investičního majetku (strojů)	22,4	závisí
Zajištění kvalifikovaných pracovníků	32,5	závisí
Zajištění nekvalifikovaných pracovníků	28,1	závisí
Zajištění odbytu	26,1	závisí
Administrativní zátěž	27,8	závisí
Získávání znalostí a zkušeností	12,6	nezávisí

Zdroj: vlastní zpracování

Souhrn kapitoly

Nejvýraznějšími motivy k zahájení zemědělské činnosti byla touha pracovat v přírodě a se zvířaty a také pokračovat v hospodaření v zemědělském podniku rodičů / příbuzných. Naopak dotace na zahájení zemědělské činnosti nebo doplňkové přímé platby motivovaly zemědělce nejméně. Slovní komentáře korespondovaly s předdefinovanými odpověďmi v předchozí části. Zemědělci pouze rozšířili spektrum motivů o zájem o životní prostředí, využití příležitosti v podobě vlastních pozemků apod. Jinak ale za nejdůležitější (v souladu s výsledky kvantitativního šetření) považují touhu pokračovat v hospodaření rodičů, pracovat v přírodě a „být svým páнем“.

Touha pokračovat v hospodaření na farmě rodičů, záliba v práci se zvířaty a zájem o moderní technologie závisely na pohlaví. Téměř všechny motivy závisely také na vzdělání respondenta (kromě touhy pokračovat v hospodaření po rodičích a „být svým páнем“). Zhruba polovina motivů také závisela na tom, zda bylo zemědělstvím hlavním zdrojem příjmů pro mladého člověka nebo na tom, jestli zahájil činnost s určitým zázemím.

Zemědělci vnímali jako nejdůležitější opatření zemědělské politiky daňovou úlevu při převodu nemovitosti v rámci rodiny, pak doplňkové přímé platby a vyšší dotace pro mladé začínající zemědělce v programu Zemědělec PGRLF. Názory na opatření se liší dle pohlaví pouze u prvních dvou uvedených opatření. V závislosti na způsobu zahájení činnosti se liší odpovědi navíc ještě u úrovně odborného poradenství. Vnímání všech opatření a faktorů se liší dle vzdělání respondenta. Naopak to, zda zahájil zemědělskou činnost se zázemím nebo bez, neovlivňuje názor na žádné z vyjmenovaných opatření.

Za největší bariéru pro zahájení zemědělské činnosti byl zemědělci považován nákup zemědělských pozemků, obtížný přístup k financím a náročná administrativa. Tyto problémy byly také vyzdvihovány v doplňujících komentářích k této otázce.

Obtížnost strategického plánování a potíže s nájmem zemědělských pozemků závisely na pohlaví respondenta. Na vzdělání zemědělce zase závisely problémy s nákupem a nájmem ostatního hmotného investičního majetku (strojů). Náročnost zajištění nekvalifikovaných pracovníků byla závislá na zdroji příjmů zemědělců. Problémy se zajištěním financí pro vlastní zahájení podnikání závisely na způsobu zahájení zemědělské činnosti.

Na druhou stranu, téměř všechny typy bariér významně závisely na velikosti farmy. Pouze nákup zemědělských podniků a získávání znalostí a zkušeností je pro všechny velikostní skupiny stejně obtížné.

Poznámka

Výsledky dotazníkového šetření motivů a bariér zahájení zemědělské byly zpracovány do třech vědeckých článků. První článek, vydaný ve vědeckém časopise *Agris on-line*, se mimo jiné zabývá otázkou, zda motivace k zahájení zemědělského podnikání závisí na pohlaví a způsobu zahájení zemědělské činnosti – viz: Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O., Medonos, T., Spěšná, D., Delín, M. (2018) What Are the Motivation and Barriers of Young Farmers to Enter the Sector? *Agris on-line Papers in Economics and Informatics* X(4), s. 79–87. ISSN 1804-1930. DOI: 10.7160/aol.2018.100409. Dostupné z <https://online.agris.cz/archive/2018/04/09>

Druhý článek se zabývá tím, zda bariéry vstupu do zemědělského odvětví závisí na velikosti podniku. Byl vydán ve vědeckém časopise *Problems of Agricultural Economics* – viz: Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2020b) Entry barriers for young farmers – do they depend on the size of the holding? *Problems of Agricultural Economics* 1(362), s. 29–43. e-ISSN 0044-1600. DOI: 10.30858/zer/118173. Dostupné na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3710583

Třetí článek řeší, zda politická opatření a dotační politika závisí na pohlaví a způsobu zahájení činnosti – viz: Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2020a) Do the subsidies help the young farmers? The case study of the Czech Republic. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis* 68, s. 255-262. DOI: 10.11118/actaun202068010255 Dostupné na <https://acta.mendelu.cz/pdfs/acu/2020/01/25.pdf>

9 Případové studie: motivace a bariéry zahájení zemědělské činnosti

Na kvantitativní šetření navázaly případové studie – řízené rozhovory, které rozebíraly jednotlivé motivy zahájení zemědělské činnosti a konkrétní opatření, která by mohla pomoci překonat bariéry, se kterými se mladí zemědělci při vstupu do odvětví i vlastní činnosti potýkají. Protože se motivy i bariéry liší podle toho, zda se jedná o podniky jednoho samostatně hospodařícího zemědělce (pracujícího maximálně s pomocí rodiny či několika zaměstnanců) anebo, zda se jedná o velké firmy s profesionálním managementem, bylo dotazování rozděleno²⁰.

9.1 Otázky pro řízený rozhovor

Byl vytvořen jeden seznam otázek pro fyzické osoby (respektive samostatně hospodařící zemědělce, farmy rodinného typu apod.) a jeden pro právnické osoby (myšleno velké zemědělské podniky řízené manažery, kteří jsou mladší 40 let).

Otázky v dotazování byly obdobné, ale uzpůsobené charakteru daného zemědělského podniku – viz příloha č. 4 pro fyzické osoby a příloha č. 5 pro právnické osoby.

Oblasti otázek pro řízený rozhovor se zemědělci byly rozděleny na čtyři části. První se zabývaly identifikací respondenta a zemědělského podniku. Následující vstupní otázky se týkaly zahájení zemědělské činnosti. U právnických osob byla zjišťována strategie pro zajištění generační obměny pracovníků v podniku. Poté byl respondent dotazován na opatření, která měla přilákat mladé lidi do zemědělství, motivovat je k zahájení zemědělské činnosti a pomoci mladým zemědělcům k rozvoji jejich podniku. Dále byli zemědělci dotazováni na dotace na vstup do odvětví, zahájení a rozšíření zemědělské činnosti. Na závěr jsou uvedeny otázky týkající se znalostí a dovedností, vzdělávání a školení v oblasti zemědělství.

9.2 Dotazování

Dotazování probíhalo telefonicky od srpna do října 2020 a zahrnovalo 8 mladých zemědělců, které hospodaří jako fyzické osoby, z čehož jedna byla žena. Dotazování 2 vedoucích podniků právnických osob proběhlo v dubnu 2021.

Každý telefonický rozhovor byl volně přepsán a poté zpracován do tabulky, kde ke každé otázce byly přiřazeny odpovědi. V praxi totiž telefonní rozhovor probíhal řízeně, ale někdy byly některé otázky zodpovězeny v jiném pořadí dle plynulého toku rozhovoru.

9.3 Výsledky případové studie – fyzické osoby

Nejstaršímu respondentovi bylo přesně 40 let a nejmladšímu 25, přičemž průměrný věk činil 30 let. Nejdéle hospodařil zemědělec 15 let a nejméně 3 roky. Průměrná výměra byla sice 32,6 ha, ale mezi respondenty existovaly velké rozdíly (od 5 do 150 ha). Převažujícím typem zemědělské činnosti byla smíšená výroba. Pouze jeden zemědělec zaměstnával jednoho pracovníka ve zpracování masa, jinak se jednalo o samostatně hospodařící zemědělce, kterým pomáhala v zemědělské činnosti maximálně rodina („Pomáhá mi bratr z hlediska agrotechnických lhůt. Stroje si půjčuji od otce nebo bratra.“).

Respondenti hospodařili v regionech Vysočina, Beroun, Havlíčkův Brod, Znojmo, Uherské Hradiště, Plzeň sever, Žďár nad Sázavou a Děčín. Vzorek respondentů byl tedy různorodý. Zemědělskou střední školu absolvoval pouze jeden zemědělec. Ostatní měli vysokoškolské

²⁰ Rozdělení na fyzické a právnické osoby není zcela přesné, protože i rodinné farmy mohou mít právní formu s. r. o či a. s. V kontextu výzkumu (a dle složení respondentů) ale považujeme farmy mladých zemědělců za fyzické osoby a velké, profesionálně řízené zemědělské podniky, za právnické osoby.

vzdělání – v oborech ekonomie, informatika, mezinárodní vztahy, obecné zemědělství, zemědělské inženýrství a agroekologie.

Všichni respondenti měli před zahájením samostatné zemědělské činnosti rodinné zázemí, protože všichni pocházeli ze zemědělské rodiny. To také usnadnilo jejich rozhodnutí vstoupit do zemědělství. Chtěli se naučit samostatně hospodařit a zvládat náročnou administrativu a komunikaci s úřady. Pro zemědělce bylo důležité začít hospodařit co nejdříve, aby se mohli postupně zaučovat a aby pak za 20 let „do toho nespadli“. Motivace však pocházela u některých respondentů i z vnějšku, mimo rodinné vazby, například „dělat něco s přírodou“, „dělat si věci po svém“. Byla zmíněna i možnost získání dotace z opatření 6.1.1. Zahájení činnosti mladého zemědělce.

Díky rodinnému zázemí měli mladí lidé snazší přístup k pozemkům a půdě. Přesto, že si založili vlastní farmu, získali například část půdy nebo dokonce část výrobních zařízení z podnikání svých rodičů. Někteří dostali 9 ha, zatímco jiní například přes 53 ha, což ale i tak představovalo jen zlomek (15 %) rozlohy farmy rodičů. Právě postupné převzetí půdy značně usnadnilo zahájení zemědělské činnosti. Stejně tak bylo rozšíření farmy díky rodinnému zázemí snazší. Mladí farmáři, kteří se snažili podnik rozšiřovat a získat více půdy, měli totiž jen dvě možnosti – získat ji od rodičů nebo nákupem či nájmem, což bylo mnohem obtížnější. Téměř všichni již za dobu hospodaření zvětšili obdělávanou plochu. Jeden zemědělec rozšířil výrobu o chov skotu a zpracování masa.

Co se týče překážek při zahájení zemědělské činnosti, jednoznačně se všichni shodují, že je nejobtížnější získat půdu. Je tedy zřejmé, že pokud dnes nemá mladý člověk zázemí v rodině, jsou jeho možnosti, jak by mohl začít samostatně hospodařit, velmi omezené.

„Nejhorší pro nás mladé je absolutní nedostupnost půdy. Nemůžeme o půdu soupeřit s „dopisovými nabídkami“, to jsou překupníci, kteří se zemědělství vůbec nevěnují. Druhým problémem jsou dlouhodobé nájemní smlouvy. Například tady u nás všechna družstva, která drží půdu, mají 10letou výpovědní lhůtu.“ „Nejhorší je sehnat pozemky. Musel jsem si vzít kousek půdy od rodičů.“ „Nejhorší bylo získat půdu, rodiče sice vlastní nějakou půdu, ale chtěla jsem získat ještě nějakou půdu do nájmu (pachtu).“

Dalším zásadním problémem byl přístup k financím. Zemědělci měli sice rodinné zázemí, ale finance na investice (a někdy i na běžný provoz) si museli obstarávat pochopitelně sami. „Dlouhodobě se potýkám s (obtížným) přístupem k financím. Je tady PRGLF, které dává mladým 10 % navíc, ale kdyby mi rodiče neručili, tak bych od nich ani úvěr nedostal kvůli výsledkům hospodaření.“ Je pochopitelné, že v prvních letech jsou výsledky hospodaření horší a že někdy podnik ani nemusí být ziskový. Platí to pro jakýkoli sektor národní ekonomiky, tím spíše pro zemědělství, které je v začátcích velmi investičně náročné. Ručení úvěrů je také obtížné, protože v začátcích podnikání nemá ještě zemědělec majetek dostatečné hodnoty, aby jím mohl ručit, případně má jen malou výměru půdy. Banky tedy nejsou téměř vůbec ochotné mladým začínajícím zemědělcům půjčovat. „Nabídli mi spotřebitelský úvěr, který je pro normální občany, kteří si chtějí koupit pračku... Ještě se šiléným úrokem – 9 % tam bylo asi.“

Rovněž velká závislost na počasí působí zemědělcům (nejen mladým začínajícím) značné problémy. I když dodrží agrotechnické lhůty a postupy, neovlivnitelné faktory mohou mít dopad na výši výnosů a také nákladů na výrobu. Potíže působí také volatilita výkupních cen. Jeden zemědělec konstatoval: „Problémy jsem měl hned po první sklizni, kdy jsem zjistil, jaké jsou reálné ceny komodit a jaké mám náklady.“

Jako v každém oboru, i v zemědělství jsou důležité zkušenosti. Byť mají mladí zemědělci relativně kvalitní a dostatečné teoretické znalosti oboru ze školy (viz dále), optimální způsob pěstování plodin a chovu dobytka je do značné míry získán až zkušenostmi. „Vše mám

nastudované (agrolhúty), ale pak vás naučí až ta praxe, kdy si třeba nabijete nos. To se mi stalo s kmínem, že jsem ho nezvládl agrotechnicky, dělal jsem ho ekologicky, ale ne úplně dobře. Mohl jsem mít výnos 1,2 tuny, ale měl jsem ho jen 600 kg.“

Velké problémy způsobovala také náročná administrativa. Mladí zemědělci se potýkali s velkou byrokracií například při navracení půdy do LPIS, získávání dotací apod.

Problémy při rozšiřování rozsahu hospodaření se podobaly těm, které zažívali při zahájení činnosti: nedostatek pozemků, výkyvy cen, navíc se přidalo i obtížné shánění pracovní síly. *„Stále přetrvává boj o pozemky.“ „Já bych rozšiřoval, ale brzdí mě půda.“ „Nemůžeme se úplně rozšířit, protože v okolí hospodaří holdingy, které nepropachtovávají půdu, nepustí ji. Výpovědní doby jsou dlouhé, například 30 až 50 let.“*

Dále jsou problémem zpřísnující se podmínky cross-compliance, požadavky na welfare apod. *„Ne, že by to bylo nějak složité dodržovat tato nařízení, ale postupně se zpřísnují a člověk se jim musí stále přizpůsobovat.“*

Další dotaz mířil na to, zda mladým začínajícím zemědělcům chybí nějaké služby k podnikání. Většinou nikomu konkrétní služba nechyběla. *„Mně konkrétně úplně ne, ale vidím ve svém okolí, že chybí kvalitní poradenství. Zatím je zaměřené na plnění dotačních podmínek, takže tu jsou ještě rezervy.“* Jinému dotazovanému ale poradenství v oblasti dotačních titulů chybělo. *„Chybí mi nějaký základní servis zdarma, že by mi přišla zpráva, teď je vypsán ten a ten dotační titul, vláda schválila to a to. Pokud si totiž dnes nezjišťuji tyto věci sám, tak nemám možnost se to dozvědět.“* Podle jiného respondenta chybí také odborné zemědělské poradenství. Různé kurzy pro zemědělce řeší nevládní a zájmové organizace, často je ale nedostatek účastníků, protože mladí začínající zemědělci nemají časové možnosti se kurzů účastnit, a tak se kurzy nakonec neuskuteční. Jednomu zemědělci chyběly ze strany státu marketingové služby: *„Bylo by dobré, kdyby se více věnovalo marketingu, aby lidé nakupovali od místních farmářů, a ne od velkých firem. Tento marketing s důrazem na místní zemědělce mi chybí.“*

Druhá část polostrukturovaného rozhovoru se ptala na to, jaká opatření mohou motivovat mladé lidi nejprve k samotnému vstupu do zemědělského sektoru a poté již k zahájení samostatné zemědělské činnosti. Často se odpovědi na tyto dotazy prolínaly s odpověďmi na dotaz, jaká opatření by pomohla mladým začínajícím zemědělcům usnadnit začátky samostatného zemědělského podnikání a jaká rozvoj podnikání. V otázce bylo záměrně použito slovo „opatření“, aby byla postižena široká škála možností – nejen dotace a nejen dotace z Evropské unie. Naopak jsme se zajímali o to, jaké další možnosti pro podporu mladých začínajících zemědělců existují, zda by například nebyli mnohem účinnější, efektivnější nebo snadněji realizovatelné nebo levnější apod. Obecně je ale se samotnou vnitřní motivací mladých lidí problém v tom, že zemědělství je náročné povolání (styl života), je časově i pracovně náročné. *„Mladí lidé nemají k zemědělství vztah. Sedí doma u počítače. Takže tito do zemědělství opravdu nepůjdou a nemotivuje je nic.“ „Myslím, že farmářem se musí člověk narodit. Je to práce venku je to práce do večera.“*

Pomoci by mohla určitá stabilita a předvídatelnost výnosů a určité vědomí toho, že zemědělství je ziskové a že se jím dá uživit. *„Aby zemědělství bylo výnosné, aby se vyplatilo hospodařit, to by mladé určitě motivovalo.“* Důležité je, aby rodiče vedli své děti k hospodaření a také, aby jim včas hospodářství předali. Když mladý člověk vystuduje jiný obor a začne v něm budovat kariéru, již se mu nechce začínat v zemědělství. *„Problém je v tom, že dnes spousta mladých lidí není ochotna čekat několik let, až odejdou rodiče do důchodu. Raději si najdou práci a jdou do města. A pak už jim rodiče hospodářství nepředají, protože oni už mají praxi jinde, mají pohodlný život. Stává se to většinou u těch vzdělaných lidí.“* Podpořit motivaci mladých lidí

pro vstup do odvětví by se mohlo i zlepšením image zemědělství v očích veřejnosti. „Aby zemědělci v první řadě nebyli kritizováni společností za stav životního prostředí.“

Jako klíčovou podporu k zahájení činnosti viděli zemědělci zajištění půdy pro hospodaření a dotací na investice do vybavení. „Pokud chceme podporovat mladé lidi, je třeba, aby pro ně stát vyčlenil nějaké volné pozemky, které by si mohli koupit mladí lidé za účelem hospodaření.“ „Taková pomoc do startu by byla, kdyby stát pronajímal půdu malým zemědělcům a nedržel dlouhodobé nájemní smlouvy. Protože i státní půdu je problém získat. Když už ji někdo má, tak si ji drží i několik desítek let.“

Co se týká finanční motivace pro zahájení zemědělské činnosti, dotazovaní odpověděli, že dotace pro ně byla skutečně přínosná. „Asi největší vliv na to, aby člověk začal, má 6. 1. 1. – Zahájení činnosti mladých zemědělců. Tam si myslím, že je to skutečně ten hnací motor, proč ti lidé do toho vstupují a proč jejich rodiče na ně přepíší část hospodářství.“ „Já jsem žádal dotaci na mladého začínajícího zemědělce a byl jsem s ní spokojený. Domnívám se, že ta částka je adekvátní.“ „Myslím, že dotace na zahájení činnosti jsou dostatečné. Zemědělec má ale co dělat, protože když se zavázal k podnikatelskému plánu, musí proinvestovat celou částku, i když dostane na začátku jen půlku. A navíc se zavázal k investicím nad rámec.“

Dva respondenti ocenili i investiční pobídky od PGRLF, především na nákup půdy. „Sice se jednalo jen o částku do 400 tisíc, ale na ten začátek, když někdo chtěl pěstovat třeba zeleninu ve fóliovníku, mu to bohatě stačilo.“ Toto opatření je vhodné především pro pěstování takových plodin, které dokáží na malé ploše udělat velkou přidanou hodnotu. Podpora získání půdy do nájmu či k nákupu je nicméně klíčová. „Pokud je půda na cenách jako je dneska, tak se mladý zemědělec nemůže do odvětví jen tak dostat.“

S rozvojem podnikání by podle jednoho respondenta pomohly lepší podmínky pro „uplatnění vlastních produktů na trhu, zpracování na farmě, které pomůže vylepšit ekonomiku podniku a nastartovat podnikání mnohem rychleji, než když je člověk odkázán na odbyt, kde je marže minimální. Člověk je často nucen prodávat s minimálními zisky nebo dokonce se ztrátou a pak se toto musí kompenzovat právě přes dotační tituly. Zkrácením obchodních řetězců by se více peněz dostalo k prvovýrobcům a obor by se stal lukrativnějším co se týče peněz.“

Jeden respondent navrhl podporovat mladé začínající zemědělce obdobně jako start-upy v jiných odvětvích: „například 2–3 roky pro firmu nižší daně, nižší odvody za zaměstnance. Například když mladý zemědělec by u sebe někoho zaměstnal a dal mu plat řekněme 20 tis., tak v dnešní době musí mít připraveno 35, skoro 36 tisíc, protože za něj musí platit odvody.“

Je ale nutné si uvědomit, že samotná motivace ke vstupu do zemědělství a zahájení činnosti je spíše vnitřní záležitostí. „Podle mého neexistuje nic, co by mohlo mladé lidi motivovat ke vstupu. I opatření 6.1.1. zahájení činnosti mladých zemědělců v podstatě již počítá s tím, že ten zemědělec už nějakou dobu hospodaří na nějakých pozemcích a má nějaký kapitál.“

Je zřejmé, že „opatření od nuly neexistují a asi je ani nelze vytvořit. Neexistují opatření, která by motivovala ke vstupu člověka, který již teď vystuduje nějakou univerzitu nebo střední zemědělskou školu a chtěl by začít od nuly.“ Je to i pochopitelné z toho hlediska, že počáteční investice jsou velmi vysoké a není možné, aby byly zcela dotovány. „Investice do hmotného majetku tedy pomáhají v případě, že už zemědělec má nějaké hospodářství. Pokud by stát chtěl, aby do zemědělství vstoupili noví mladí lidé, stát by je musel v těchto investicích do nemovitého majetku (budovy, pozemky) podpořit.“

Co se týče rozvoje podnikání, zemědělci považují za klíčové získání financí. „Hodila by se bezúročná půjčka, když nemáte stroje, budovy, tak to by pomohlo. Teď hodně pomáhají dotace, za které si můžete koupit i starší stroje.“ Finance jsou totiž potřeba stále, nejen na investice do nových strojů, ale i na jejich opravu a jako rezerva pro výjimečné případy. „Investice jsou

potřeba neustále, věci se rozbíjí, je potřeba je opravovat, udržovat. Pokud se něco rozbije, je potřeba sklidit, opravy trvají, člověk potřebuje být akceschopný. Nelze mít vše založené třeba jen na jednom traktoru.“

Jeden respondent navrhuje takový systém rozdělování, aby se dostalo i na menší a malé zemědělce. *„Aby malí zemědělci měli třeba více bodů při udělování dotací. Aby dotace nedostávali jen velké podniky.“*

Třetí sada otázek řešila konkrétní dotace z EU: doplňkové přímé platby pro mladé začínající zemědělce a investiční dotace na zahájení činnosti. Ptala se také na to, jaká forma podpory by podle respondentů byla pro mladé nejvhodnější.

U doplňkových přímých plateb se zemědělci neshodli, zda mají výrazný přínos. Uznávají, že se jedná o příjemné navýšení financí, ale určitě je nevidí jako hlavní důvod, pro zahájení činnosti.

„Tento typ dotací podle mého názoru zas tak velký vliv nemá. Je to příjemné, člověk dostane více peněz, motivuje to třeba rodiče, aby na své děti napsali více pozemků. Není to ale hlavním motivem k tomu, aby někdo začal hospodařit.“ „Je pozitivní, že jsou platby navýšené u mladých, je to pořád lepší, než kdyby platby nebyly. Na druhou stranu nevím, do jaké míry toto funguje objektivně. Věřím, že se toto opatření dá dobře zneužít, že zemědělci přepíšíou nějaké části pozemků na své děti a pak mají platbu navýšenou. V principu je to ale dobře.“

Respondenti spíše vidí vyšší sazbu jako určitou pobídku pro to, aby rodiče přepsali část pozemků na své děti. *„Je tady určitá motivace do toho začátku aspoň po dobu těch 5 let, když je tam ta vyšší sazba, tak to pomáhá, zvláště těm mladým.“* Stejně tak i jiný respondent uznává, že tento typ platby napomáhá předání hospodářství další generaci. *„Je pak větší pravděpodobnost, že otec převede hospodářství na syna. Abychom se pak nedostali do situace Irsko, kde to 90letí otcové předávají svým 70letým synům, protože je nic netlačí.“*

I proto jiný respondent navrhuje změnit princip platby, aby se vyplácela déle, a tak mladému zemědělci i pomáhala po delší dobu. *„Změnil bych příplatek na SAPS, který my mladí dostáváme prvních 5 let. Pomohlo by, kdyby ta částka byla klidně nižší, ale byla by vyplácena celou dobu od založení podniku až do dosažení 40 let.“* To by pomohlo motivovat starší zemědělce, aby svým dětem předávali hospodářství co nejdříve. Mladí by se pak naučili samostatně hospodařit brzy a měli by i větší motivaci jít studovat zemědělské obory a zemědělství se věnovat i v budoucnu.

Avšak podle jednoho respondenta mají tyto platby přínos *„minimální, protože mladí zemědělci většinou půdu nevládní, jsou v nájmu a nájmy pořád rostou.“* Obdobně reagoval i jiný respondent: *„Malému zemědělci se totiž nepodaří hned dotace získat. On vstoupí do zemědělství například s 2 ha a pak dále roste. Nemůže vstoupit s 10 hektary, protože nemá nájemní / pachtovní smlouvy, nemá tolik půdy v užívání, rozvíjí se až později. Lepší by tedy byla podpora až později pro rozvoj než v tom začátku.“*

Důvodem, proč mladí začínají většinou s malou výměrou, jsou ceny půdy. *„Půda je dražší a dražší, což je vyvoláno dotacemi. Podporuji tedy zastropování.“* Jiný respondent je ale v otázce zastropování a degresivity opatrnější. *„Přímé platby by měly zůstat zachovány, neměla by se jich týkat degrese. Dotace jsou nastaveny na západní Evropu, kde ty výměry jsou hodně malé. Průměr se tam pohybuje okolo 20 ha, zatímco v České republice je to přes 100 ha. Přeci jenom, pokud člověk nedělá speciální plodiny nebo nějaké zpracování ze dvora, tak schopnost uživit rodinu začíná někde na 70 ha hospodářství. Řekněme, že degresivita od 1000 ha výš, a přerozdělování peněz pro ty menší by mělo smysl.“*

Další otázka směřovala na dotace na zahájení činnosti mladého zemědělce – tj. na investiční dotaci, která je poskytována na splnění podnikatelského plánu, který si mladý zemědělec sestaví. Respondenti se u této formy podpory jednoznačně shodli, že má smysl.

„Je to jeden z těch lepších nástrojů, který pomáhá i té generační obměně.“ „Podle mého má význam, protože zemědělec musí investovat a svoje podnikání rozvíjet. Také jsem dotaci získal.“ „Podpora určitě pomohla. Mám kolem sebe hodně malých i větších zemědělců, kterým to pomohlo.“

Podle některých je částka dotace nízká. *„Na založení businessu v zemědělství je částka 1 250 000 málo. Ještě je částka rozdělená na různé roky, nedává se najednou. Je to málo, nedá se z toho postavit ani stodola, nedá se koupit někdy ani hektar půdy.“* Proto jiný zemědělec zdůrazňuje: *„Je důležité, aby se za to daly pořídit i starší technologie, starší stroje. Z nových věcí se za milion nedá nic pořídit.“*

Dva zemědělci doporučovali, aby byla částka navýšena *„Myslím si, že tato podpora má určitě přínos. Ale je to málo peněz, dnes jen 45 000 euro. Diskutovali jsme, že by to mohlo být 70 000 euro, což nám přišlo dobré.“ „Dotace na investice nejsou dostatečně vysoké.“*

Možná na první pohled překvapivě navrhoval částku jeden respondent i snížit, ale návrh je motivován tím, aby bylo uspokojeno více žadatelů. *„Preferuji, aby byla nižší částka pro více žadatelů.“* Respondenti si navíc uvědomují, že přijetí dotace je spojeno s řadou podmínek, které není pro mladé začínající zemědělce vždy lehké splnit. *„Podpora má určitě smysl. Pro mnoho lidí je to motivační. Spousta lidí narazí na to, že to není tak zadarmo, že člověk musí v podstatě stejnou částku investovat ze svého, takže potom vystřízliví. Ten motiv na tom začátku, že získáte nějakou částku poměrně slušnou na začátek, je žádoucí.“*

Na druhou stranu ale uznávají, že s dotací mohou být spojené i určité problémy. *„Viděl jsem ale 2 případy, kdy to způsobilo problémy, kdy to lidé nezvládli ufinancovat. Protože musí nejprve vše zaplatit ze svého, dostanou jen zálohovou platbu, a pak je pro ně obtížné vše financovat. Takže jsou i takové případy, že to zemědělci nezvládli administrativně, že do podnikatelského plánu naslibovali hodně.“* Druhý zemědělec přidává i svou zkušenost *„Osobně jsem jí nečerpal, zažádal jsem o ni, ale z formálních důvodů jsem ji nezískal. Co mám ale zkušenosti od lidí, jsem rád, že to nevyšlo, protože se člověk zavazuje k náročným byrokratickým věcem, které je pak náročné splnit.“*

Také další respondenti upozorňovali na náročnost získání dotace, možné problémy s naplněním podnikatelského plánu, s následnými kontrolami apod. *„Opatření není pro ty, kdo začínají od nuly. Je to pro ty, co už něco mají a mají zkušenosti s administrativou v zemědělství, ale je tam velké riziko, že se člověk může dostat i do problémů. Pokud člověk něco nesplní, tak dotaci nedostane (nebo ji musí vrátet). Myslím si, že je to zde přísnější než v ostatních opatřeních.“* Souhlasí i jiný respondent. *„U podnikatelského plánu jsou velké kontroly, „mladý“ zemědělec je pak v rukou SZIFu.“* Jeho slova potvrzuje i další zemědělec. *„Administrativa je náročná, pokud to zemědělec neumí, tak je pro něj obtížné získat dotaci, od nuly to není schopen řešit. Buď má tedy zemědělec za sebou lidi nebo si platí někoho, kdo mu pomáhá s žádostí o dotaci a pak i s řešením plánu.“* Respondenti jsou proto pro výrazné zjednodušení tohoto opatření. *Opatření by „mělo být co nejjednodušší, aby to mladého zemědělce motivovalo do startu a dalo mu to finance do začátku i motivaci zkoušet to dál (získávat další dotace z jiných opatření).“*

Názory na to, jaká forma podpory by byla pro mladé začínající zemědělce nejpřínosnější, nejsou jednotné, i proto, že pro každého mladého člověka je do určité míry pro zahájení činnosti potřeba něco jiného, což potvrzuje i výzkum McKillopa, Hanue a Kinsella (2018). Podle jednoho respondenta by bylo nejpřínosnější opatření PRV 6.1.1 Zahájení činnosti mladých zemědělců, kdyby bylo administrativně jednodušší. *„Sice se to nemůže dát všem, protože by*

bylo hodně zájemců, ale byla by potřeba trochu jednodušší forma.“ Tento respondent dále doplňuje další možnosti podpory: „Možná udělat i něco na převzetí farmy, aby ten, kdo převezme 100 % farmy po rodiči, by na to dostal nějaké peníze navíc. Plus by mohl dostat i podporu PGRLF úroků na úvěr, protože mladý zemědělec musí farmu rodičům zaplatit.“

Zjednodušení administrativy požaduje i druhý respondent, který za nejprínosnější opatření považuje dotaci na zahájení činnosti. *„Chtělo by to ale snížit papírování, protože mladý si ho sám nevyřídí a když mu to někdo oběhá, tak si vezme procenta. V dnešní době, když se všechno zdražuje, zdražuje se i administrativa.“*

Další respondent považuje za nejprínosnější opatření Zahájení zemědělské činnosti v kombinaci s bývalým opatřením PRV Předčasné ukončení zemědělské činnosti. *„Pamatuju si dobu, kdy to bylo možné ještě kombinovat s předčasným ukončením zemědělské činnosti, a to bylo motivující i pro končícího zemědělce, že dostal nějakou rentu, měl jistotu, že nezůstane bez příjmu, tím pádem s lehčím srdcem odevzdal hospodářství nástupci.“* Podle jiného by pomohlo *„navýšení aspoň na trojnásobek investiční podpory pro začínající zemědělce a markantní snížení dotací velkým firmám.“*

Poslední oblast otázek se týkala znalostí a dovedností, vzdělávání a školení. Respondenti posuzovali, zda podle jejich názoru mají mladí lidé, kteří chtějí zahájit samostatnou zemědělskou činnost, dostatečné znalosti v oblasti zemědělství. Většina se shodla na tom, že mladí zemědělci mají dobré teoretické zázemí. *„To je těžká otázka. Většina lidí, co znám já, měla nějaké zemědělské zázemí nebo měla zemědělskou školu. Troufnu si říct, že minimálně polovina věděla, co dělá.“* *„Hodně lidí má díky vzdělání dobré teoretické znalosti. Myslím si, že vzdělání zemědělců je na dobré úrovni. Určitě už nějaké znalosti mají.“* Jeden respondent otázku nedovedl posoudit. *„V zemědělství se pohybuji od mala, tak nedokážu posoudit, zda mě škola dostatečně připravila na samostatné hospodaření.“* Pouze jeden zemědělec se domníval, že mladí lidé nemají dostatečné znalosti. *„Nemají, ale v dnešní době, kdo chce, tak si nějak poradí, naučí se hospodařit. Existuje spousta institucí, které pomohou. Kdo chce začít, začne.“*

Co se týče praktických dovedností (zkušeností), zemědělci se domnívají, že na rozdíl od teoretického zázemí, je zde situace horší. *„Je to jako u každého povolání – teoretický základ dává předpoklad, že člověk se nebude chovat špatně, nebude třeba týrat zvířata, ale každý si tím musí projít, každému se musí něco nepovést... V zemědělství je učení se náročnější, protože když pracujete ve fabrice, tak výrobek za měsíc vychytáte tak, že je optimální. V zemědělství je cyklus roční a tam to vychytání trvá strašně dlouho.“* Podle jiného respondenta je zřejmé, že: *„Kdo chce zemědělství dělat, tak mu škola nestačí, musí to vidět v provozu.“* *„Všichni si totiž myslí, že začnou hospodařit, budu brát dotace a budu za vodou. To je ovšem špatný pohled na věc, který vidím i ve svém okolí.“*

Zkušenosti respondentů s tím, jak jsou mladí začínající zemědělci připraveni na vykonávání samostatné zemědělské činnosti, se různí. *„My jsme byli ročník, kdy jsme všichni chodili už od malička do zemědělství, tak jsme byli v tomto ohledu zdatní, ale jak pozoruji, tak jsou nyní ročníky, kde děcka absolutně nevědí, o co jde. Takže je to namíchané.“* *„Studium mi pomohlo, rozšířilo mi obzory, ale úplně do začátku vysoká škola není úplně všechno. Mohou tam být už nějaké zkušenosti už z dřívější doby.“*

Pro to, aby mladí lidé získali i reálné zkušenosti s hospodařením, by se musela konat ve větší míře i praktická výuka. *„Tady by museli existovat nějaké demonstrační farmy, kam by se přihlásili mladí zemědělci a kde by jim ukazovali, co dělají špatně, jak by to mělo být správně. Toto mohou do značné míry substituovat vysoké školy s odbornými praxemi. Víím, že třeba Lesnická fakulta ČZU to má propracované, že pro lesáky mají terénní cvičení apod. Takže podpořit to nějakou takovou formou by nebylo špatné.“*

Dalo by se tedy shrnout, že mladí lidé většinou mají zemědělské znalosti ze škol a zkušenosti z domova. Co ale chybí, jsou ostatní, nezemědělské, znalosti a dovednosti. „*Na školách se učí praktické věci, které se týkají samotného provozu hospodaření. Málo se učí, respektive se vůbec neučí, jak to všechno administrovat. Je celá řada věcí, které je potřeba řešit přes Portál farmáře Ministerstva zemědělství. Než se člověk zorientuje v LPIS... Majitel zemědělského podniku je dnes v podstatě už „kancelářská krysa“, protože musí neustále řešit nějakou agendu.*“

Dále měli respondenti posuzovat ve vazbě na svůj absolvovaný obor, zda české školství poskytuje dostatečné znalosti pro budoucího samostatného zemědělského podnikatele. Odpovědi korespondovali s první otázkou na dostatečnost znalostí mladých lidí. „*Osobně jsem vystudoval Provozně ekonomickou fakultu (PEF) ČZU, kde jsem si dokázal dát jako volitelné předměty třeba hodnocení půdy. Lze zde vystudovat i předměty z jiné fakulty. Koridory se daly vybrat, předměty kombinovat. Já jsem to také využil.*“ Jiný zemědělec viděl školu jako dobrý základ. „*Když člověk chce, může na vysoké škole získat dostatečné znalosti. Akorát jsou někdy priority studentů na vysoké škole někde jinde.*“

Respondenti upozorňovali na to, že se někdy ve výuce používají zastaralejší technologie i znalosti. „*Škola poskytuje teoretické znalosti, které ale nejsou vždy aktuální. Zním to z vlastní zkušenosti, protože rodiče mají vinařství, tak ne všechno bylo přednášeno vhodně, protože pan profesor o tom nic nevěděl. Takže by bylo dobré začlenit i vysokoškolské vyučující do praxe, protože teoretické znalosti nejsou všechno.*“ „*Nejdříve jsem měl praxi a potom jsem si to vzdělání doplňoval. Když člověk ví, do čeho jde, pak si umí informace vyhledat. Myslím si, že školství je pořád hodně zaměřené na zastaralé technologie, i když jsou tam výjimky.*“ Stejný respondent dále upozornil na to, že se podle něj dnes zemědělské vysoké školy více „*zaměřují na minoritní obory jako je akvaristika, zoologické zahrady, kynologie. Tyto obory jsou na úkor klasického zemědělství. Každý rok v České republice promuje 10–15 agronomů a podobné číslo zootechniků, přičemž ta poptávka na trhu je daleko větší. Na druhou stranu poptávka po těch minoritních oborech na trhu není tak velká. Například v oboru ochrana životního prostředí odpromuje každý rok 2–3x tolik lidí, než se tím pak užívá.*“

Samozejmě záleží i na snaze studenta, co si ze svého vzdělávacího procesu odnese. „*Domnívám se, že české školství poskytuje dostatečné znalosti pro budoucí zemědělce. Na střední škole se možná nikdo ještě nechce učit, ale na vysoké škole už chce každý ty znalosti získat. Pak vysoká škola poskytne dostatečné vzdělání.*“

Respondenti také hodnotili, jak jsou podle nich důležitá školení a další vzdělávání v oblasti zemědělství. Všichni se shodli na tom, že školení důležitá jsou, „*protože pořád je něco nového, člověk musí své znalosti aktualizovat.*“ Co se týče tematických oblastí, každý respondent ale zdůrazňoval jinou. „*Jsem členem mladých agrárníků. Dělali jsme vzdělávací semináře k získávání dotací pro mladého zemědělce i jak se vypořádat s legislativou, ale i tématem byly i nové technologie, zpracování na farmě.*“

Jiný zase zdůrazňoval důležitost školení na Portál farmáře nebo LPIS. Uznává, že se sice konají, ale naučit se obojí je dlouhodobá záležitost. „*Pokud zajde zemědělec na školení, něco sice pochytí, ale naučit se pracovat s tímto systémem je třeba na půl roku. Naštěstí na SZIF jsou zaměstnanci velmi vstřícní a žadatelům pomáhají.*“ „*Já osobně využívám kurzy ohledně dotací a výživy. Myslím si, že tyto kurzy jsou skoro lepší než vzdělání ve škole, které je všeobecné. Člověk jde na kurzy na jednu věc, na výživu přežvýkavců, na dotační titul apod.*“

Jeden respondent poukazyval i na samotný fakt, že je důležité, že se lidé ze stejného oboru spolu schází. „*Ještě důležitější než lektor, jsou lidé okolo, se kterými probíhá výměna znalostí*“

a zkušeností přímo na místě. Na kurzech je to vidět, že si porovnávají „kolik jim to vyšlo“ apod. Nejužitečnější je kolektiv, že si lidé vymění na sebe kontakty, pak si volají, radí se.“

Dále respondenti odpovídali na dotaz, v jaké oblasti by případně uvítali další školení nebo vzdělávání. Obecně by uvítali větší přehled v nových technologiích, chtěli by se lépe orientovat v administraci různých programů (Portál Farmáře, evidence hnoje, LPIS) a také v dotačních titulech. *„Uvítal bych školení v ovládní Portálu farmáře, protože to se mění každým rokem. Potom jsou důležitá školení o dotačních titulech. A potom taková praktická školení, co se týče nakládání s postřiky a hnojivy a novinky v této oblasti.“* Obdobně reagovali i dva jiní zemědělci. *„Uvítal bych školení na evidenci hnoje, evidenci postřiků a práci s LPIS.“* *„Myslím si, že je stěžejní školení na ovládní Portálu farmáře, podávání projektů apod. Školení, jak posekat louku, sklídit apod. jsou zbytečná, protože to zemědělci vědí.“* Naopak jiný respondent by uvítal školení *„v agrotechnických postupech, nových technologiích, nových přípravných. O nových přípravných víme třeba jen z Portálu farmáře, kdo si zaškrtneme, aby nám chodily newslettery. Dozvíme se, že je nějaká novinka, ale už se neví, co to je, na co to je, jaké je použití atd.“* Jiný zase doporučuje posílit školení o dotačních programech. *„Měly by se více propagovat, že existují, aby zemědělci začali hospodařit. Dotace podmínit školením – zemědělec by absolvoval 2–3 měsíce školy, dostal by dotace a pak by mohl jít samostatně hospodařit.“*

Další respondent doporučuje školení tematicky rozšířit o ochranu životního prostředí. *„Je prostor pro rozšíření vzdělávání v moderních technologiích zaměřených na hospodaření šetrné k životnímu prostředí. Propojení hospodaření s ochranou životního prostředí je to nejdůležitější, co nás čeká.“* S tím souhlasí i jiný respondent, který by se chtěl vzdělávat v rostlinné výrobě – v oblasti alternativního zemědělství, *„ne úplně ekologické, jen jak se dá hospodařit šetrně a rozumně.“*

Na druhou stranu, podle jiného respondenta ale není potřeba zavádět nová školení. *„Poradenství ani není žádná nová potřeba. Já mám tady vynikající zkušenosti s regionální pobočkou SZIF. Vždy byli ochotni mi poradit. Připadá mi, že tady poradenství funguje spíš přes státní instituce.“*

V poslední otázce zemědělci odpovídali na to, co je podle nich hlavní překážkou pro další školení nebo vzdělávání mladých zemědělců. První překážkou je určitě čas a pak vzdálenost. *„Ne všichni si mohou dovolit jet 3 hodiny na školení a zpátky, takže nějaká lokálnost by vůbec nebyla na škodu.“* *„Jen pokud bude školení v zimě, tak budou mít zemědělci čas na něj chodit.“* *„Když nemáte zaměstnance, tak je těžké chodit na školení. Záleží na termínu školení. Když jsou termíny v zimě, tak je času dost. Od dubna do půlky listopadu je plná sezóna, a to se nestíhá.“*

Jiným problémem je obsah školení. *„Kurzy často pořádají přímo například osivářské firmy, a tak jsou znalosti velmi jednostranně zaměřené. Občas je problém s tou zaujatostí, firmy nejsou nestranné. Je lepší pozvat akademické pracovníky z VŠ, kteří by měli být nestranní.“*

Souhrn kapitoly

Pro dotazované samostatně hospodařící zemědělce bylo hlavním motivem pro zahájení činnosti pokračování v hospodaření rodičů, protože všichni pocházeli ze zemědělské rodiny. Za nejvíc podporující opatření považovali dotační podporu formou grantu na zahájení činnosti, i když nepokryje všechny náklady. Požadovali zjednodušení podmínek pro její získání. Zároveň uznali i roli jiných faktorů (*„zemědělství není in“*), které ovlivňují rozhodnutí mladých lidí vstoupit do sektoru. Díky tomu, že pocházeli ze zemědělské rodiny, měli jako mladí začínající zemědělci snazší přístup k nákupu či nájmu půdy, která jinak podnikání v zemědělství do značné míry limituje. Podle jejich názoru školství poskytuje mladým lidem dostatečné znalosti

v oblasti zemědělství, i když ne vždy nejaktuálnější a nejmodernější. Zde se ale uplatňuje role různých seminářů a školení v rámci dalšího vzdělávání zemědělců.

Poznámka

Vyhodnocení kvalitativního šetření motivace a bariér zahájení zemědělské činnosti prezentovaná v kapitole výše navazuje na článek vydaný ve sborníku z konference MSED 2021 – viz: Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2021) Generational change of managers in Agricultural Holdings. In: *The 15th International Days of Statistics and Economics*, Praha, s. 1059–1068. ISBN 978-80-87990-25-4. Dostupné z https://msed.vse.cz/msed_2021/sbornik/toc.html.

9.4 Výsledky případové studie – právnické osoby

Oba respondenti vyrůstali v zemědělské rodině, na vesnici, takže od útlého dětství byli k zemědělství vedeni. Jeden z respondentů dokonce jako samostatně hospodařící zemědělec začínal při vysoké škole, ale kvůli nestabilním výkupním cenám musel své podnikání ukončit. Nějakou dobu pracoval mimo zemědělskou prvovýrobu, aby se do ní po letech vrátil jako manažer zemědělského podniku. Konkrétně byl na místo vedoucího vybrán a zvolen valnou hromadou akciové společnosti. Obdobně i druhý respondent byl zvolen předsedou představenstva zemědělského družstva.

Zemědělci vlastnili i malý či větší podíl v zemědělském podniku, což je u velkých společností obvyklé z důvodu motivace manažerů, kteří podnik vedou.

Potíže při zahájení činnosti jako vedoucího v daném podniku se lišily u velkých zemědělských podniků a samostatně hospodařících zemědělců. Pro respondenty bylo nejtěžší převzít vedení podniku po předchozím manažerovi. Potřebovali se především zorientovat v administrativě a chodu podniku. Zatímco oba respondenti měli se zemědělstvím potřebné zkušenosti, provoz dané firmy museli nejprve poznat, poté ho stabilizovat, a nakonec i udělat potřebné a někdy i nepopulární změny. Při dalším rozvoji činnosti je podle zemědělců důležité „*rozvíjet výrobu*“ a „*neztratit chuť dále něco budovat, vymýšlet, protože pokud zůstaneme stát, tak nás konkurence převálcuje*“.

Důležitým úkolem, který podniky právnických osob řeší (mimo samotný provoz a rozvoj či změnu struktury výroby), je generační obměna pracovníků. Dotazovaní sice neměli stanovenou žádnou strategii, ale cíleně se snažili přilákat mladé lidi například samotnou prestiží daného podniku nebo nabídnutím motivujících podmínek pro práci. Jedna společnost také umožňovala praxe studentů univerzit a spolupracovala se soukromou zemědělskou školou.

Respondenti se shodli, že důležitou motivací pro přitáhnutí mladých lidí do sektoru je zvýšení prestiže zemědělství. Podle jednoho dotazovaného je nízká atraktivita zemědělství u veřejnosti dána častým názorem, že „*zemědělci jen sedí a berou dotace*“, případně že „*poškozují krajinu a trápí zvířata*“. Druhý zemědělec zase uvádí, že mezi lidmi převládá názor, že zemědělství je „*finančně málo zajímavý sektor*“, i když v poslední době mzdy za průměrem republiky již nyní tolik nezaostávají. Pro zatraktivnění sektoru navrhuje podporovat mladé lidi, kteří studují zemědělské obory, aby mohli absolvovat placené stáže v zemědělských podnicích.

Podle názorů respondentů by mladým lidem pomohlo zahájit samostatné zemědělské podnikání snížením byrokratické a administrativní zátěže. „*Spousta věcí by šla řešit elektronicky. Kontrol je hodně*.“ Stát by měl spoustu věcí zjednodušit. Dále by se mělo zlepšit poradenství, aby zemědělci věděli, jak velká výměra dokáže uživit rodinu („*Výměra, která dokáže uživit*

jednu rodinu, se zvyšuje. Jak ubývá lidí v zemědělství, je potřeba větší hospodářství.“), aby se „na malých hektarech neudřeli“.

Přesto, že velké podniky přístup k dotacím pro mladé začínající zemědělce nemají, oba respondenti se shodli, že jsou pro začínající zemědělce přínosné a mají smysl. *„Je to vyslaný signál, že nám není jedno, kdo to tady po nás bude dělat.“* Mělo by se také dávat více financí na vzdělávání mladých zemědělců a na podporu koupě půdy, protože *„podpora velikosti je jediná cesta, aby byli konkurenceschopní.“* Je tedy zřejmé, že manažeři velkých podniků, narozdíl od samostatně hospodařících zemědělců, kladou důraz na velikost podniku jako důležitý faktor, který ovlivňuje jeho ekonomickou životaschopnost.

Co se týče vzdělávání, podle názoru jednoho z respondentů začínají chybět školy, které by produkovaly dostatek absolventů zemědělských oborů. *„Tím, že střední školy přešly z gesce ministerstva zemědělství pod ministerstvo školství, tak ta podpora se vytratila. Školy produkují lidi, kteří budou sedět za počítačem, ale už si neseďnou za volant nebo nepůjdou do stáje. Polovina lidí v živočišné výrobě je tam proto, že mají rádi koně. Kdyby toto nebylo, tak nemám tolik zaměstnanců v živočišné výrobě. Je to smutné, protože to byli lidé, kteří dříve měli doma prase, králíka, možná i kravku.“*

Podle druhého respondenta české *„školství fundamenty určitě dává, ale praxe dá studentům víc.“* Mladí lidé *„základy dostanou ve škole, ale provoz je naučí víc, protože školství nemůže jít s dobou tak rychle, jako tato doba jde rychle. Stroje se zesložitují, modernizují.“*

Oba manažeři zemědělských podniků chodí na školení a také své zaměstnance školí, resp. nechávají školit externí firmou. Na druhou stranu jeden respondent vnímá, že je v ČR nedostatek akreditovaných poradců, kteří by uměli poradit, jak hospodařit v měnících se podmínkách.

Souhrn kapitoly

Lze tedy shrnout, že i u mladých zemědělců – vedoucích zemědělských podniků právnických osob – podobně jako u samostatně hospodařících farmářů, je důležitou motivací k zahájení zemědělské činnosti osobní vztah k zemědělství od dětství. Ve velkých podnicích se sice problémy liší od podniků fyzických osob (právnické osoby řeší především zachování konkurenceschopnosti), ale administrativa a byrokracie zatěžuje všechny zemědělce shodně. Podle respondentů by se mělo podporovat zlepšování obrazu zemědělství u široké veřejnosti, aby mladí lidé chtěli do sektoru vstupovat.

10 Souhrn a závěr

Cílem této monografie bylo analyzovat situaci mladých vedoucích zemědělských podniků v České republice se zaměřením na motivy a bariéry vstupu do tohoto odvětví a s důrazem na politické nástroje (především dotační), kterými lze generační obměnu v zemědělství podpořit.

O důležitosti problematiky generační obměny vedoucích pracovníků svědčí to, že podíl zemědělců do 40 let je v ČR nízký a významně se nezlepšuje. A to ani navzdory tomu, že je zahájení činnosti mladých zemědělců podporováno od vstupu ČR do EU formou investičních dotací na podnikatelský plán z Programu rozvoje venkova a od roku 2014 i v rámci vyšších přímých plateb na hektar zemědělské půdy. Řešení takového komplexního problému, jakým generační obměna vedoucích pracovníků v zemědělství je, však vyžaduje komplexní systém opatření, která přesahují rámec zemědělství jako takového. Důležitá je i podpora zemědělského školství, právní prostředí, legislativa v oblasti zemědělství, právní řízení spojené s převodem podniků a dědickým řízením, legislativa ohledně nakládání s půdou apod.

Z dotazníkového šetření i řízených rozhovorů vyplynulo, že největší motivací pro vstup do odvětví zemědělství byla touha pokračovat v hospodaření rodičů nebo vztah k zemědělství od dětství. Právě zemědělské zázemí a příklad v rodině je často důležitou skutečností, která ovlivní mladé lidi při výběru povolání. Všichni respondenti řízených rozhovorů pocházeli ze zemědělské rodiny. Také manažeři podniků právnických osob měli před svým zvolením do čela podniku zkušenosti s prací na rodinném hospodářství.

Dále je patrné, že pro úspěšnou generační obměnu v zemědělství je velice důležité, aby zemědělství bylo vnímáno jako prestižní a výdělečné povolání, které umožní uživit rodinu. Je potřeba vytvořit příznivý obraz zemědělského hospodaření v očích veřejnosti. Zde mají svou roli nevládní organizace, které mohou například prostřednictvím certifikace podporovat výrobky s určitou kvalitou, prezentovat pozitivní dopady zemědělského hospodaření na krajinu a v neposlední řadě i pořádat informační nebo zážitkové akce pro širokou veřejnost propagující zemědělství, aby se především děti měly možnost seznámit se zemědělstvím.

Dále byla výrazným motivem mladých lidí i chuť pracovat v přírodě nebo se zvířaty (i když někteří respondenti řízených rozhovorů upozorňovali, že mladí lidé často studují obory, které nesouvisí se zemědělskou prvovýrobou). K samostatnému hospodaření vedla mladé také touha být svým pánem a zajistit si zdroj příjmu či kvalitní potraviny. Na druhou stranu samostatně hospodařící zemědělci často provozují i jiné – nezemědělské – činnosti. Může se jednat o agroturistiku, ubytovací služby a další činnosti spjaté s farmou, i o jiné sektory blízké zemědělství jako různé služby na opravy strojů apod. V případě malých zemědělců ale jistě nebude výjimkou i práce mimo zemědělský sektor pro zajištění příjmu, který není generován ze zemědělského podnikání.

Je zřejmé, že motivy k zahájení zemědělské činnosti jsou svou povahou spíše vnitřní a lze je tedy velmi omezeně ovlivnit zvenčí. Jednou z možností je vést již děti k lásce k přírodě a k tradicím i k zemědělské práci obecně, aby se zvýšila pravděpodobnost, že budou chtít v budoucnu do tohoto sektoru vstoupit. Kontinuita hospodaření (předávání podniku z generace na generaci) v zemědělství je velmi důležitá. Podíl mladých lidí, kteří převzali fungující hospodářství a těch, kteří ho vybudovali sami svými silami, byl v našem výzkumu poměrně vyrovnaný. Častým způsobem zahájení činnosti bylo převzetí podniku po rodičích nebo získání určitého množství půdy od rodičů a pak vytvoření nového samostatného podniku.

Většina zemědělců začala hospodařit ještě při studiích nebo relativně brzo po jejich ukončení. Později, než 10 let od studií, se samostatně zemědělské činnosti začala věnovat téměř třetina respondentů, což ale neznamená, že by do té doby nutně pracovali mimo zemědělství – jen

začali samostatně hospodařit až později, například až poté, co načerpali zkušenosti praxí v jiných zemědělských podnicích.

Z primárního výzkumu vyplynulo, že největším problémem pro založení podniku i jeho další rozvoj byl pro mladé začínající zemědělce nedostatek půdy ke koupi či k pronájmu. Hlavním problémem je získání půdy ani ne tak kvůli nedostatku kvalitní půdy, ale především proto, že existují nájemní smlouvy s dlouhou výpovědní lhůtou, které brání tomu, aby půda byla prodána nebo pronajata někomu jinému. Také cena půdy ke koupi i pachtovné rostou. Podle Seemana et al. (2020) v Česku hospodaří 80 % zemědělců na pronajaté půdě a rostoucí nájemní půdy začínají být pro mnohé z nich problémem. Proto nejjednodušší situaci mají mladí zemědělci, kteří přebírají rodinné hospodářství, nebo získají aspoň část půdy z rodinné farmy k vlastní samostatné činnosti. Zde má stát ještě rezervy, jak zlepšit dostupnost půdy pro zemědělce. Zemědělci mohou být podpořeni po finanční stránce, ale vítáno by bylo i zvýšení fyzické dostupnosti půdy. Stálo by za to zamyslet se aspoň nad pilotním programem podpory začínajících zemědělců například formou pronájmu státní půdy prioritně mladým apod.

Dalším výrazným problémem malých začínajících zemědělců je přístup k financím, a to jak k úvěrům, tak k dotacím. „Malé rodinné začínající firmy jsou citlivé především na přístup k úvěrům.“ (de la Fuente-Cabrero et al., 2019). „Malé a střední podniky mají často problém se získáním kapitálu nebo úvěrů, zvláště ve fázi úplných začátků.“ (Ivanová, 2017). Obtížný přístup k úvěrům je dán i krátkou historií firmy, špatnými ekonomickými výsledky nebo nedostatkem kolaterálu. Dalším důvodem je značná rizikovost začínajícího podnikání. Zemědělství obecně je také rizikovějším sektorem, protože výroba velmi závisí na počasí a ceny zemědělských výrobců jsou značně volatilní. Jak potvrdil výzkum například Apegise a Rezitise (2003), ceny zemědělských výstupů se ukazují být více volatilní než ceny zemědělských vstupů a ceny potravin v obchodech. A tak banky půjčují mladým začínajícím zemědělcům zřídka nebo jen za cenu vyššího úroku.

Zároveň začínající zemědělce trápila administrativa spojená s chodem podniku i se získáním dotací. S těmito problémy se ale mohou potýkat i zemědělci zavedení. Obecně by ale snížení administrativní náročnosti, zjednodušení a omezení různých i duplicitních statistických výkazů usnadnilo zahájení podnikání mladým začínajícím zemědělcům.

Dále existovala řada problémů, která zemědělcům podnikání znesnadňovala. Někteří respondenti si stěžovali na absenci volného času, jiným činila problém konkurence v odvětví nebo nedostatek kvalifikované či nekvalifikované pracovní síly, hlavně v živočišné výrobě. Pro některé bylo obtížné sehnat kvalifikované brigádníky nebo zajistit si různé služby od kolegů. Také průběh počasí přinášel komplikace, což ale není specifikem pouze mladých začínajících zemědělců.

Mladým lidem školní vzdělání vesměs poskytlo dobré znalosti a rodinná praxe pak zase zkušenosti pro vlastní podnikání. Uvítali by ale více informací o předpisech, dotacích, nových technologiích atd. Nemají ale tolik časových možností účastnit se školení. Lze tedy doporučit například on-line formu školení i například poradenství.

Zemědělská politika jde spíše cestou odstraňování finančních bariér než podporou motivace mladých lidí, protože je to jednodušší a lépe měřitelné, než pozitivně působit na vnitřní motivaci, a výsledky lze kvantitativně měřit, porovnávat a stanovit předpoklad dalšího vývoje.

I vzhledem k tomu, že mnoho lidí o dotaci již žádalo, byla podpora z PRV i doplňkové přímé platby hodnoceny relativně kladně. Pro spoustu mladých začínajících zemědělců je zcela jistě motivační. Otázkou je jen výše podpory, jedni ji navrhují snížit, aby se dostalo na více žadatelů, jiní zase zvýšit, protože investiční náklady při zahájení zemědělské činnosti jsou vysoké a dotace na investiční plán rozhodně není dostatečná, aby pokryla náklady v začátcích

podnikání. Přímé platby zase dle názoru zemědělců mohou motivovat starší zemědělce, aby svým dětem předávali hospodářství, i když kdyby byly vypláceny po delší dobu až do 40 let věku zemědělce (byť v nižší výši), pomohly by tomu, aby se předání podniku uskutečnilo co nejdříve.

Pro mladé začínající zemědělce bývá z administrativního i časového hlediska často velmi náročné žádosti o dotace zpracovat a finanční podporu tak získat. Je potřeba se zamyslet nad tím, kolik administrativy je spojeno se získáním dotací a plněním zákonů a předpisů, protože byrokracie bere mladým začínajícím zemědělcům spoustu času a je pro ně náročná.

Většina mladých zemědělců žádala alespoň jednou o dotaci z Programu rozvoje venkova nebo se teprve žádát chystá a velké procento žadatelů také dostalo dotaci, o kterou žádalo. I když většina dotazovaných uvádí, že finanční podpora je přínosná, neřeší tato podpora problém s nedostatkem základního výrobního faktoru, tj. půdy.

Podle zemědělců může generační obměně napomoci i osvobození od daně z převodu z nabytí nemovitosti v rámci převodu v rodině.

Zemědělci se shodli, že české školství poskytuje dostatečné znalosti pro budoucí zemědělce, i když ne vždy drží krok s praxí. Především rychle se rozvíjející moderní technologie a způsoby hospodaření zemědělec pozná až spíše v praxi. I přes všechny obtíže spojené se zahájením činnosti, byla drtivá většina respondentů ráda, že začala podnikat.

11 Zdroje

AMSP ČR – Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR (2017) Rodinné firmy se stávají podnikatelským vzorem. [online] AMSP ČR. Dostupné z <http://www.rodinnafirma.net/cz/aktuality/76-rodinne-firmy-se-stavaji-podnikatelskym-vzorem> [cit. 8. 5. 2020].

Apergis, N., Rezitis, A. (2003) Agricultural price volatility spillover effects: The case of Greece. *European Review of Agriculture Economics* 30(3), s. 389-406. DOI: 10.1093/erae/30.3.389.

Bernués, A., Ruiz, R., Olaizola, A., Villalba, D., Casasús, I. (2011) Sustainability of pasturebased livestock farming systems in the European Mediterranean context: synergies and trade-offs. *Livest. Science* 139, s. 44–57.

Businessinfo.cz (2020) Předání rodinné firmy může být věda. Rizikem jsou generační rozdíly. [online]. businessinfo.cz. Dostupné z <https://www.businessinfo.cz/clanky/predani-rodinne-firmy-muze-byt-veda-rizikem-jsou-generacni-rozdily> [cit. 19. 4. 2022].

Caballero, R. (2001) Typology of cereal–sheep farming systems in Castille-La Mancha (south-central Spain). *Agricultural Systems* 68, s. 215–232.

Carbone, A., Subioli, G. (2008) The Generational Turnover in Agriculture: The Ageing Dynamics and the EU Support Policies to Young Farmers. In: *109th Seminar of European Association of Agricultural Economists*, Viterbo, Italy, s. 1–19.

Coopmans et al. (2021) Understanding farm generational renewal and its influencing factors in Europe. *Journal of Rural studies* 86, s. 398–409. DOI: 10.1016/j.jrurstud.2021.06.023.

Corsi, A. (2006) Which Italian family farms will have a successor? *International Association of Agricultural Economists Conference*, Gold Coast, Australia.

ČSÚ – Český statistický úřad (2018) Struktura zemědělských podniků v rozlišení podle typů výrobního zaměření. [online]. Český statistický úřad. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/79535242/27016818k03cz.pdf> [cit. 8. 3. 2022].

ČSÚ – Český statistický úřad (2020) Integrované šetření v zemědělství - 2020. [online] Český statistický úřad. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/zemedelstvi-celkem-5baq977uio> [cit. 19. 4. 2022].

Davidová, S., Fredriksson, L. a Bailey, A. (2009) Subsistence and semi-subsistence farming in selected EU New Member States, *Agricultural Economics* 40, s. 733–744.

Davis, J., Caskie, P., Wallace, M. (2013) Promoting structural adjustment in agriculture: The economics of New Entrant Schemes for farmers. *Food Policy* 40, s. 90–96. ISSN 0306-9192. DOI: 10.1016/j.foodpol.2013.02.006.

De la Fuente-Cabrero, C., De Castro-Pardo, M., Santero-Sánchez, R., Laguna-Sánchez, P. (2019) The role of mutual Guarantee institutions in the financial sustainability of New Family-Owned small businesses. *Sustainability* 11(22): 6409. DOI: 10.3390/su11226409.

Děrgel, M. (2015) Převod zemědělského podnikání z otce na syna [online]. Účetnictví, daně a právo v zemědělství. Dostupné z <https://www.dauc.cz/dokument/?modul=li&cislo=52689> [cit. 15. 9. 2020].

Děrgel, M. (2016) Daňové aspekty převodu zemědělského podniku na syna [online]. Verlag Dashöfer. Dostupné z <https://www.zivnostnik.cz/33/danove-aspekty-prevodu-zemedelskeho-podniku-na-syna-uniqueidgOkE4NvrWuOxZ4GxLdrsIonbgBeyqsowsPTwVrguwZk> [cit. 15. 9. 2020].

- Dudek, M., Pawlowska, A. (2022) Can succession improve the economic situation of family farms in the short term? Evidence from Poland based on panel data. *Land Use Policy* 112: 105852. DOI: 10.1016/j.landusepol.2021.105852
- Ekotoxa a Ireas (2016) Ex-post hodnocení Programu rozvoje venkova ČR za období 2007–2013: Závěrečná zpráva [online]. Ministerstvo zemědělství ČR. Dostupné z https://eagri.cz/public/web/file/568806/Ex_post_PRV_2007_13_ZZ_final.pdf.
- EC – European Commission (2016), Directorate-General for Agriculture and Rural Development, Sloot, P., Lauwere, C., Zondag, M., et al., Needs of young farmers: report I of the pilot project: exchange programmes for young farmers, final, Publications Office, 2016, Dostupné z <https://data.europa.eu/doi/10.2762/13075>.
- EP – Evropský Parlament (2018) Report on the implementation of CAP young farmers' tools in the EU after the 2013 reform (2017/2088(INI)). Evropský Parlament [online]. Dostupné z <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A8-2018-0157&format=XML&language=EN> [cit. 5. 8. 2018].
- Errington, A., Lobley, J. M. (2002) Handing Over the Reins: A Comparative Study of Intergenerational Farm Transfers in England, France, Canada and USA. In: *International Congress of the European Association of Agricultural Economists*, Aberystwyth, 8-11 April 2002. DOI: 10.22004/ag.econ.24905.
- EÚD – Evropský účetní dvůr (2017) Podpora EU pro mladé zemědělce by měla být lépe zacílena, aby usnadňovala účinnou generační obměnu [online]. Evropská unie. Dostupné z <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/young-farmers-10-2017/cs>.
- Eurostat (2021a) Farm indicators by agricultural area, type of farm, standard output, sex and age of the manager and NUTS 2 regions [ef_m_farmang] [online]. Eurostat. Dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. [cit. 1. 3. 2021].
- Eurostat (2021b) Agricultural training of farm managers: number of farms, agricultural area, labour force and standard output (SO) by age and sex of the manager [ef_mptrainman] [online]. Eurostat. Dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. [cit. 4. 3. 2021].
- Eurostat (2022) Training of farm managers [ef_mp_training] [online]. Eurostat. Dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. [cit. 29. 6. 2022]
- FADN (2021) Typologie zemědělských podniků. [online]. FADN. Dostupné z https://www.fadn.cz/fadnweb/AHTM/TYPOLOGIE_C.html [cit. 4. 3. 2022].
- Gaskell, P., Dwyer, J., Jones, J., Jones, N., Boatman, N., Condliffe, I., Conyers, S., Ingram, J., Kirwan, J., Manley, M., Mills, J., Ramwell, C. (2010) Economic and environmental impacts of changes in support measures for the English Uplands: an in-depth forward look from the farmer's perspective. In: *Final Report to the Defra Agricultural Change and Environment Observatory Programme by the Countryside and Community Research Institute and the Food and Environment Research Agency*.
- Galanopoulos, K., Abas, Z., Laga, V., Hatziminaoglou, I., Boyazo-gluc, J. (2011) The technical efficiency of transhumance sheep and goat farms and the effect of EU subsidies: Do small farms benefit more than large farms? *Small Ruminant Research* 100, s. 1–7. ISSN 0921-4488.
- Hazudin, S. F., Kader, M., Tarmuji, N. H., Ishak, M., Ali, R. (2015) Discovering Small Business Start up Motives, Success Factors and Barriers: A Gender Analysis. *Procedia Economics and Finance* 31, s. 436–443, ISSN 2212-5671. DOI: 10.1016/S2212-5671(15)01218-6.

- Heczko, T. (2018) Převod firmy převodem závodu – vliv na odpisy majetku [Online]. *bezplatnapravni poradna.cz*. Dostupné z <https://www.bezplatnapravni poradna.cz/obchodni-pravo/financni-pravo-dane/37821-prevod-firmy-prevodem-zavodu-vliv-na-odpisy-majetku.html> [cit. 18. 9. 2020].
- Hounsome, B., Edwards, R.T., Hounsome, N., Edwards-Jones, G. (2012) Psychological morbidity of farmers and non-farming population: results from a UK survey. *Community Mental Health Journal* 48(4), s. 503–510.
- Hrzán (2017) Lidský a sociální kapitál ve vybraných zemědělských podnicích [Bakalářská práce]. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Dostupné z https://theses.cz/id/7j9lnf/bakal_sk_prce_hrzn.pdf [cit. 20. 9. 2020].
- Chmelíková, O. (2013) Generační obměnu lze zvládnout. [online] Ministerstvo zemědělství. Dostupné z http://www.maspvvenkov.cz/e_download.php?file=data/editor/3cs_8.pdf&original=VENKOV_c12.pdf.
- Ivanová, E. (2017) Barriers to the development of SMEs in the Slovak Republic. *Oeconomia Copernicana* 8(2), s. 255–272. <https://doi.org/10.24136/oc.v8i2.16>.
- Kazakopoulos, L., Gidarakou, I. (2003) Women's Cooperatives in Greece and Niche Market Challenge. *Journal of Rural Cooperation* 31, s. 26–43. DOI: 10.22004/ag.econ.59697.
- Kerbler, B. (2012) Factors affecting farm succession: the case of Slovenia. *Agricultural Economics – Czech* 58(6), s. 285–298. Dostupné z https://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/47_2011-AGRICECON.pdf.
- Klufová, R., Hrzán, L., Dvořáková-Líšková, Z. (2017) Lidský a sociální kapitál ve vybraných zemědělských podnicích. In: *The 10th International Scientific Conference RELIK 2017 (Reproduction of Human Capital - mutual links and connections)*, Praha, s. 208–218. ISBN 978-80-245-2238-8. Dostupné z <https://relik.vse.cz/2017/download/pdf/134-Klufova-Renata-paper.pdf>.
- Koutsou, S., Partalidou, M., Ragkos, A. (2014) Young farmers' social capital in Greece: Trust levels and collective actions. *Journal of Rural Studies* 34 (2014): 204–211.
- Koráb, V., Hanzelková, A., Mihalisko, M. (2008) Rodinné podnikání. Brno: Computer Press. 166 s. ISBN:978-80-251-3417-7.
- Křížová, M. (2014) Jak předat vedení firmy novému šéfovi [online]. *Hospodářské noviny*. Dostupné z <https://archiv.ihned.cz/c1-63226720-jak-predat-vedeni-firmy-novemu-sefovi> [cit. 14. 9. 2020].
- Kucińska, K., Pelc, J., Golba, J., Popławska, A. (2008) The Prospects of Organic Agriculture Development in the Chosen Regions of Poland – Podkarpacie and Kurpie. In: *16th IFOAM Organic World Congress*, Modena, Italy. Dostupné z <https://orgprints.org/id/eprint/11916/1/11916.pdf>
- Laband, D. N., Lentz, B. F. (1983) Occupational Inheritance in Agriculture. *American journal of Agricultural Economics* 65(2), s. 311–314.
- Leonard, B., Kinsella, A., O'Donoghue, C., Farrell, M., Mahon, M. (2017) Policy drivers of farm succession and inheritance. *Land Use Policy* 61, s. 147–159.
- Leština, J. (2007) Řízení a strategie zemědělských podniků. In: *INPROFORUM 2007*, České Budějovice, s. 384–387. ISBN 978-80-7394-016-4. Dostupné z <http://ocs.ef.jcu.cz/index.php/inproforum/INP2007/paper/viewFile/449/377>.

- Lobley, M., Baker, J. R., Whitehead, I. (2010) Farm succession and retirement: some international comparisons. *Journal of Agricultural and Food System – Community Development* 1, s. 49–64.
- Masson, A., Shariff, M. (ed.) (2010) *Legal Strategies: How Corporations Use Law to Improve Performance*. Heidelberg: Springer. DOI: 10.1007/978-3-642-02135-0.
- Matthews, A., (2013) Wasting Money on Young Farmers? [online]. CAP Reform.eu, Dostupné z: <http://capreform.eu/wasting-money-on-young-farmers> [cit. 1. 8. 2018].
- Máčová, M., Čermáková, K. (2021) Zemědělských subjektů ubylo, ty zbývající se zvětšily [online]. ČSÚ. Dostupné z <https://www.statistikaamy.cz/2021/12/09/zemedelskych-subjektu-ubylo-ty-zbuvajici-se-zvetsily>.
- May, D., Arancibia, S., Behrendt, K., Adams, J. (2019) Preventing young farmers from leaving the farm: Investigating the effectiveness of the young farmer payment using a behavioural approach. *Land Use Policy* 82, s. 317–327. DOI 10.1016/j.landusepol.2018.12.019
- McKillop, J., Heanue, K., Kinsella, J. (2018) Are all young farmers the same? An exploratory analysis of on-farm innovation on dairy and drystock farms in the Republic of Ireland. *The Journal of Agricultural Education and Extension* 24(2), s. 137–151. ISSN: 1389-224X. 10.1080/1389224X.2018.1432494.
- Methorst, R. G., Roep, D., Verhees, F. J. H. M., Verstegen, J. A. A. M. (2017) Differences in farmers' perception of opportunities for farm development. *NJAS: Wageningen Journal of Life Sciences* 81(1), s. 9–18, DOI: 10.1016/j.njas.2017.02.001
- Möllers, J., Buchenrieder, G., Csáki, C. (Eds.) (2011) Structural change in agriculture and rural livelihoods: Policy implications for the New Member States of the European Union. *Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe* 61, IAMO, Halle. Dostupné z <https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:gbv:3:2-18711>
- MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu (2020) Definice rodinného podniku [online]. MPO. Dostupné z <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/rodinne-podnikani/definice/definice-rodinneho-podniku--253096> [cit. 10. 9. 2020].
- MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2021) Výkonové ukazatele [online]. Odbor statistiky, analýz a rozvoje eEducation. Dostupné z https://dsia.msmt.cz/vystupy/vu_vs_f4.html [cit. 16. 4. 2021].
- MZe – Ministerstvo zemědělství ČR (2013) Program rozvoje venkova České republiky na období 2007–2013 [online]. MZe. Dostupné z https://www.szif.cz/cs/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Ffeafrd%2F1393415127062.pdf [cit. 23. 8. 2021].
- MZe – Ministerstvo zemědělství ČR (2020) Výroční zpráva o provádění: Program rozvoje venkova na období 2014–2020 [online]. MZe. Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/file/681772/Vyrocní_zprava_o_provadeni_2020_1.pdf [cit. 20. 8. 2021].
- MZe – Ministerstvo zemědělství ČR (2021a) Pravidla, kterými se stanovují podmínky pro poskytování dotace na projekty Programu rozvoje venkova na období 2014–2020. Specifické podmínky pro poskytování dotace na základě Programu rozvoje venkova platné pro 12. kolo příjmu žádostí. Opatření 6, podopatření 6.1, operace 6.1.1. [online]. MZe. Dostupné z https://eagri.cz/public/web/file/655114/Pravidla_6.1.12_kolo_na_web_cistopis.pdf [cit. 19. 4. 2021].

- MZe – Ministerstvo zemědělství ČR (2021b) O aplikaci Evidence zemědělských podnikatelů [online]. MZe. Dostupné z: <https://eagri.cz/public/web/mze/farmar/EZP/> [cit. 21. 8. 2021]
- MZe – Ministerstvo zemědělství ČR (2021c) Výroční zpráva pro přímé platby za rok 2021 [online]. MZe. Dostupné z http://eagri.cz/public/web/file/674470/Vyrocnizprava_prime_platby_2020.pdf [cit. 23. 8. 2021].
- Nejedlý, O., Černý, J. (2015) Generační obměna v obchodní společnosti [Online]. epravo.cz–Sbírka zákonů, judikatura, právo. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/generacni-obmena-v-obchodni-spolecnosti-97957.html> [cit. 27. 8. 2020].
- Opatrný, V. (2017) Ukončení zemědělské činnosti. [online] Okresní hospodářská komora v Jablonci nad Nisou. Dostupné z <https://www.ohkjablonec.cz/cs/aktuality/danova-rubrika/ukoncenizemedelske-cinnosti.html> [cit. 17. 9. 2020].
- Pérez, R. D. G., Sendra M., Lopez-i-Gelats, F. (2020) Strategies and drivers determining the incorporation of young farmers into the livestock sector. *Journal of Rural Studies* 78, s. 131–148.
- Petrů, N. (2018) Nástupnická strategie v českých rodinných podnicích. Praha: Vysoká škola finanční a správní, a.s., 104 s. Edice SCIENCEpress. ISBN 978-80-7408-162-0.
- PGRLF – Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond (2010–2018) Výroční zprávy PGRLF 2010–2018 [online]. PGRLF. Dostupné z <https://www.pgrlf.cz/o-spolecnosti/verejne-dokumenty/vyrocnizpravy> [cit. 10. 7. 2021].
- PGRLF – Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond (2018) Vyžádaná data z ekonomického úseku [neveřejné]. PGRLF.
- PGRLF – Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond (2021) Náplň činnosti [online]. PGRLF. Dostupné z <https://www.pgrlf.cz/o-spolecnosti/napln-cinnosti> [cit. 28. 7. 2021].
- Rada, M. (2008) Prodej podniku z právního, daňového a účetního pohledu [Diplomová práce]. Vysoké učení technické v Brně. Dostupné z <https://dspace.vutbr.cz/bitstream/handle/11012/1756/final-thesis.pdf?sequence=6> [cit. 18. 9. 2020].
- Rexa, M. (2019) Mladí zemědělci v České republice: agroenvironmentální dotace, postoje a praxe. [Diplomová práce]. Masarykova univerzita v Brně. Dostupné z <https://is.muni.cz/th/nh1a4/> [cit. 15. 4. 2021].
- Rossier, R. (2008) Farm succession: interest and motivation of the coming generation, *Revue Suisse d'Agriculture* 40(3), s. 120-122.
- SAMAK (2020) Co obnáší mezigenerační obměna? [online]. Dostupné z <https://mezigeneracniobmena.cz/co-predani-firmy-obnasi> [cit. 3. 9. 2020].
- Seeman, T., Šrédli, K., Prášilová, M., Svoboda, R. (2020) The price of farmland as a factor in the sustainable development of Czech Agriculture (a case study). *Sustainability* 12(14): 5622. DOI: 10.3390/su12145622.
- Spěšná, D. et al. (2009) Agrární trh práce. Praha: ÚZEI. 77 s. ISBN 978-80-86671-70-3 Dostupné z https://www.uzei.cz/data/usr_001_cz_soubory/studie099.pdf.
- Spěšná, D. et al. (2017) Analýza vzdělávacích potřeb rezortu s důrazem na střední odborné školství. Tematický úkol pro MZe č.39/4217. [neveřejný dokument]. Ústav zemědělské ekonomiky a informací. Dostupné z: <https://www.uzei.cz/2017/analyza-vzdelavacich-potreb-rezortu-s-durazem-n> [cit. 15. 3. 2021].

Staňková, A. (2007) Podnikáme úspěšně s malou firmou, 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 199 s. ISBN 978-80-7179-926-9.

SMA – Svaz měst a obcí (2017) Rodinné farmy. Kulatý stůl 7. 3. 2017, MZe. Informace pro nevládní organizace. [online]. SMA. Dostupné z http://www.smacr.cz/data/soubory-ke-stazeni/k-predani-NNO_Rodinne-farmy_KS_7.3.2017.pdf [19. 4. 2022].

Swinnen, J., Knops, L. (eds.) (2013) Land, Labour and Capital Markets in European Agriculture, *Centre for European Policy Studies (CEPS)*, Brussels. 373 s. ISBN 9461383517.

Sýkora, M. (2019) Rodinná ústava aneb písemný tmel rodinných firem. [online]. epravo.cz. Dostupné z <https://www.epravo.cz/top/clanky/rodinna-ustava-aneb-pisemny-tmel-rodinnych-firem-109469.html> [cit. 4. 8. 2020].

Šejnohová, H., Warthová, S., Babáčková, J., Rádlová, L. (2019) Statistická šetření ekologického zemědělství. Základní statistické údaje. [online]. ÚZEI. Dostupné z https://eagri.cz/public/web/file/668681/Statistika_ekologickeho_zemedelstvi_2019.pdf

Šimpachová Pechrová, M., Spěšná, D., Drlík, J., Medonos, T. (2020) Podkladové analýzy pro přípravu SZP v programovém období 2021+. Podklady pro přílohu Strategického plánu: Specifický cíl G – získávat mladé zemědělce a usnadňovat rozvoj podnikání ve venkovských oblastech. [online]. Ústav zemědělské ekonomiky a informací. Dostupné z: https://eagri.cz/public/web/file/673306/G_Generacni_obmena_na_web.pdf.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2020a) Do the subsidies help the young farmers? The case study of the Czech Republic. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis* 68, s. 255–262. DOI: 10.11118/actaun202068010255. Dostupné z <https://acta.mendelu.cz/pdfs/acu/2020/01/25.pdf>.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2020b) Entry barriers for young farmers – do they depend on the size of the holding? *Problems of Agricultural Economics* 362(1), s. 29–43. e-ISSN 0044-1600. DOI: 10.30858/zer/118173. Dostupné z https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3710583.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2021) Generational change of managers in Agricultural Holdings. In: *The 15th International Days of Statistics and Economics*, Praha, s. 1059–1068. ISBN 978-80-87990-25-4. Dostupné z https://msed.vse.cz/msed_2021/sbornik/toc.html.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O., Medonos, T., Spěšná, D., Delín, M. (2018) What Are the Motivation and Barriers of Young Farmers to Enter the Sector? *Agris on-line Papers in Economics and Informatics* X(4), s. 79–87. ISSN 1804-1930. DOI: 10.7160/aol.2018.100409 Dostupné z <https://online.agris.cz/archive/2018/04/09>.

Tietje, H. (2003) Hofnachfolgesituation in Deutschland: Eine empirische Analyse von Querschnittsdaten auf Kreisebene (The situation of farm succession in Germany – An empirical analysis of administrative-district-level cross-sectional data). *FE Workingpaper*. Universität Kiel, Department of Food Economics and Consumption Studies 301.

Uchiyama T., Lobley M., Errington A., Yanagimura S. (2008) Dimensions of intergenerational farm business transfers in Canada, England, the USA and Japan. *Japanese Journal of Rural Economics* 10, s. 33–48.

Zagata, L., Hrabák, J., Lošťák, M., Bavorová, M. et al. (2017) A Research for AGRI Committee – Young farmers – Policy implementation after the 2013 CAP reform [online]. Evropský parlament. Dostupné z [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/602006/IPOL_STU\(2017\)602006_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/602006/IPOL_STU(2017)602006_EN.pdf) [cit. 20. 9. 2020].

Zagata, L., Lošťák, M. (2013) Farming transitions: pathways towards regional sustainability of agriculture in Europe, Farming models for young farmers and new entrants in Europe – WP4, *Final Report*, Czech University of Life Sciences, Prague.

Zagata, L., Sutherland, L.-A. (2015) Deconstructing the young farmer problem in Europe: Towards a research agenda. *Journal of Rural Studies* 38(4), s. 39–51. DOI: 10.1016/j.jrurstud.2015.01.003.

Zimmermann, A. (2012) Empirical analysis of farm structural change at EU-level, Institut für Lebensmittel- und Ressourcenökonomik der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn. Bonn. Dissertation, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn. Dostupné z <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:5n-29053>

Zondag, M.-J., Koppert, S., de Lauwere, C., Sloot and P. Pauer, A. (2016) Needs of young farmers. Report I of the Pilot project: Exchange programmes for young farmers, Luxembourg: Publications, Office of the European Union, 79 s. ISBN 978-92-79-50608-6. DOI: 10.2762/13075.

12 Přílohy

12.1 Příloha 1 – Dotazník pro šetření motivů a bariér zahájení zemědělské činnosti

*Povinné pole

Část A – Údaje o podniku

1. **Typ podniku** * *Označte jen jednu možnost.*
 - Fyzická osoba
 - Společnost s ručením omezeným
 - Akciová společnost
 - Družstvo
 - Jiné:

2. **Výrobní zaměření** * *Označte jen jednu možnost.*
 - Rostlinná výroba
 - Živočišná výroba
 - Smíšená výroba

3. **Rozloha obhospodařované zemědělské půdy v roce 2017 (v ha) ***
(V případě potřeby použijte desetinnou tečku.)

4. **- z toho v nájmu (propachtováno) (v ha) ***
(V případě potřeby použijte desetinnou tečku.)

5. **Rok Vaší registrace do evidence zemědělského podnikatele ***

6. **Rok zahájení zemědělské činnosti ***

7. **Kdy jste zahájil/a samostatnou zemědělskou činnost? * Označte jen jednu možnost.**
 - Ještě při studiu
 - Od 1 roku do 10 let po dokončení studia
 - Později

8. **Zemědělský podnik vlastní certifikát ekologického zemědělství * Označte jen jednu možnost.**
 - Ano
 - Ne

9. **Počet pracovníků v roce 2017 celkem (číslo)**
*

10. - z toho na plný úvazek (číslo) *

11. Kolik vašich rodinných příslušníků (včetně Vás) se podílí na zemědělské činnosti vašeho podniku? (číslo) *

12. Kolik vašich rodinných příslušníků (včetně Vás) se podílí na zemědělské činnosti vašeho podniku na plný úvazek? (číslo) *

13. Měl/a jste i jiná zaměstnání než samostatnou zemědělskou činnost? * Označte jen jednu možnost.

- Ano – mimo sektor zemědělství a potravinářství
- Ano – v sektoru zemědělství a potravinářství
- Ne

14. Máte vy a členové vaší domácnosti, kteří se podílejí na zemědělské činnosti, v současnosti příjmy i z jiné činnosti než zemědělské? * Označte jen jednu možnost.

- Ne, veškeré mé (resp. naše) příjmy pocházejí ze zemědělského hospodaření Přeskočte na otázku 22.
- Ano, některé mé (resp. naše) příjmy pocházejí i z nezemědělských činností

15. Jak se tyto příjmy z nezemědělské činnosti podílí na celkových příjmech společné domácnosti (%)?

Sídlo firmy (okres) * Označte jen jednu možnost.

- (okresy ČR)

13 V jakém okrese převážně hospodaříte? * Označte jen jednu možnost.

- (okresy ČR)

Část B – Motivace k zahájení zemědělské činnosti

14 Jakým způsobem jste zahájil/a zemědělskou činnost? *

(V případě, že nevyhovuje žádná možnost, vypište váš způsob zahájení zemědělské činnosti do kolonky „jiné“.)

Označte jen jednu možnost.

- Převzal/a jsem hospodářství od rodičů nebo jiných příbuzných
- Zakoupil/a jsem hospodářství od rodičů nebo jiných příbuzných
- Zdědil/a jsem hospodářství po rodičích nebo jiných příbuzných
- Zakoupil/a jsem hospodářství od jiného zemědělského podnikatele
- Zahájil/a jsem podnikání v zemědělství bez předchozího zázemí
- Jiné: _____

15. Došlo k převzetí zemědělských pozemků a/nebo hospodářských zvířat od jiného zemědělského podnikatele staršího 55 let? * Označte jen jednu možnost.

- Ano
- Ne

16. Jak důležité pro Vás byly následující důvody pro zahájení zemědělské činnosti? *
Označte jen jednu možnost na každém řádku.

	Rozhodně důležité	Spíše důležité	Spíše nedůležité	Rozhodně nedůležité	Netýká se mě
Pokračovat v hospodaření v zemědělském podniku rodičů/příbuzných					
Způsob zajištění příjmu					
Způsob zajištění potravin pro svoji rodinu					
Práce v přírodě					
Práce se zvířaty					
Zájem o moderní technologie v zemědělství					
Být nezávislým podnikatelem (“být si svým pánem”)					
Dotace pro zahájení a rozvoj zemědělské činnosti					
Navýšení přímých plateb pro mladé zemědělce					

17. Jaké další důvody pro Vás byly důležité pro to, abyste se rozhodl/a zahájit zemědělskou činnost?

Část C – Dotace

16. Žádal/a jste o dotace na podporu zahájení a rozvoj zemědělské činnosti z Programu rozvoje venkova? *

Označte jen jednu možnost.

- Ano
- Ne, ale chystám se žádat o dotace v budoucnu. *Přeskočte na otázku 26.*
- Ne, a ani v budoucnu se o dotace žádat nechystám *Přeskočte na otázku 28.*

Odpoď na otázku č. 22: Žádost o dotaci z PRV byla podána

17. O dotace z jakých opatření Programu rozvoje venkova jste žádal/a? * *Zaškrtněte všechny platné možnosti.*

- Dotace z opatření I.3.2. Zahájení činnosti mladých zemědělců v rámci Programu rozvoje venkova 2007–2013
- Dotace z opatření 6.1.1 Zahájení činnosti mladých zemědělců v rámci Programu rozvoje venkova 2014–2020

- Dotace z opatření I.1.1 Modernizace zemědělských podniků z PRV 2007-2013
- Dotace z opatření 4.1.1 Investice do zemědělských podniků z PRV 2014-2020

24 Dotace z jakých opatření Programu rozvoje venkova jste získal/a? * *Zaškrtněte všechny platné možnosti.*

- Dotace z opatření I.3.2. Zahájení činnosti mladých zemědělců v rámci Programu rozvoje venkova 2007–2013
- Dotace z opatření 6.1.1 Zahájení činnosti mladých zemědělců v rámci Programu rozvoje venkova 2014–2020
- Dotace z opatření I.1.1 Modernizace zemědělských podniků z PRV 2007-2013
- Dotace z opatření 4.1.1 Investice do zemědělských podniků z PRV 2014-2020
- Nakonec jsem nezískal/a dotaci žádnou.

25. Pokud jste nezískal/a dotaci, z jakého důvodu? * *Zaškrtněte všechny platné možnosti.*

- Dotaci jsem získal/a.
- Administrativní nedostatky
- Málo preferenčních bodů
- Nedoložení požadovaných dokumentů
- Jiné: _____

Přeskočte na otázku 30.

Odpověď na otázku č. 22: Ne, ale chystám se žádat o dotace v budoucnu.

26. Z jakého důvodu jste dosud nežádal/a o dotaci? * *Označte jen jednu možnost.*

- Nevěděl/a jsem o ní *Přeskočte na otázku 30.*
- Nemohl/a jsem žádat o dotaci, protože jsem nebyl/a způsobilý žadatel *Přeskočte na otázku 27.*
- Časové důvody *Přeskočte na otázku 30.*
- Velká administrativní zátěž *Přeskočte na otázku 30.*
- Jiné: _____

27. Proč jste nebyl/a způsobilý žadatel? * *Označte jen jednu možnost.*

- Byl/a jsem registrován/a jako zemědělský podnikatel déle než 2 roky. *Přeskočte na otázku 30.*
- Moje hospodářství nesplňovalo hranice minimální a maximální standardní produkce. *Přeskočte na otázku 30.*
- Nesplňoval/a jsem pravidlo pro minimální zemědělskou kvalifikaci. *Přeskočte na otázku 30.*
- Jiné: _____ *Přeskočte na otázku 30.*

Odpověď na otázku č. 22: Ne, a ani v budoucnu se o dotace žádat nechystám.

28 Z jakého důvodu jste nežádal/a o dotaci? *

Označte jen jednu možnost.

- Nevěděl/a jsem o ní *Přeskočte na otázku 30.*

- Nemohl/a jsem žádat o dotaci, protože jsem nebyl/a způsobilý žadatel (registrovaný před více jak 24 měsíci) *Přeskočte na otázku 29.*
- Časové důvody *Přeskočte na otázku 30.*
- Administrativní náročnost podání žádosti o dotaci *Přeskočte na otázku 30.*
- Jiné: _____ *Přeskočte na otázku 30.*

29. Proč jste nebyl/a způsobilý žadatel? *

Označte jen jednu možnost.

- Byl/a jsem registrován/a jako zemědělský podnikatel déle než 2 roky.
- Moje hospodářství nesplňovalo hranice minimální a maximální standardní produkce.
- Nesplňovala jsem pravidlo pro minimální zemědělskou kvalifikaci.
- Jiné: _____ *Přeskočte na otázku 30.*

Obecné zhodnocení opatření zemědělské politiky

30. Domníváte se, že stávající opatření zemědělské politiky a další faktory jsou dostatečně motivující pro zahájení činnosti mladých podnikatelů v zemědělství?

** Označte jen jednu možnost na každém řádku.*

	Rozhodně ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne	Nemohu posoudit
PRV - Podpora na zahájení činnosti zemědělských podnikatelů					
PRV - Investiční podpora na Modernizaci zemědělského podniku (s preferencí pro mladé zemědělce)					
PGRLF - Úrokové zvýhodnění mladých zemědělců v rámci investičního opatření Zemědělec					
Přípatek na základní sazbě přímých plateb ve výši 30 %					
Osvobození od daně z nabytí nemovitosti v rámci převodu v rodině					
Systém odborného školství					
Úroveň odborného poradenství					

31 Uveďte, jakými dalšími opatřeními by měl stát podporovat usnadnění generační obměny v sektoru zemědělství?

Část D – Bariéry zahájení zemědělské činnosti

32. Byly pro Vás při zahájení zemědělské činnosti následující aktivity obtížné? *

Označte jen jednu možnost na každém řádku.

	Rozhodně ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne	Netýká se mě
Strategické plánování (co vyrábět, pro koho vyrábět, cenová strategie apod.)					
Zajištění financí pro vlastní zahájení podnikání					
Zajištění financí pro další rozvoj podnikání					
Nákup zemědělských pozemků					
Nájem zemědělských pozemků					
Nákup hospodářských zvířat					
Nákup nemovitostí					
Nájem nemovitosti					
Nákup ostatního hmotného investičního majetku (strojů)					
Nájem ostatního hmotného investičního majetku (strojů)					
Zajištění kvalifikovaných pracovníků					
Zajištění nekvalifikovaných pracovníků					
Zajištění odbytu					
Administrativní zátěž					
Získávání znalostí a zkušeností					

33. Vypište, s čím konkrétně jste měli největší problémy při zahájení své činnosti.

34 Vypište, s čím konkrétně jste měli největší problémy při následném rozvoji svého podnikání.

35. Co by vám nejvíce usnadnilo vaše podnikání?

36. Když se podíváte zpět, jste rád/a, že jste zahájil/a samostatnou zemědělskou činnost? * Označte jen jednu možnost.

- Rozhodně ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Rozhodně ne

37. Prostor pro případný komentář

Část E – údaje o respondentovi

38. Pohlaví *

Označte jen jednu možnost.

- Muž
- Žena

39. Rok narození *

40. Kolik členů má vaše domácnost (včetně vás)? *

41. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání? *

Označte jen jednu možnost.

- Základní
- Střední bez maturity
- Střední s maturitou
- Vyšší odborné vzdělání
- Vysoká škola

42. Jaký je typ vašeho vzdělání? *

Označte jen jednu možnost.

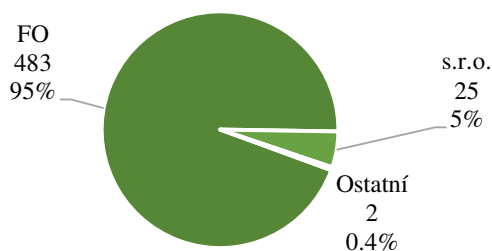
- Zemědělské
- Lesnické
- Veterinární
- Přírodovědné
- Zdravotnictví, lékařské a farmaceutické vědy
- Technické
- Společenské vědy, služby
- Vědy o kultuře a umění
- Jiné: _____

43. Prostor pro vaše sdělení nebo komentář:

12.2 Příloha 2 – Vyhodnocení dotazníkového šetření motivace a bariér zahájení zemědělské činnosti

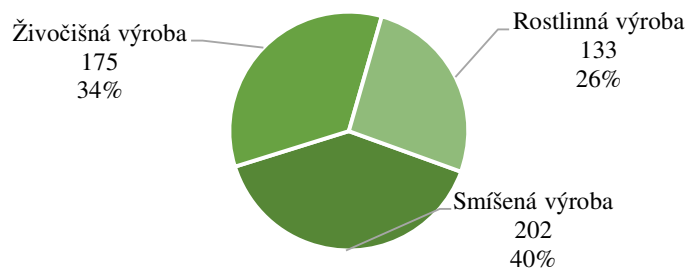
Část A – Základní údaje o podniku

Graf 1. Právní forma podniku

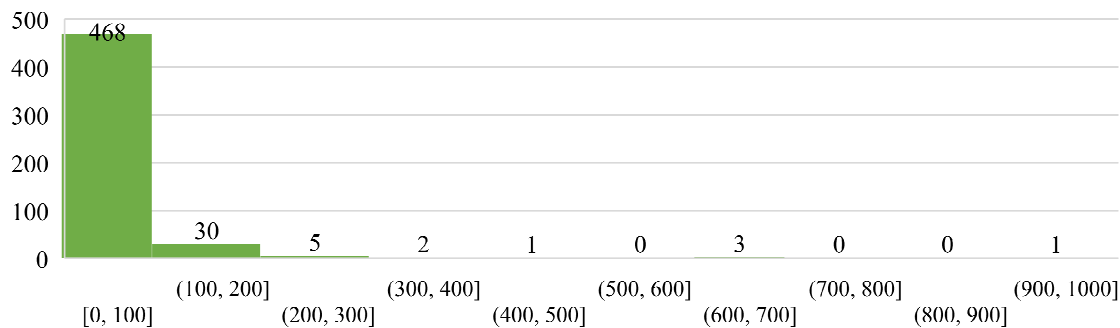
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 2. Výrobní zaměření

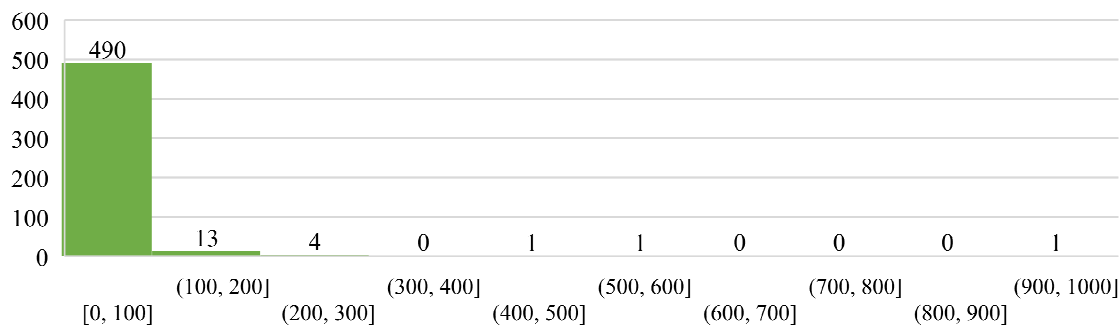
Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 3 Rozloha obhospodařované půdy v ha

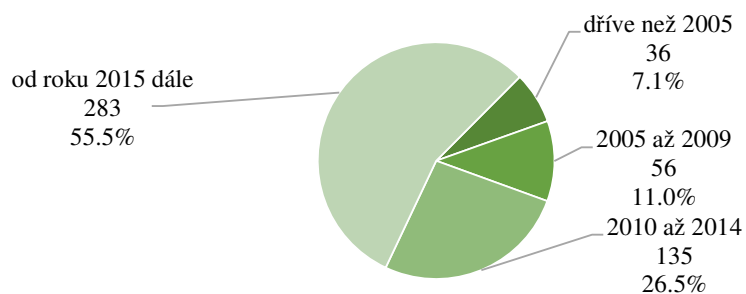
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 4. Rozloha obhospodařované půdy v nájmu v ha

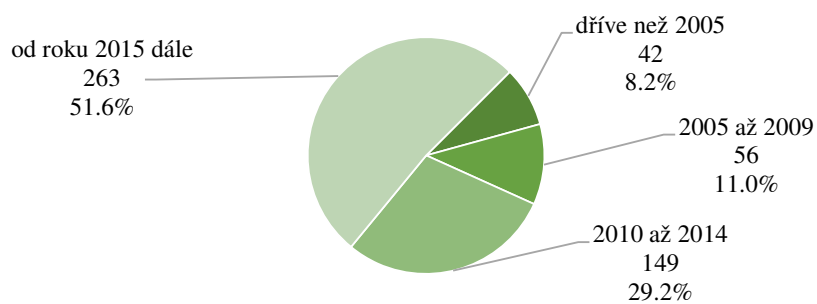
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 5. Rok založení

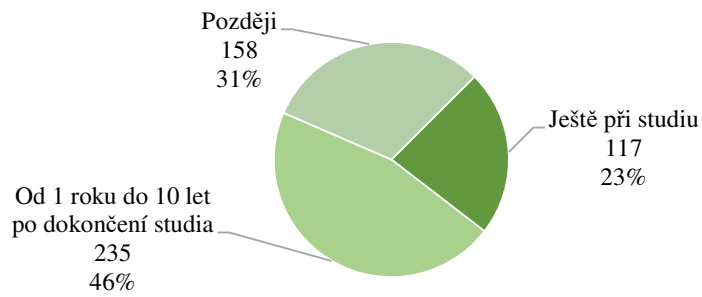
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 6. Rok fungování

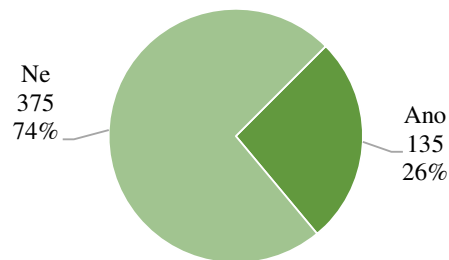
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 7. Zahájení zemědělské činnosti

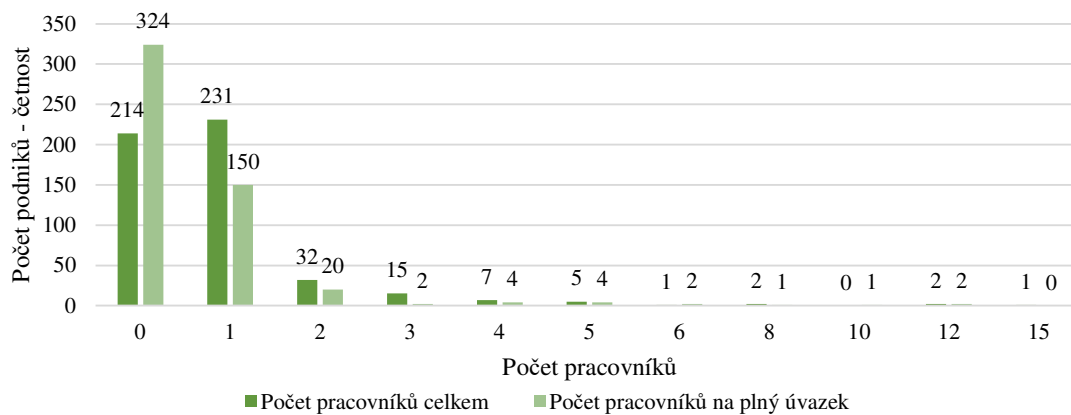
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 8. Certifikát ekologického zemědělství

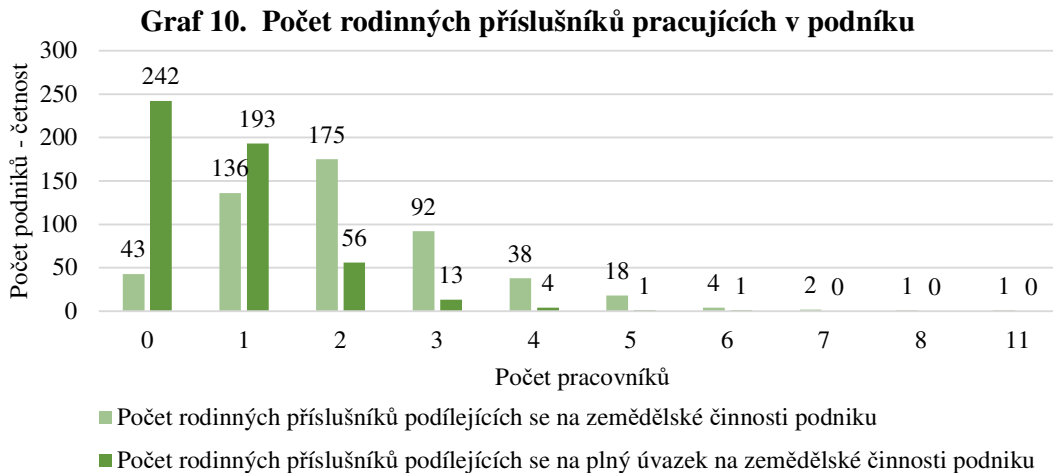

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 9. Počty pracovníků

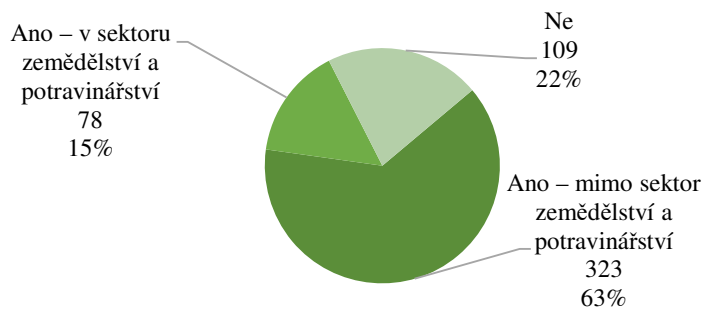

Zdroj: vlastní zpracování

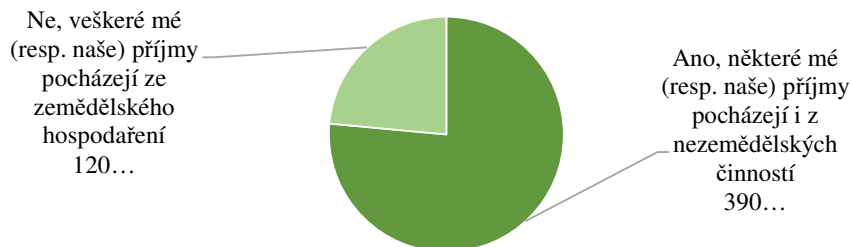
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 11. Jiné zaměstnání než samostatná zemědělská činnost

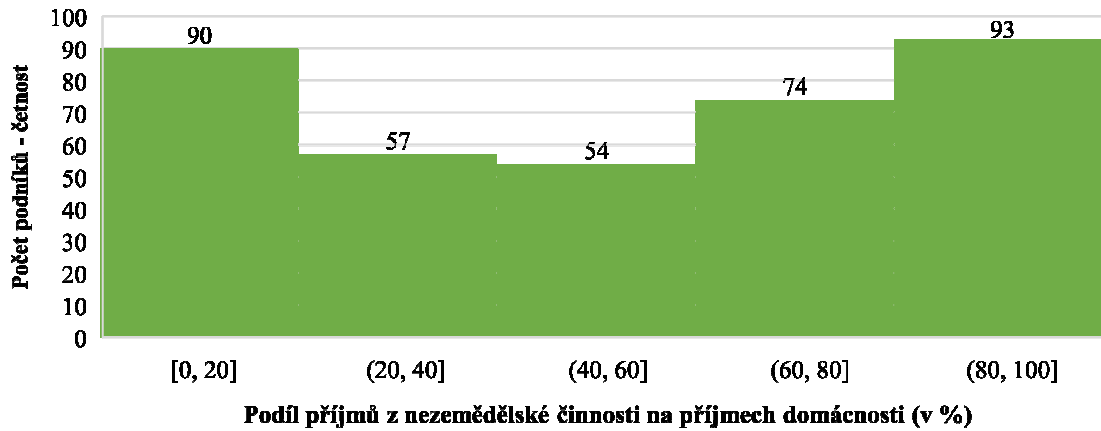
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 12. Příjmy z nezemědělské činnosti

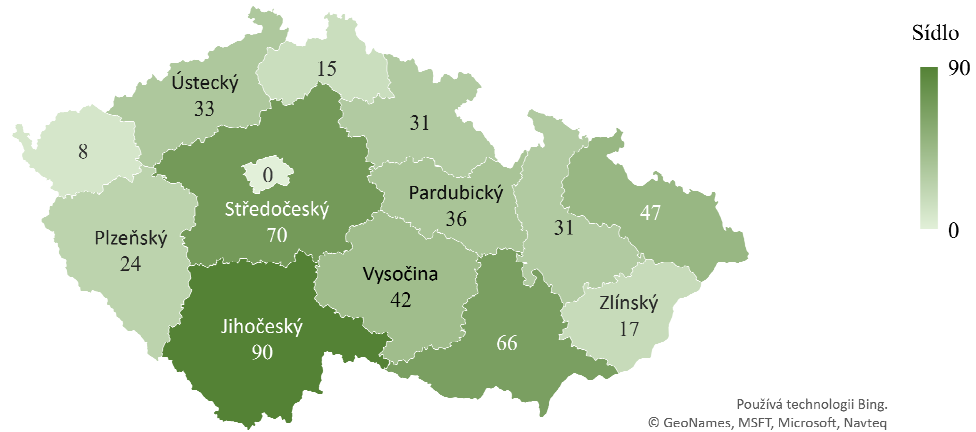
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 13. Podíl příjmů z nezem. činnosti na příjmech

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 14. Okres sídla podniku

Používá technologii Bing.
© GeoNames, MSFT, Microsoft, Navteq

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 15. Okres hospodaření podniku

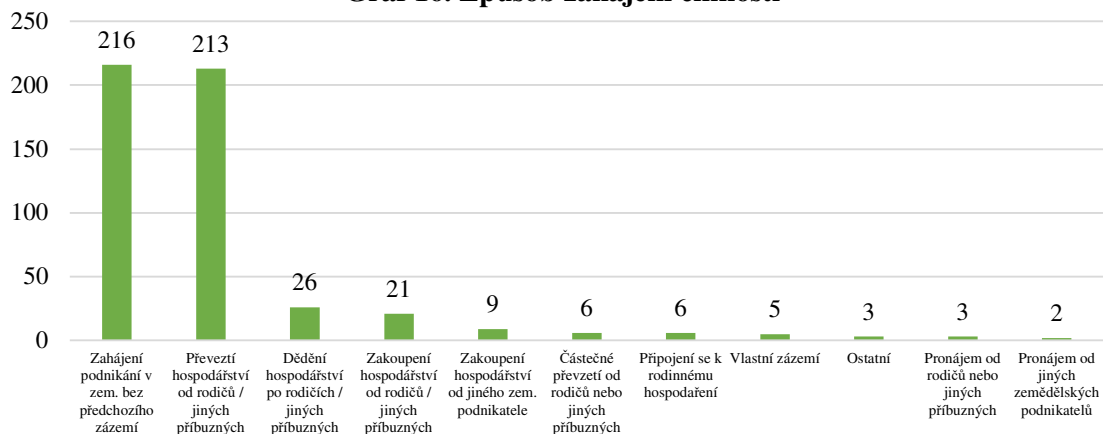

Používá technologii Bing.
© GeoNames, MSFT, Microsoft, Navteq

Zdroj: vlastní zpracování

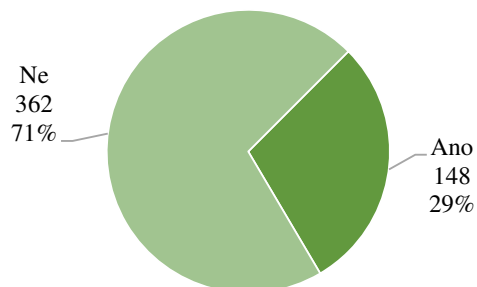
Část B – Motivace k zahájení zemědělské činnosti

Graf 16. Způsob zahájení činnosti

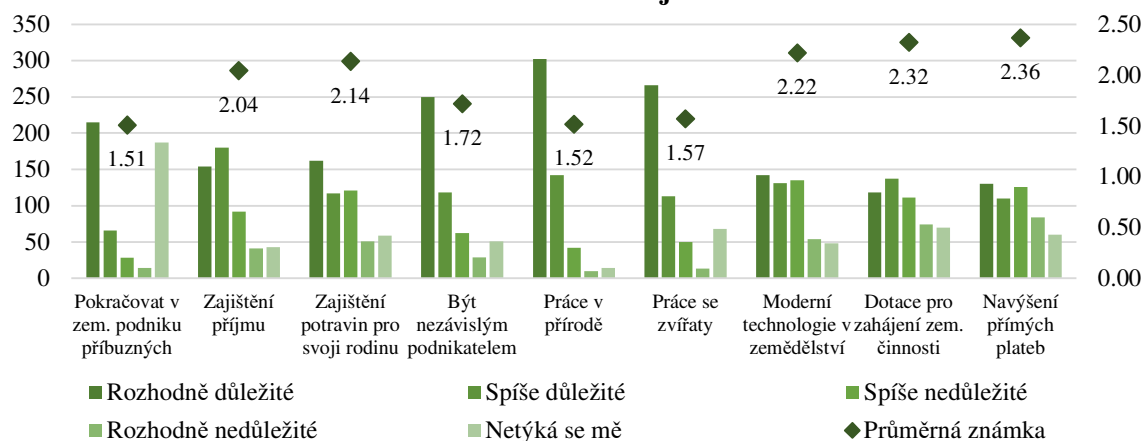
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 17. Převzetí od zemědělce staršího 55 let

Zdroj: vlastní zpracování

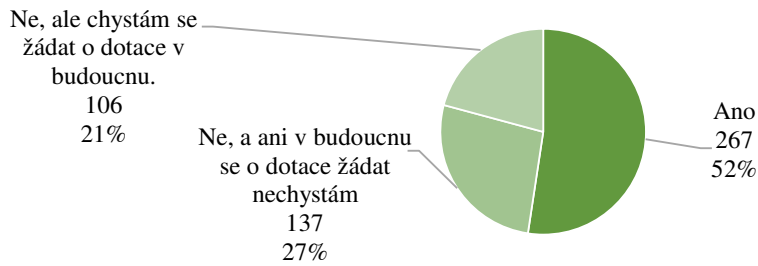
Graf 18. Motivace k zahájení činnosti

Zdroj: vlastní zpracování

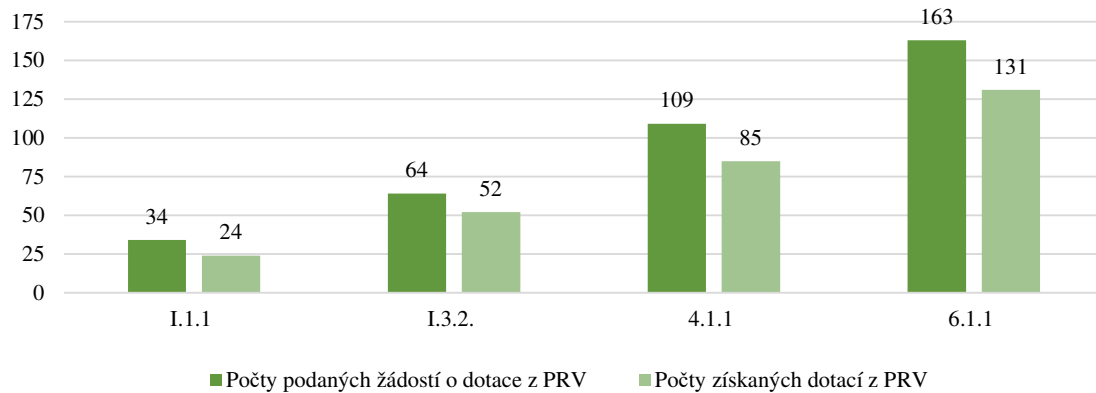
Dotace

Graf 19. Podání žádosti o dotaci na zahájení zem. činnosti z PRV

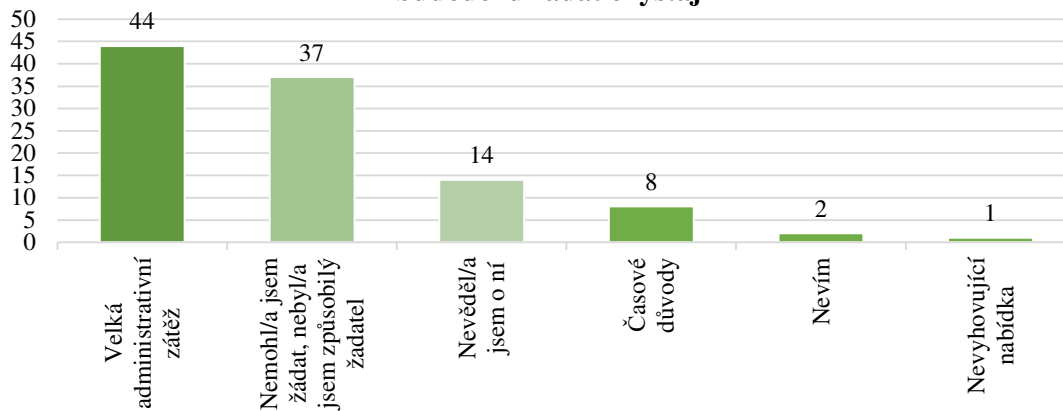
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 20. Dotace z PRV

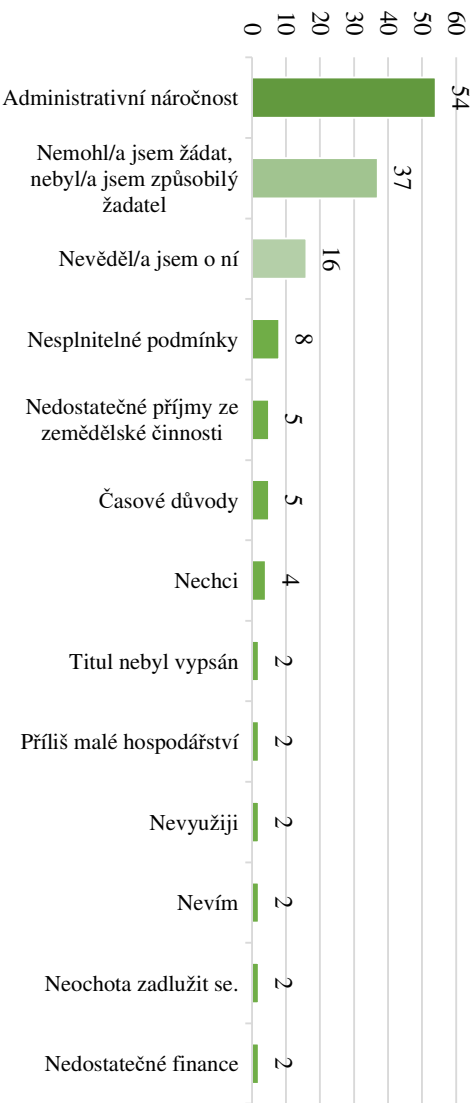

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 21. Důvody, proč zemědělci dosud nežádali o dotace, i když se v budoucnu žádat chystají

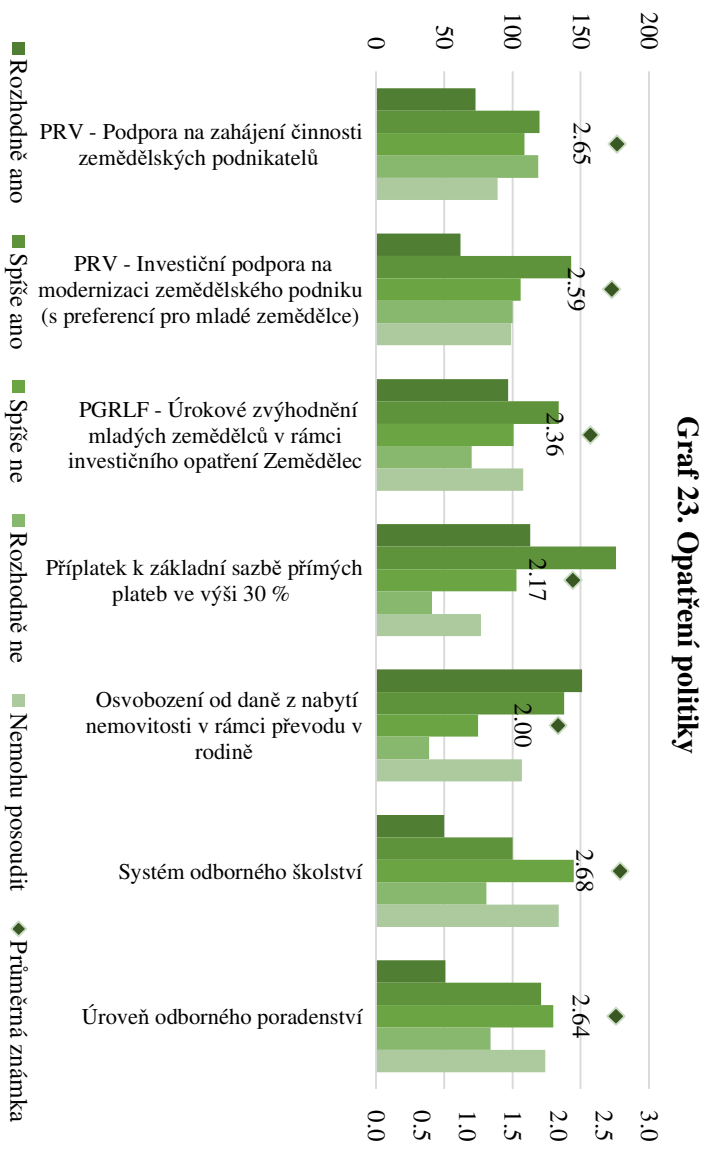
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 22. Důvody, proč zemědělci nežádali o dotace a žádat nechtějí

Zdroj: vlastní zpracování

Obecné zhodnocení opatření zemědělské politiky

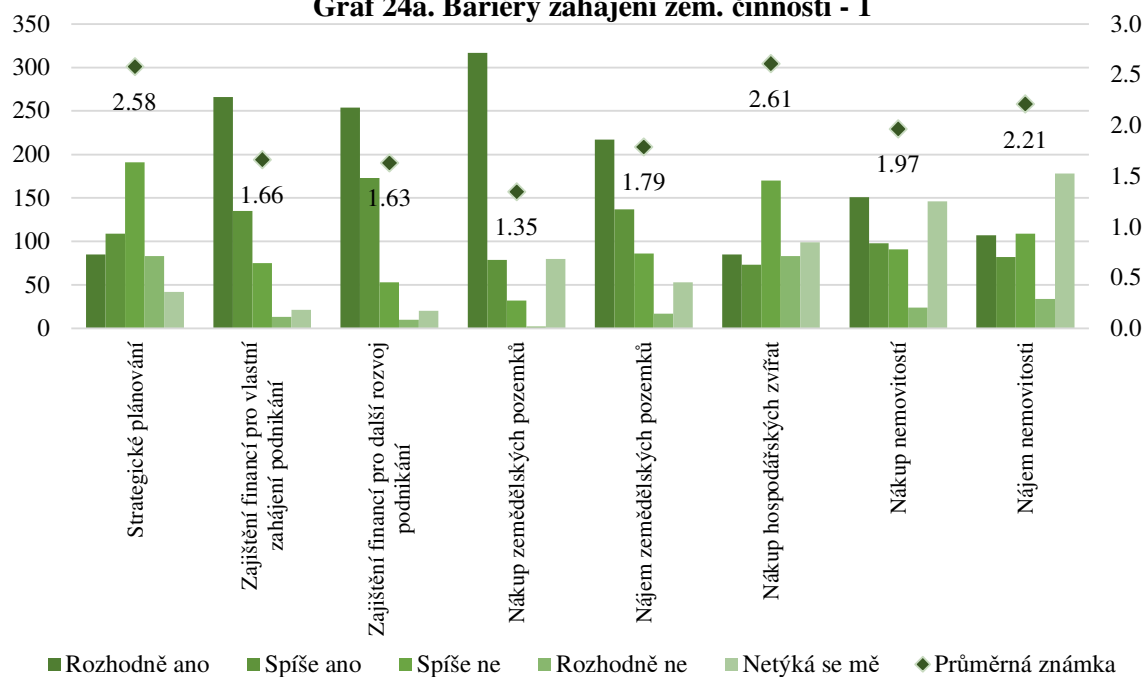

Graf 23. Opatření politiky

Zdroj: vlastní zpracování

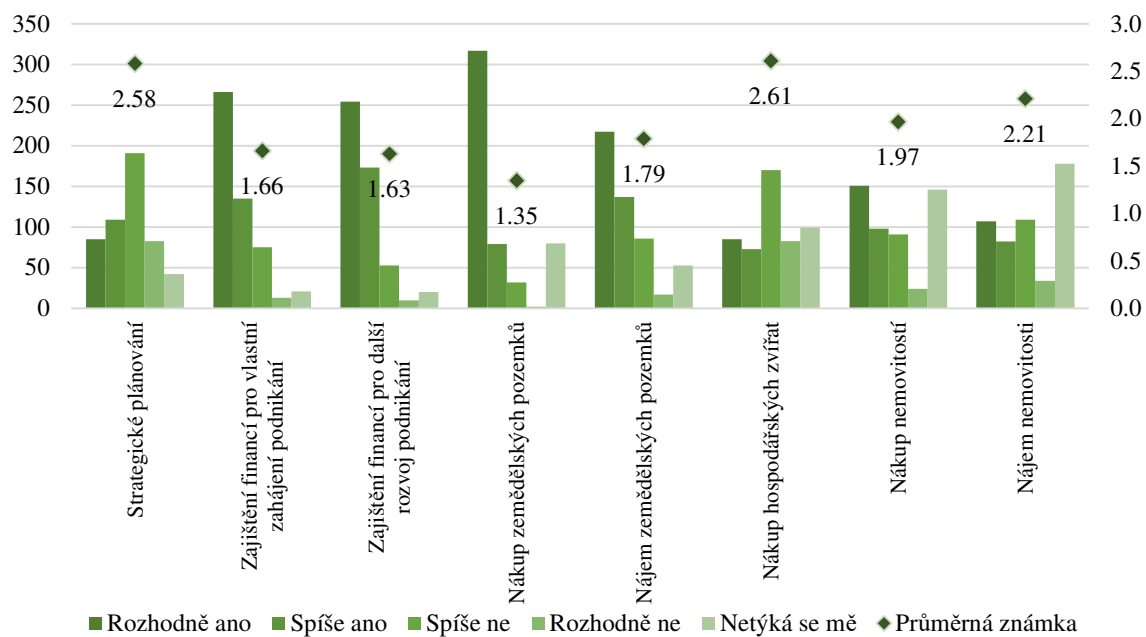
Část C – Bariéry zahájení zemědělské činnosti

Graf 24a. Bariéry zahájení zem. činnosti - 1

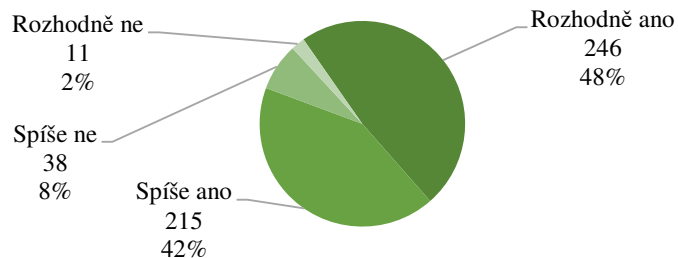
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 24b. Bariéry zahájení zem. činnosti - 2

Zdroj: vlastní zpracování

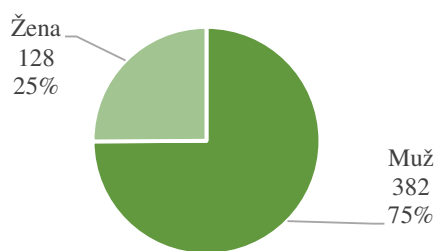
Graf 25. Jste rád/a, že jste zahájil/a samostatnou zem. činnost?

Zdroj: vlastní zpracování

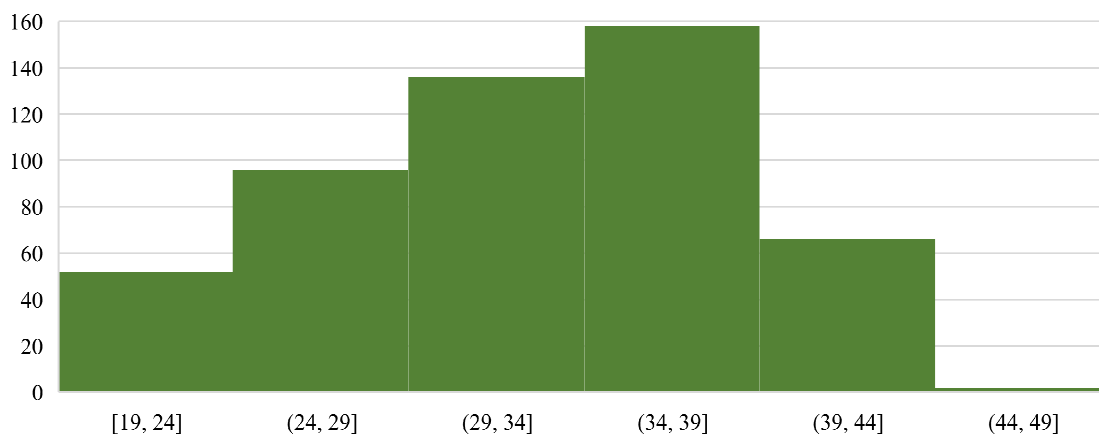
Část E – Respondent

Graf 26. Pohlaví respondentů

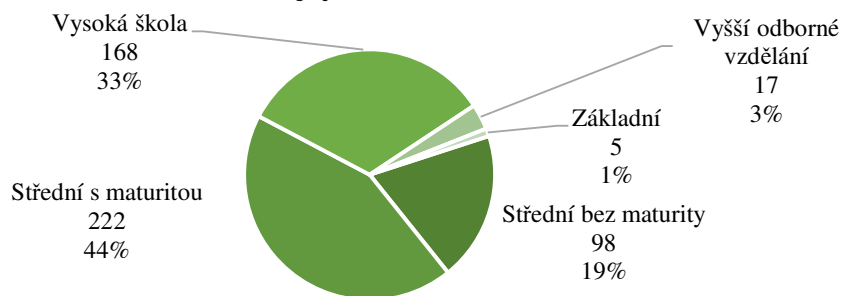
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 27. Věk respondenta

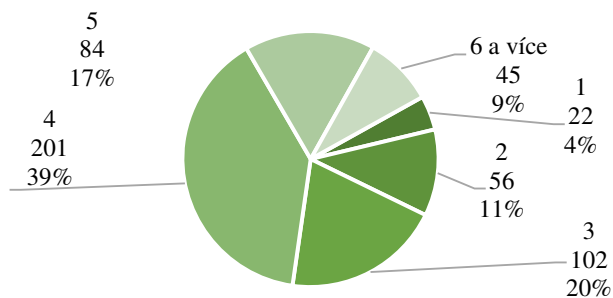
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 28. Nejvyšší dosažené vzdělání

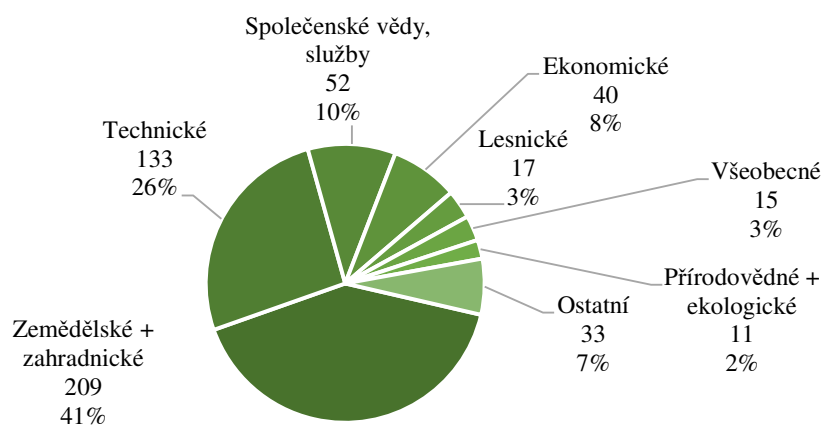
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 29. Počet členů domácnosti

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 30. Zaměření vzdělání

Zdroj: vlastní zpracování

12.3 Příloha 3 - Metodika testování nezávislosti mezi kvalitativními znaky

Pro testování, zda konkrétní charakteristika respondenta má vliv na to, jak daný respondent odpověděl na otázku, se používá testování závislosti (resp. nezávislosti) v tzv. kontingenční tabulce. Jedná se o tabulku, ve které jsou uvedeny počty (absolutní četnosti) odpovědí (n_{ij}) podle dvou kvalitativních znaků (jeden v řádku, jeden ve sloupci).

Příklad je uveden v tabulce 11. Tabulka má s sloupců ($j = 1, \dots, s$) a r řádků ($r = 1, \dots, r$). Velká je tedy podle toho, kolik je variant daného znaku. V posledním řádku se nachází suma odpovědí ve sloupci a v posledním sloupci suma odpovědí v řádku – tzv. okrajové četnosti $n_{i\bullet}$ a $n_{\bullet s}$.

Tabulka 11. Příklad kontingenční tabulky

	s_1	...	s_j	...	s_s	Σ
r_1	n_{11}	...	n_{1j}	...	n_{1s}	$n_{1\bullet}$
\vdots	\vdots		\vdots		\vdots	\vdots
r_i	n_{i1}	...	n_{ij}	...	n_{is}	$n_{i\bullet}$
\vdots	\vdots		\vdots		\vdots	\vdots
r_r	n_{r1}	...	n_{Rj}	...	n_{rs}	$n_{r\bullet}$
Σ	$n_{\bullet 1}$		$n_{\bullet j}$		$n_{\bullet s}$	n

Zdroj: vlastní zpracování

Pomocí okrajových četností jsou vypočítány tzv. teoretické četnosti n_{ij}' jako (1).

$$n_{ij}' = \frac{n_{i\bullet} \cdot n_{\bullet j}}{n}, \quad (1)$$

kde tečka reprezentuje příslušný sloupec / řádek. Teoretické četnosti ukazují, jaké by jednotlivé znaky měly mít četnosti, pokud by byly nezávislé. Nulová hypotéza je tedy H_0 : znaky jsou nezávislé a alternativní hypotéza H_A : znaky jsou závislé.

Poté je použit χ^2 test dobré shody mezi skutečnými četnostmi odpovědí a teoretickými četnostmi. Testové kritérium G , je počítáno dle vzorce (2).

$$G = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - n_{ij}')^2}{n_{ij}'}, \quad (2)$$

kde r představuje počet řádků a s počet sloupců kontingenční tabulky, n_{ij} jsou skutečné četnosti odpovědí a n_{ij}' teoretické četnosti odpovědí.

Testové kritérium G se přibližně řídí χ^2 rozdělením (3). Hodnota χ^2 rozdělení má $(r - 1) \cdot (s - 1)$ stupňů volnosti (uvedené v hranaté závorce).

$$G \approx \chi_{\alpha}^2 [(r - 1)(s - 1)] \quad (3)$$

Když hodnota testového kritéria G překročí nebo je rovna kritické hodnotě χ^2 rozdělení na příslušné hladině významnosti $\alpha = 0,05$ a s v stupni volnosti, nulová hypotéza H_0 je zamítnuta a znaky jsou závislé.

Pokud jsou znaky závislé, je možné sílu závislosti změřit například Cramerovým koeficientem kontingence V (4), který nabývá hodnot od 0 do 1. Čím blíže je hodnota k 1, tím je silnější závislost mezi znaky.

$$V = \sqrt{\frac{G}{n(q-1)}}, \quad (4)$$

kde q je minimum z počtu řádků nebo sloupců.

12.4 Příloha 4 – Případové studie: fyzické osoby

Úvodní otázky

- Pohlaví
- Rok narození
- Rok zahájení zemědělské činnosti jako samostatný podnikatel
- Výměra hospodářství
- Rostlinná / živočišná / smíšená výroba
- Celkový počet placených pracovníků
 - z toho počet pracovníků na plný úvazek (stálých)
- Celkový počet neplacených pracovníků
- Kde hospodaříte? (V jakém okrese?)

Zahájení zemědělské činnosti

- Co bylo vaším hlavním důvodem, že jste začal hospodařit jako samostatný zemědělec?
- Převzal jste / zdědil hospodářství?
- Rozšiřoval jste hospodářství?
- S jakými překážkami jste se potýkal při zahájení zemědělské činnosti?
- S jakými překážkami se potýkáte nyní – např. pokud rozšiřujete či dále rozvíjíte zemědělskou činnost?
- Chybí Vám dostupná nabídka služeb pro zemědělství, využíval byste jich? Kterých především?

Opatření na podporu 1) přilákání mladých lidí do sektoru zemědělství, 2) zahájení zemědělské činnosti, 3) rozvoj zemědělské činnosti

- Jaká opatření by podle vás pomohla motivovat mladé lidi ke vstupu do zemědělského sektoru?
- Jaká opatření by podle vás pomohla motivovat mladé lidi k zahájení samostatné zemědělské činnosti?
- Jaká opatření by podle vás pomohla mladým začínajícím zemědělcům usnadnit začátky samostatného zemědělského podnikání?
- Jaká opatření by podle vás pomohla mladým začínajícím zemědělcům usnadnit rozvoj podnikání?
- Mají podle vás vyšší (tzv. doplňkové) přímé platby pro mladé zemědělce na hektar půdy významný přínos pro mladé zemědělce?
- Má podle vás investiční podpora na zahájení činnosti pro mladé zemědělce (určitý finanční obnos na realizaci podnikatelského plánu) významný přínos pro mladé zemědělce?
- Jaká forma podpory by podle vás byla pro mladé začínající zemědělce nejpřínosnější? Z jakého důvodu?

Znalosti a dovednosti, vzdělávání, školení

- Mají mladí lidé, kteří chtějí zahájit samostatnou zemědělskou činnost, dostatečné znalosti v oblasti zemědělství? (*Posuzujte pouze mladé lidi.*)
- Mají mladí lidé, kteří chtějí zahájit samostatnou zemědělskou činnost, dostatečné praktické dovednosti (zkušenosti) v oblasti zemědělství?
- Poskytuje podle vás české školství dostatečné znalosti pro budoucího samostatného zemědělského podnikatele? (*Posuďte prosím pouze ve vazbě na vámi absolvovaný obor – uveďte ho*)

- (Jak) jsou podle vás důležitá školení a další vzdělávání v oblasti zemědělství?
- V jaké oblasti byste případně uvítal další školení nebo vzdělávání?
- Co je podle vás hlavní překážkou pro další školení nebo vzdělávání mladých zemědělců?

12.6 Příloha 5 – Případové studie: právnické osoby

Identifikační otázky

- Pohlaví
- Rok narození
- Rok zahájení činnosti v zemědělském podniku
- Rok vstupu do vedení zemědělského podniku
- Výměra hospodářství
- Rostlinná / živočišná / smíšená výroba
- Celkový počet placených pracovníků
 - z toho počet pracovníků na plný úvazek (stálých)

Úvodní otázky – vstup do vedení zemědělského podniku

- Co bylo vaším hlavním důvodem, že jste začal/a pracovat v sektoru zemědělství?
- Jakým způsobem jsem se dostal/a do vedení zemědělského podniku?
- Jaká je vaše role v zemědělském podniku?
- Vlastníte nějaký kapitál zemědělského podniku?
- S jakými překážkami jste se potýkal/a při zahájení své činnosti ve vedení zemědělského podniku?
- Rozšiřoval/a jste zemědělský podnik? Měnil/a jste strukturu výroby? Měnil/a jste strategii zemědělského podniku?
- S jakými překážkami se potýkáte nyní – např. pokud rozšiřujete či dále rozvíjíte zemědělskou činnost zemědělského podniku?

Strategie generační obměny v zemědělském podniku

- Má/měl váš podnik strategii pro generační obměnu vedení?
- Umožňuje váš zemědělský podnik praxe studentů středních / vysokých škol?

Opatření na podporu 1) přilákání mladých lidí do sektoru zemědělství, 2) zahájení zemědělské činnosti, 3) rozvoj zemědělské činnosti

- Jaká opatření by podle vás pomohla motivovat mladé lidi ke vstupu do zemědělského sektoru?
- Jaká opatření by podle vás pomohla motivovat mladé lidi k zahájení samostatné zemědělské činnosti?
- Jaká opatření by podle vás pomohla mladým začínajícím zemědělcům usnadnit začátky samostatného zemědělského podnikání?
- Jaká opatření by podle vás pomohla mladým začínajícím zemědělcům usnadnit rozvoj podnikání?
- Mají podle vás vyšší (tzv. doplňkové) přímé platby pro mladé zemědělce na hektar půdy významný přínos pro mladé zemědělce?
- Má podle vás investiční podpora na zahájení činnosti pro mladé zemědělce (určitý finanční obnos na realizaci podnikatelského plánu) významný přínos pro mladé zemědělce?
- Jaká forma podpory by podle vás byla pro mladé začínající zemědělce nejpřínosnější? Z jakého důvodu?

Znalosti a dovednosti, vzdělávání, školení

- Mají mladí lidé, kteří chtějí zahájit samostatnou zemědělskou činnost, dostatečné znalosti v oblasti zemědělství? (*Posuzujte pouze mladé lidi.*)

- Poskytuje podle vás české školství dostatečné znalosti pro budoucího samostatného zemědělského podnikatele? (*Posud'te prosím pouze ve vazbě na vámi absolvovaný obor – uveďte ho*)
- Mají mladí lidé, kteří chtějí zahájit samostatnou zemědělskou činnost, dostatečné praktické dovednosti (zkušenosti) v oblasti zemědělství?
- Jsou podle vás důležitá školení a další vzdělávání v oblasti zemědělství?
- V jaké oblasti byste případně uvítal další školení nebo vzdělávání?
- Co je podle vás hlavní překážkou pro další školení nebo vzdělávání mladých zemědělců?
- Chybí Vám dostupná nabídka služeb pro zemědělství, využíval byste jich? Kterých především?

12.7 Publikace vydané v rámci řešení projektu

Šimpach, O. (2017) Importance of young farmers in selected member states of European Union. In: *The 10th International Scientific Conference RELIK 2017 (Reproduction of Human Capital – mutual links and connections)*, Praha, s. 446–453. ISBN 978-80-245-2238-8. Dostupné z <https://relik.vse.cz/2017/download/pdf/133-Simpach-Ondrej-paper.pdf>.

Šimpachová Pechrová, M. (2017) What is the motivation and barriers for young people to enter the agricultural sector? In: *The 10th International Scientific Conference RELIK 2017 (Reproduction of Human Capital – mutual links and connections)*, Praha, s. 454–461. ISBN 978-80-245-2238-8. Dostupné z <https://relik.vse.cz/2017/download/pdf/132-SimpachovaPechrova-Marie-paper.pdf>.

Šimpach, O., Pechrová, M. (2017) Demographic modelling of farmer's population. In: *The 11th International Days of Statistics and Economics*, Praha, s. 1615–1623. Dostupné z https://msed.vse.cz/msed_2017/article/38-Simpach-Ondrej-paper.pdf.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. Medonos, T. Spěšná, D., Delín, M. (2018) What Are the Motivation and Barriers of Young Farmers to Enter the Sector? *Agris on-line Papers in Economics and Informatics X(4)*, s. 79–87. ISSN 1804-1930. DOI: 10.7160/aol.2018.100409 Dostupné z <https://online.agris.cz/archive/2018/04/09>.

Šimpach, O., Šimpachová Pechrová, M. (2018) Regional view on young farmers in the Czech Republic. In: *Region in the Development of Society 2018*, Brno, s. 547–552. ISBN 978-80-7509-658-6. Dostupné z http://www.icabr.com/respo/respo_2018.pdf.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2018a) Ageing of farmers in the Czech Republic and the support from the EU funds. In: *Central European Review of Economic Issues – Ekonomická revue* 21(1), s. 13–20. ISSN 1212-3951 Dostupné z https://dspace.vsb.cz/bitstream/handle/10084/134133/Ekonom_revue%202018-1_2_20Simpachova.pdf?sequence=3&isAllowed=y.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2018b) Financial Support from EU's Common Agricultural Policy for Young farmers in the Czech Republic. In: *The 4th International Conference on European Integration ICEI 2018*, Ostrava, s. 1466–1473. ISBN 978-80-248-4169-4. Dostupné z https://www.ekf.vsb.cz/share/static/ekf/www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/icei/.content/galerie-souboru/ICEI-2018_Proceedings.pdf.

Šimpachová Pechrová, M. (2019) Generační obměna v zemědělství: současnost a budoucnost mladých zemědělců v ČR. In: *Sborník příspěvků z ekonomické konference Evropské a české zemědělství v budoucích podmínkách*, Praha. 10. 12. 2019.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2019) Technical efficiency of starting versus established agricultural holdings. In: *The 13th International Days of Statistics and Economics*, Praha, s. 1508–1517. Dostupné z https://msed.vse.cz/msed_2019/article/61-SimpachovaPechrova-Marie-paper.pdf.

Šimpachová Pechrová, M., Spěšná, D., Drlík, J., Medonos, T. (2020) Podkladové analýzy pro přípravu SZP v programovém období 2021+. Podklady pro přílohu Strategického plánu: Specifický cíl G – získávat mladé zemědělce a usnadňovat rozvoj podnikání ve venkovských oblastech. [online]. Ústav zemědělské ekonomiky a informací. Dostupné z: https://eagri.cz/public/web/file/673306/G_Generacni_obmena_na_web.pdf.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2020a) Do the subsidies help the young farmers? The case study of the Czech Republic. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae*

Brunensis 68, s. 255–262. DOI: 10.11118/actaun202068010255
Dostupné z <https://acta.mendelu.cz/pdfs/acu/2020/01/25.pdf>.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2020b) Entry barriers for young farmers – do they depend on the size of the holding? *Problems of Agricultural Economics* 362(1), s. 29–43. e-ISSN 0044-1600. DOI: 10.30858/zer/118173. Dostupné z https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3710583.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2020c) Opinions of young farmers on EU's financial support. International. In: *The 5th International Conference on European Integration ICEI 2020*, Ostrava, s. 864–871. ISBN 978-80-248-4456-5. DOI: 10.31490/9788024844565. Dostupné z: <https://www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/icei/.content/galerie-souboru/ICEI-2020-Proceedings.pdf>.

Šimpachová Pechrová, M., Šimpach, O. (2021) Generational change of managers in Agricultural Holdings. In: *The 15th International Days of Statistics and Economics*, Praha, s. 1059–1068. ISBN 978-80-87990-25-4. Dostupné z https://msed.vse.cz/msed_2021/sbornik/toc.html.

Mladí vedoucí pracovníci českých zemědělských podniků

© 2022

Vydal: Ústav zemědělské ekonomiky a informací

Mánesova 1453/75, 120 56 Praha 2

ISBN 978-80-7271-252-6